

ORAȘ REGAL

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XVI ■ Nr. 4 (173) ■ Aprilie 2025

Urmuz și avangardele

Gheorghe PĂUN

Monumentul Armatei Române din Chișinău

Un titlu alternativ, mai explicit „angajat”, putea fi: „Urmuz și Brâncuși – da, de-ai lui Tzara și Breton – nu!”

A ajuns în pagină titlul de acum, nu numai pentru că este mai impersonal, ci și pentru a-l reaminti pe cel apărut ca „o orhidee neagră într-un lan de grâu” (al literaturii sămănătoriste a vremii – V. Lovinescu), născut la Curtea de Argeș, în luna martie, acum 142 de ani, omagiat din plin în Anul Urmuz 2023, dar despre care avem de vorbit în continuare, pentru că multe mai sunt de aflat și, mai ales, de spus.

Ambele posibile titluri pleacă dinspre aceeași întrebare obsesiv-naiv-temerară: cum a ajuns lumea în starea de harababură în care a ajuns, la fetișizarea libertății, la (spuneam și acum două luni) sacralizarea „regulii” lipsei de reguli, la atomizarea societății, la „teologia mașinilor, aproape o religie (minus spiritualitatea)” (Mihai Nadin), la blasfemiile ostentative, programatice, de genul spectacolului din deschiderea Olimpiadei de la Paris 2024, la „părinte 1” și „părinte 2”, la multe altele cunoscute cititorului. Evident, este vorba despre un proces complex, îndelungat, stratificat, cu componente naturale, organice, dar și cu influențe interesate, intenționate (vezi istoria Școlii de la Frankfurt). De mare impact a fost dintotdeauna libertatea artistului – și de necontracarat, pentru că arta este (sau se presupune a fi) sinonimă cu libertatea și originalitatea. Nemărginite, nelimitate, neîngrădite. Da, dar... Pe de o parte, axiomatic (nu numai pentru că formularea aparține unui matematician, Nicolae Ciorănescu), „atunci când originalitatea este principalul/singurul criteriu, să ne așteptăm la orice bazaconie”. Pe de altă parte, una este „libertatea de atelier”, unde artistul poate experimenta tot ceea ce-i trece prin minte și-l îmboldește psihicul, și alta – la limita mereu violentată în ultimii ani – exhibarea în mass-media, în public, eventual sub egida statului care organizează Olimpiada. La nivelul acesta, inocența statului este exclusă. Între cele două limite se plasează galeriile, editurile, publicul – din păcate, cel de pe urmă bine alienat de propaganda modernist-progresist-globalist-avangardistă.

Nu insist, revin la titlu(ri). Se tot spune că Urmuz a fost precursor al mișcărilor de avangardă din literatura secolului XX. A fost revendicat de unele dintre aceste mișcări, mai important, a fost considerat un precursor și de criticii și istoricii literari. Numai că el nu se considera deloc un avangardist, un revoluționar. Era la curent cu futurismul lui Marinetti, dar scrierile din *Caietul roșu* de la Biblioteca Academiei sunt puse, semnificativ ironic, sub titlul „Șchițe și nuvele... aproape futuriste”. Urmuz nu demola, fără a propune ceva în loc, el a pornit direct prin a contura o nouă literatură, profundă, coerentă, șlefuită pătimaș, chiar dacă, pentru cititorul „clasic” (sau superficial), „absurdă”, ortogonală pe logica curentă, așa zice. Am tot vorbit despre aceste

lucruri, conchid scurt: o fi fost Urmuz înainte-mergător, dar el nu a fost avangardist, cu atât mai puțin un suprealist în sensul lui Tristan Tzara și André Breton, care, în multele lor *manifeste* (contaminare de la *Manifestul Partidului Comunist?*) chemau la... arderea bibliotecilor și propuneau scrierea de poeme prin... extragerea aleatoare de cuvinte dintr-o pălărie (de aceea probabil principalele „scrieri” ale mișcărilor de acest tip au rămas *manifestele însele* – nimic nu a ieșit prin aplicarea „rețetelor” sugerate de ele).

Intră aici în discuție și Brâncuși. Deloc întâmplător, Urmuz era un mare admirator al acestuia. Cei doi se aseamănă mult mai mult decât s-a pus până acum în evidență, nu numai prin șlefuirea operelor, Nealăturarea la vreo mișcare, profunzimea educației artistice, ci – mai relevant aici – prin faptul că ei pur și simplu *au construit*, depășindu-și cu aplomb vremurile. Au criticat și au fost ironici (Brâncuși, la adresa „biftecurelor” lui Michelangelo), dar nu au dărămat de dragul molozului, al gestului zgomotos, al originalității gratuite. Se poate scrie o carte despre cei doi, sper să o scrie cineva (desigur, detaliind și diferențele) – eventual punându-i în contextul celei de A Doua Renașteri, despre care am mai vorbit. Basarab Nicolescu o descrie undeva, remarcând, pe lângă marile salturi în știință de la începutul secolului XX, suprealismul, cubismul, ism-ele din arte, fără a-i pomeni pe Urmuz și Brâncuși, fără a-l aminti pe Filippo Tommaso Marinetti și al său *Manifest al futurismului*, cu care vreau să închei. A fost publicat în 1909 (Urmuz scria deja de vreo doi ani). În căutarea rădăcinilor *teologiei mașinilor* (desigur, motoarele erau venerate încă din finalul secolului XIX), reiau câteva rânduri din *manifestul* lui Marinetti: „O mașină de curse cu capota ei împodobită cu țevi groase, ca niște șerpi cu respirația explozivă... o mașină urlând, care pare că gonește pe mitralii, este mai frumoasă decât Victoria de la Samotrace”. Am putea spune că e doar teribilism artistic, dacă la punctul 9 din *manifest* nu ar scrie: „Noi vrem să glorificăm războiul – unica igienă a lumii – militarismul...”, iar imediat mai jos: „Noi vrem să distrugem muzeele, bibliotecile, academiile de orice tip și să luptăm împotriva moralismului...” Găsim îndemnuri similare la mai toți avangardiștii.

Iată de pe unde și cum am plecat – unde și cum am ajuns se vede în jur. Straniu și înfricoșător este că au existat, și încă mai există, oameni care aderă la asemenea... „idei artistice”. Nu și Urmuz, argeșeanul, oricât l-ar revendica urmașii avizi de precursori. Nu și Brâncuși, olteanul... Și de aceea sunt amândoi durabili!

Din sumar:

Horia Bădescu: *Minciuni mass-media.*

Interviu cu Gérard de Selys

Dan Angheliescu: *Utopia și derapajele rațiunii în Europa postbelică*

Alexandru Mărchidan: *Corectitudinea politică*

Victor Ravini: *Miorița și ritul Cabirilor traci*

Tudor Nedelcea: *Seniori ai culturii: Emil Boroghină*

Eugenia Tofan: *Seniori ai culturii: Acad. Ion Bostan*

Filofteia Pally: *Povestea mătasii*

Paula Romanescu: *Jurnal de veche Lume Nouă*

Revista apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu”, cu sprijinul Asociației Culturale „Curtea de Argeș”.

Toate-s vechi și nouă toate...

Să stăm strâmb, dar să vorbim drept. De la război încoace au fost o sumă de momente în care o atitudine fermă ar fi scăpat cu toată siguranța cestiunea Dunării. Au existat momente în care interesele niciunei puteri nu fuseseră încă angajate prin acte ulterioare, în care ele nu aveau nici a cere compensații, nici a le da, în care Dunărea noastră nu devenise încă un obiect al politicii de compensațiuni. Toate acele momente prețioase cabinetul dlui Brătianu le-a lăsat să treacă neîntrebuințate sau le-a risipit în deșert fără țință, dându-le pe mâna a diferiți copii mari care se joacă de-a diplomația și care de câte ori fac, fără s-o știe poate, afacerile străinilor, se cred cumplit de fini.

Nu mai relevăm modul incalificabil cu care în acest timp a fost tratat personalul nostru diplomatic, oameni de valoarea unui Kogălniceanu sau a unui Callimach Catargiu. Acum, când lacul s-a limpezit, țara vede bine cine-a avut dreptate, cine nu. Toate acestea le zicem pentru cazul când intențiile guvernului ar fi fost bune și actele sale numai niște greșeli. Dar din cabinetul dlui Brătianu au făcut parte oameni asupra intenției cărora chiar există grave bănuieli, oameni ce par a-și fi făcut un program din aservirea noastră economică.

Nu știm în adevăr prin ce peripeții va mai trece cestiunea. Rusia declarând însă că primește condiția cuprinsă în contrapropunerea Angliei, de care e legată aprobarea cererii sale, adică primind ca reglementul pentru gura Chilieii să nu intre în vigoare decât cu aprobarea Comisiei Europene de la Galați, e probabil că Conferința se apropie de pași grabnici de sfârșitului lucrărilor sale.

Le Temps, al cărui corespondent din Londra se zice că ar fi stând în relațiuni cu fatalul d. Barrère, ne spune că membrii Conferinței vor semna două protocoale deosebite: unul la semnarea căruia va putea fi admisă și România, apoi un altul, în care se va declara că, dacă România va stăruie în rezistența sa, puterile vor stăruie asemenea în menținerea hotărârilor Conferinței.

Față cu asemenea rezultate de politică exterioară, ce să facem noi cu patriotismul, cu bunele intenții etc. ale guvernului? Să le conservăm în alcool, ca pe niște mostre organice, pentru edificarea generațiilor viitoare? E evident că n-avem ce face cu ele și că invocarea zilnică a virtuților problematice care ar fi animând pe patrioții roșii nu sunt în ochii nimănui o compensație pentru pierderile reale ce le suferă țara sub acest regim. (Timpul, 19 februarie 1883)

Publicăm mai la vale manifestul tinerimii universitare din București adresat presei române în cestiunea Dunării. Fără îndoială, prețuim sentimentele

patriotice ale tinerimii noastre și nici am dori ca ea să fie altfel în această privire de cum este. Dar, ca și cu ocazia adresei înmânate d-lui Clemenceau, ne îndoim de rezultatele practice ale acestei manifestări. E poate rău de-a provoca ironia sorții și desigur o ironie e ca, imediat după înmânarea acelei adrese, dl Barrère să fie înaintat la rangul de secretar de stat de către guvernul său. Oare tinerimea noastră e convinsă că opunerea oamenilor ce ne domină e serioasă în Cestiunea Dunării, că ei sunt nevinovați ca copiii nou-născuți? Puterile fac ceea ce se face în lume, fără scrupule excesive ele urmăresc pe socoteala noastră și a oricui interesele lor politice și economice; atitudinea noastră ar trebui să fie de-a nu ne face complici vinovați ai procedurilor lor. În privirea aceasta însă nu avem niciun cuvânt de-a da guvernului de la noi un absolutoriu, nici credem că merită sprijinit fie chiar prin manifeste ale tinerimii. Trecutul ne învață că el nu s-ar folosi de acest sprijin decât pentru a masca complicitatea sa deja dovedită în această cestiune. (Timpul, 24 februarie 1883)

Poporul autohton pe pământul părinților lor, într-o țară care n-a fost niciodată cucerită de unguri, deși a stat în legătură cu Ungaria, românii n-au avut a mulțami inferioritatea lor politică inegalității de condiții sociale, ci religiei lor, ritului care, în tot timpul atotputerniciei papale în Europa, era persecutat. O dovadă despre asta e că aproape toată nobilimea actuală a Transilvaniei – excepție făcând de două-trei familii secuiești – e de rasă română și datorește titlurile ei originare ducilor Făgărașului, domnilor Țării Românești, iar maghiarizarea ei o datorește catalizării ulterioare. Încă la 1511, Stoe de Bethlen nu era decât boier făgărășan. Pe când șeful neamului devine catolic și maghiar, neamul însuși, gens, e până azi țărănesc în județ. Un Mailat,

catalizat și maghiar, e prezident al Senatului la Pesta; neamul e țărănesc până astăzi în Țara Oltului. Candea, familie răspândită la amândouă poalele Carpaților, în Țara Românească și-n Ardeal, devine maghiarizat Kendefy ș.a.m.d.

În acel timp de luptă fără conștiință în care naționalitatea era adeseori confundată cu religia, asemenea transfugiu dintr-un popor într-altul era mai lesne de executat. Dar de la reformațiune încoace, la noi

îndeosebi de la Matei Basarab, care-a dat poporului unitatea de limbă și de credință, deznaționalizarea chiar individuală e aproape cu neputință. Cărțile de sub Matei Basarab sunt pentru români ceea ce Biblia lui Luther a fost pentru popoarele Germaniei; un reagent puternic ce-a făcut din poporul românesc un popor deosebit, incapabil de-a se confunda cu altele, și care, cu toată împrăștierea sa politică, rămâne unul și același.

Prin valoarea de cultură ce-a dobândit-o limba noastră, prin claritatea ei analitică, prin legătura ce stabilește între noi și țările din Apus, atentatele asupra ei devin atentate în contra lumii romanice și-a civilizației omenești în genere. Dar e o lege constantă a istoriei că, atunci când un popor luptă cu civilizația, cel ce se consumă și cade în luptă nu este civilizația, ci poporul.

Cine nu vede însă că maghiarii își consumă cele mai bune puteri ale existenței lor pentru realizarea unei utopii, pentru a face, în câțiva ani de dualism, ceea ce n-au putut face într-o mie de ani de hegemonie politică și socială? Un mecanician modern ar putea să calculeze enorma cantitate de putere, de muncă și sudoare omenească care se risipește în zadar, nu pentru a unifica statul prin împăcarea tuturor, ci din contra pentru a spori puterea de repulsie și de descompunere a elementelor constitutive ale Ungariei.

Și aceasta în numele așa-numitei idei maghiare de stat.

Dar o idee de stat nu este o teorie ce se inventează punându-și cineva degetu-n gură. Oricât de mare bărbat de stat și-ar închipui cineva că este, nu trebuie să uite legea: *causa aequat effectum*. Când o mie de ani de supremație politică n-au dat maghiarilor în privirea deznaționalizării altor elemente decât un rezultat aproape nul, e evident că puterea lor de asimilare (*causa*) este nulă. O idee dreaptă de stat va fi aceea care va formula funcțiunea de dezvoltare a elementelor reale din care țara se compune, care va recunoaște ceea ce există în adevăr: o țară poliglotă, locuită de rase deosebite. Precum Șvițera n-are cuvânt de-a înființa un departament de marină și a discuta legi de navigație, tot astfel e nesocotit a crede că, prin simplă inspirație, un stat, prin natura și istoria lui poliglot, se poate preface în stat cu o singură limbă. A se lupta însă în contra unor puteri constante e egal cu a se lupta în contra rotației pământului în jurul său, în contra consecuțiunii regulate de noapte și zi. (Timpul, 12 martie 1883)

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeș

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocar – membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, Florian Copcea – scriitor, Drobeta-Turnu Severin, Lucian Costache – scriitor, Pitești, Ioan Crăciun – editor și publicist, București, Spiridon Cristoceana – conferențiar la Universitatea Pitești, Dumitru Augustin Doman – scriitor, Curtea de Argeș, Sorin Mazilescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Marian Nencescu – jurnalist cultural, București, Eufrosina Otlăcan – profesor universitar, București, Filofteia Pally – expert național etnolog, Muzeului Viticulturii și Pomiculturii Golești, Argeș, Cornel Popescu – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, Octavian Sachelarie – sociolog, Pitești, Adrian Sămărescu – conferențiar la Universitatea Pitești, Maria Mona Vâlceanu – scriitor, Pitești

Curtea de la Argeș

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) și a Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Redacția: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeș
Tiparul: DeaPrint, București, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

Întreaga răspundere științifică, juridică și morală pentru conținutul articolelor revine autorilor. Reproducerea oricărui articol se face numai cu acordul autorului și precizarea sursei.

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro
Abonamente se pot face direct la redacție, trimițând contravaloarea (90 lei/an) în contul specificat mai jos și, prin e-mail, adresa poștală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociația Culturală „Curtea de Argeș”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Minciuni mass-media (III) Interviu cu Gérard de Selys

Horia BĂDESCU

Precum s-a văzut din precedentele episoade ale interviului obținut cu mai bine de trei decenii în urmă de la cunoscutul jurnalist Gérard de Selys, redactor al RTBF/Radioteleviziunea Belgiană (1973-2004) și colaborator al remarcabilului jurnal francez de politică externă *Le Monde diplomatique*, despre lumea în care viețuim, o lume robită mass-mediei, o lume în care,

acceptată ca a patra putere, presa are orgoliul de a încerca a fi cea dintâi, bântuită, pe bună dreptate, de psihoza manipulării. Opiniile celui care scrisese și coordonase cartea de succes fulgerător *Médiamansonges / Minciuni mass-media*, tradusă rapid și în românește și apărută la noi în primăvara lui 1992, o culegere care viza toate marile afaceri politice ale timpului, sunt, din păcate, dar acesta e soarta analizelor făcute *sine ira et studio*, de o teribilă actualitate. (H. Bădescu)

H.B.: Imaginea pe care mi-o propuneți asupra ziaristului e cea mai rea cu putință. Și în același timp mi-ați mărturisit că sunteți un optimist. Un optimist congenital. Deci care-i soluția?

G.S.: V-aș spune că soluția mea e revoluția, dar nu cred că revoluțiile sunt totdeauna posibile. Dar putem opera o revoluție pe termen lung în mijloacele de informare. Există deja sisteme alternative de informare (în video, informatică, telematică), care presează asupra organelor oficiale de informație, marile televiziuni, chiar dacă sunt private, și acestea sunt purtătoarele de cuvânt ale unei anumite puteri locale, economică sau politică. Este ceea ce eu numesc informația de bază. Produsă de publicul însuși, de jurnaliști care nu mai vor să lucreze în structurile oficiale sau instituționalizate. Iar presiunea lor va face ca neutralitatea acestora să se schimbe sau să dispară. Și, cred că vom auzi, lucrul a și început în Statele Unite, Canada, Europa, mai cu seamă în Marea Britanie, de structuri informaționale alternative, de adevăratele informații care să arate lucrurile așa cum sunt. Spre exemplu, există un canal de televiziune în S.U.A. care transmite dezbaterile parlamentare de la deschiderea Congresului și până la sfârșit. Fără niciun comentariu. Publicul îi vede și-i aude pe parlamentari discutând, războindu-se. Îi vede pe viu și poate el însuși să tragă concluziile.

H.B.: Asta a făcut-o și la noi televiziunea centrală și publicul a avut o imagine foarte ciudată a acestui război parlamentar.

G.S.: Nu cred că e important ca publicul să vadă că oamenii politici sunt oameni ca toți oamenii, dar e o bună lecție. Și apoi democrația înseamnă multă discuție. Evident nu acele certuri între bărbați și femei, ci acele discuții care fac să progreseze lucrurile. Le-am spus-o deseori confrăților străini care vin în Belgia, un stat pe cale să se federalizeze, să se separe în două regiuni importante, două regiuni lingvistice, flamanzii și valonii. Sunt vreo treizeci de ani de când a început acest proces și toată lumea râde de el. De ce? Pentru că belgienii vorbesc. Noi suntem acum o structură aproape federală. Dar în Elveția, pentru realizarea confederației au fost necesare șase veacuri de război. În Statele Unite a fost nevoie de războiul de secesiune. În Germania a fost nevoie de secole de războaie între ceea ce

au devenit landurile germane. În Marea Britanie la fel. În Irlanda sunt încă lupte. În Belgia a fost un singur mort în treizeci de ani. Accidental. Cred că asta e de asemenea o față a democrației. A discuta, a-ți găsi timp de discuții, nu e ridicol. E adevărat că uneori dezbaterile parlamentare au un caracter fastidios, dar așa se petrec lucrurile. Există, de asemenea, dezbateri în stradă, și e adevărat că uneori aceștia, bărbați și femei, sunt mai inteligenți decât cei din parlament. Trebuie ascultați și aceștia. Asta trebuie să conțină informația și asta trebuie să arate mass-media. Ceea ce nu se face la această oră.

H.B.: Ce știți cu adevărat despre țările din est? Să spunem despre România?

G.S.: Ca să fiu sincer și exagerând puțin lucrurile, aș spune că aproape nimic. E un vechi obicei să spun că nu cunosc o problemă dacă n-am studiat-o. Și cred că nu știți nimic despre o țară dacă n-ai fost acolo, dacă nu i-ai întâlnit oamenii, dacă nu i-ai văzut muzeele, teatrele, dacă nu i-ai citit scriitorii etc. Deci, în afară de cinematograful, care e o plăcere obișnuită pe care mi-o îngădui în timpul liber, nu cunosc nimic despre țările din Est. Am citit multe cărți teoretice, de economie, scrise de oameni din Est. Am citit multe cărți de istorie și am, cred, o viziune despre ceea ce s-a petrecut în aceste țări. Asupra României am citit multe cărți și multe articole de specialitate în reviste de profil. Dar asta nu înseamnă că o cunosc. Și dacă mâine o voi face, voi fi probabil uimit de ceea ce voi descoperi. Fiindcă nu cunosc nimic. Deci tot ceea ce vă pot spune, tot ce știu despre situația României e că are pentru moment o situație dificilă, evident în raport cu dificultățile pe care le avem noi înșine, vechile țări ale Occidentului, fiindcă și noi cunoaștem acum o criză. O criză care se va accentua. Toată lumea o spune și toți parametrii o indică. Dumneavoastră de asemenea sunteți într-o criză care se va agrava. Aceste două crize vor obliga țările noastre, care nu sunt bogate, să reflecteze asupra erorilor comise și de a le corija. Sunt multe doctrine bune, rău aplicate, sunt încă multe doctrine și practici neinventate. Și cred că anii ce vin vor fi extrem de bogați în descoperiri în acest domeniu. Sunt o fire optimistă, cum dumneavoastră înșivă ați spus-o. (Pertinentă analiză, pertinente sfaturi, dar cine le asculta atunci, ca și acum!! N.n.)

H.B.: Vreau să vă spun că așteptăm, că am dori cât mai mulți jurnaliști de onestitate dumneavoastră, pentru a da o imagine adevărată despre România. Mi-ați spus că ați cunoscut o mulțime de confrăți, de oameni care au fost în România și s-au întors stupefiați de diferența între imaginea în negativ care circula aici și ceea ce au găsit acolo. Prin ce mijloace am putea da aici imaginea ei reală?

G.S.: Aveți perfectă dreptate. Toți oamenii pe care-i cunosc și care au fost în România, cu excepția a doi sau trei, mi-au relatat o imagine total diferită de ceea ce mass-media dă aici despre România. Cred deci că e foarte important să vorbim altfel despre aceste lucruri. Fără să așteptăm ca mass-media însăși să se schimbe. Sunt necesare mai multe schimbări între oameni. Și ceea ce e și mai important, să vină românii înșși, intelectualii să ne spună: „Încetați să spuneți ceea ce spuneți. Ceea ce spuneți voi e un neadevăr.” Trebuie apoi ca noi înșine să mergem în România să vă spunem: „Temeți-vă de felul nostru de a lucra! Ați crezut mult timp că paradisul se află la noi, ei bine, nu-i un paradis aici!” Voi înșivă ați fost uimit și mi-ați spus, când eu v-am relatat despre unele aspecte ale organizării noastre, că seamănă a epoca Ceaușescu. E adevărat. Există și aici lucruri oribile și care nu se spun niciodată la dumneavoastră. Dacă s-ar ști aici cu exactitate ceea ce se petrece și ceea ce s-a petrecut la dumneavoastră, în țările fost socialiste, și dacă în același timp la dumneavoastră s-ar ști ceea ce s-a întâmplat aici de la cel de-Al Doilea Război Mondial încoace, asta ar avansa considerabil lucrurile. Deci trebuie multiplicat schimbările, dar schimbările cinste. Pentru că am văzut istorici din Germania de Est venind aici și povestind exact ceea ce doreau politicienii din Vest. Asta nu-i o soluție. Soluția e să vină oameni ca dumneavoastră să povestească cinstit ceea ce se petrece, ceea ce s-a petrecut la dumneavoastră, să discutăm, să încercăm să ne înțelegem unii pe alții și asta va face să avanseze lucrurile, umanitatea. Și cred că lucrurile se vor petrece astfel chiar dacă aceasta cere timp. (Dacă lucrurile s-au schimbat de-atunci, de Selys nu ne mai poate spune. Dar, după vorba lui, e nevoie să judecăm noi înșine și să deschidem ochii mari! N.n.)

Rememorări necesare

Utopia și derapajele rațiunii în Europa postbelică (I)

Experiența cea mai funestă cu care a avut de-a face umanitatea secolului nostru (al XX-lea) este aceea că rațiunea însăși a devenit coruptibilă. Hans-Georg Gadamer

În orizonturile mereu impredictibile din post-decembrismul pe care îl traversăm (sau ne traversează), prezentul, nu odată, ne pare atins de una din marile *eclipse ale rațiunii* ce lasă în urmă o gravă *innopțare* a tuturor sensurilor. În preajma ocultă noastră istorie recentă, a fost favorizată mereu devastatoarea ascensiune a autoritarismului, prin repetatele tendințe de *re-implantare a Utopiei* în civilizația europeană. Dizolvantul lor de-constructivism s-a insinuat mereu în existența politică, culturală, artistică și comunicațională, subminând temeiurile fundamentale ale vieții de zi cu zi.

Fenomenul, sugerat de Hans-Georg Gadamer (*rațiunea însăși a devenit coruptibilă*) semnala o gravă *maladie a rațiunii*. Poate un somn al rațiunii

sau – cum se spunea mai demult – o *ratio ignava*, o rațiune care, pe moment ar fi, cel puțin, *ațipită*. Ceea ce ne trimite cu gândul la una dintre tulburătoarele diagnoze ale *medicului!* Carl Gustav Jung: „...Nu foametea, cutremurele, microbii sau cancerul sunt cel mai mare pericol pentru om, ci omul însuși. Cauza e simplă: nu există încă niciun fel de protecție eficientă împotriva epidemiilor psihice; or aceste epidemii sunt infinit mai devastatoare decât cele mai grave catastrofe ale naturii! Supremul pericol care amenință atât ființa individuală, cât și popoarele în ansamblu lor este pericolul psihic.” (s.D.A.) (Carl Gustav Jung, *L'homme à la découverte de son âme*, Ed. Albin Michel, Paris, 1987, 333-334).

Evident, întreaga existență a Utopiilor ilustrează gravitatea majoră a unui asemenea avertisment;

Dan ANGHELESCU

de aceea, mulți nu au înțeles și nu realizează că totalitarismele din veacul XX au beneficiat (și istoria tinde din nou să se repete!) de o largă și entuziastă susținere din partea unor mase cuprinse instantaneu de acel inexplicabil pericol psihic de care s-a amintit. Cum altfel ne-am putea explica faptul că și Stalin și Hitler au avut parte de admirație și apreciere nu numai din partea unor mase întregi de oameni săraci și neinstruiți, ci și din a unor persoane cărora tocmai lipsa de inteligență sau de solidă instrucție și cultură nu li se poate contesta. Iată, printre admiratorii lui Adolf Hitler, ar fi suficient să-i amintim pe un David Lloyd George, fost prim-ministru al Regatului Unit al Marii Britanii, dar și pe ducele de Windsor sau pe Lordul Rothermere, proprietar al unuia dintre ziarurile de mare audiență din acele timpuri, *Daily Mail*.

Desigur, crimele lui Hitler aveau să capete, ceva mai târziu, o vizibilitate deosebită și pentru că au fost săvârșite într-un spațiu aflat, totuși, în percepția întregii lumi. Însă dictatura lui nu va trezi interesul intelectualilor și scriitorilor vestici decât după ce s-a aflat despre celebra *ardere a cărților* în public, în martie 1933, care va culmina în luna mai a aceluiași an, la Berlin, cu evenimentele similare datorate lui Goebbels. Totul va căpăta semnificațiile înțelegerii ample de mai târziu, când a început și exodul masiv al scriitorilor, universitarilor, jurnaliștilor și al acelor personalități de orientare anti-nazistă sau numai a unor simpli oameni de naționalitate evreiască, ce ajunseseră în imposibilitatea de a mai supraviețui în Germania aceluia timp.

Lipsa de inteligență sau de cultură nu explică admirația și ascensiunea de care s-au bucurat în epocă Stalin, Hitler, Benito Mussolini, printre admiratorii lor numărându-se personalități precum George Bernard Shaw, Romain Rolland, Jean Cocteau, Luigi Pirandello, W.B. Yeats, T.S. Eliot, Charles Maurras, Louis Ferdinand Céline, Ezra Pound sau Benedetto Croce.

Nu mai puțin stranie este percepția acestor figuri ale întinerului în așa-numita *lume liberă*. Astfel, despre politica criminală, despre „amploarea tiraniei lui Stalin – sau chiar despre simpla ei existență” – în celebra sa *Istorie a lumii moderne (1920-2000)* – istoricul Paul Johnson, constată că „...nu era nici măcar sesizată”. Explicația i se pare simplă: „Cea mai mare parte a celor ce călătoreau în Rusia /.../ erau fie oameni de afaceri, nerăbdători să negocieze și fără nicio dorință de a verifica ori a critica lucruri care nu-i priveau, fie intelectuali care veneau să admire și, mai mult, să creadă. /.../ Nu există altă explicație pentru credulitatea cu care oamenii de știință, obișnuiți să evalueze probele, și scriitorii au luat de bună cea mai grosolană propagandă stalinistă. Aveau nevoie să creadă; voiau să fie păcăliți.”

Dar investigațiile lui Paul Johnson observă și o configurare a unor (nu chiar nevinovate) *parti-pris-uri*, notând că un anume: „...Harold Laski ridică în slăvi închisorile sovietice pentru că permiteau condamnaților să ducă «o viață împlinită și demnă» (!?). Povești similare lansa și o anume „Anna Luise Strong, care scrie că «Lagărele de muncă și-au câștigat o înaltă reputație pe tot întinsul Uniunii Sovietice ca locuri unde zeci de mii de oameni au fost educați. Atât de bine cunoscută și eficientă este metoda sovietică de reeducare a ființelor omenești, încât acum uneori infractorii cer ei înșiși să fie primiți».”

Pe lângă acestea (probabil, cu titlu de inventar?) Paul Johnson, înregistrează și aiuritoarele elucbrații ale lui George Bernard Shaw. Acesta scria „...că în Marea Britanie un om intră la închisoare ca o ființă omenească și iese un infractor. În Rusia el intră «ca un infractor și va ieși ca un om obișnuit, numai că e greu să îl faci să mai iasă. Din câte am dedus, pot sta oricât doresc.»”

Oaltă informație, la fel de stupefiantă: ambasadorul american Joseph E. Davies „...prezenta în mod constant greșit natura Rusiei staliniste guvernului său, era de fapt mituit de regimul sovietic, care îi permitea să cumpere icoane și potiruri pentru colecția lui, cu mult sub prețul pieței.” (Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne (1920-2000)*, Ed. Humanitas, București, 2005, 272-273)

Iată, numai câteva dintre stările de lucruri ce confirmau că finalul celei de-a doua conflagrații mondiale nu a adus o *re-instaurare* a păcii, cât mai degrabă o tacită acceptare a unui alt totalitarism. Ceea ce reamintește de o îngrijorătoare reflecție a lui Nietzsche asupra acelor situații în care semnificația reală a faptelor e ocultată de aiuritoarea presiune a interpretărilor.

Într-adevăr, o jumătate a continentului european se regăsea sub invazia *entropiilor Inumanului*. Ca un background al noilor și ireconciliabilelor confruntări cu acestea, își făcea loc dezesperanta apariție un nou cuvânt: *Exil*. El își va pune tragica amprentă asupra întregului veac XX. Cele mai importante – și lucide – personalități ale vremii vor face severe trimiteri la realitățile tragice ascunse în semnificația acestui cuvânt. Și e suficient să-i amintim pe un Saint-John Perse, Aldous Huxley, George Orwell,

Ernst Jünger, Abelio, Thomas Mann, T.S. Eliot, Musil, Joyce, Ezra Pound, Vintilă Horia. Prin ei, însăși ideea de literatură devenea o formă singulară de opoziție în fața totalitarismului, constituindu-se într-un jurnal al conștiințelor care avertiza asupra obstinatelor tendințe de resuscitare a idolatrizatei Revoluții franceze de la 1789. Deși teroarea și crima căpătaseră, în scurtă vreme, dimensiuni inimaginabile, în mod paradoxal, *Lumea liberă* părea atinsă de o inexplicabilă lipsă de reacție. Inteligența vestică, ignorând cu cinism devastatoarele tragedii ale celor din Est, adera la comunism într-o proporție care deja crease impresia de convertire la o nouă religie. Religie care – scria Monica Lovinescu – era una absolut „degradată, mai mult chiar, o caricatură. /.../ Nu se va insista niciodată îndeajuns asupra importanței aproape magice pe care ideologia comunistă o acordă nu verbului, /.../ ci vorbelor, /.../ puse nu numai să camufleze realitatea, ci și s-o înlocuiască.” (Monica Lovinescu, *Etica neuitării*, Ed. Humanitas, București, 2008, 16)

Așa se explică faptul că Partidul Comunist Francez (PCF) avea să cunoască un avânt considerabil, și fiindcă la sfârșitul ostilităților a știut să valorifice, în propriul interes politic, victoria Rusiei comuniste împotriva nazismului. În conotațiile anti-fascismului erau înscrise acum, pe lângă rezistență, și o directă trimitere spre comunism, PCF erijându-se în ipostaza de unic *purtător de stindard al stalinismului*.

Dicționarul Comunismului înregistrează o notabilă re-orientare ideologică; astfel, *ocupația țărilor din Europa Centrală și de Est* nu va mai fi considerată cu sensul ei real, acela de ocupație, ci în accepțiunea nouă a PCF (impusă de Rusia stalinistă), ca o beneficiu *eliberare de nazism și fascism*. Prin urmare, cei din Est, cei din exil, cei ce fugiseră din calea comunismului, deveneau, instantaneu, fasciști.

Care erau, în esență, realitatea și temeurile comunismului francez? Lucrurile sunt limpezi: în anii '20, PCF cu întreaga lui conducere a fost complet bolșevizat în *Școala leninistă internațională de la Moscova*, susținând, necondiționat, acțiunile URSS-ului. Astfel, cu deosebită fervoare, vor fi aprobate *procesele de la Moscova, Marea Teroare, sovietizarea violentă a țărilor din Est, zdrobirea revoltei din Berlinul de Est (1953), a revoluției maghiare din 1956, Primăvara de la Praga (1968) și toată practica politică a Rusiei (bazată pe violență verbală, pe intimidări fizice mergând până la asasinatul politic)*, care se vor bucura de o totală susținere a comuniștilor din Franța. (*Dicționarul Comunismului*: 317, 321)

Incapabil să activeze altfel decât ca partid de opoziție (deci în imposibilitatea de a instaura o ideologie obligatorie), Partidul Comunist Francez s-a integrat perfect în acea *structură supra-statală* pe care Annie Kriegel (*Le Système communiste mondial*, Paris, PUF) a identificat-o ca *Sistem comunist mondial*. În interiorul acestuia, Moscova devenea centru de comandă prin Internaționala Comunistă (Internaționala a III-a), inițiată în 1919 la Kremlin, cu *Manifestul* (redactat de Troțki!) care își propunea distrugerea lumii burgheze. Această structură a devenit instrumentul prin care PCUS a transformat celelalte partidele comuniste în simple anexe strict controlate de NKVD. (*Dicționarul Comunismului*, pp. 317, 321)

În Franța de după război, va fi la ordinea zilei și, așa cum remarcă Stéphane Courtois, „chiar în afara cadrului comunist, oameni politici, intelectuali, muncitori militanți și/sau socialiști și/sau anarhiști erau partizani ai regimului sovietic și trăiau sub fascinația lui. /.../ Foarte curând, această solidaritate

sentimentală s-a cristalizat într-o veritabilă solidaritate doctrinară.” (Courtois, 2008: 168)

Deosebit de semnificativ este modul în care Maurice Thorez (aflat în fruntea PCF) a transformat *aniversarea lui Stalin* într-un greșos – aproape mistic – act de idolatrizare. Nu este de mirare că, în memorialistica ei, Jeannette Thorez-Vermeersch, a încercat să ofere justificări (v. anii 1998) ale abominabilei politici staliniste, contestând amploarea ei criminală, ceea ce – așa cum va spune și Stéphane Courtois – „este fără îndoială comun întregii conducători istorice a PCF”. (*Op. cit.*, 172,173)

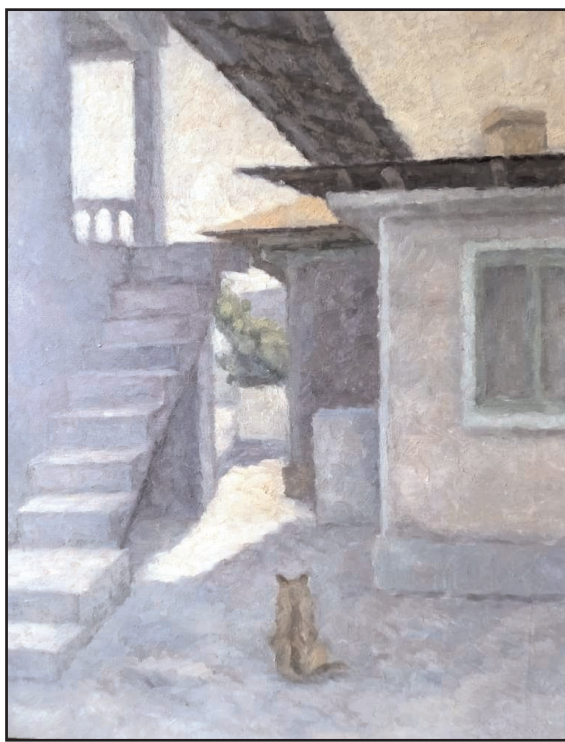
Întrezărim astfel o explicație pentru *autismul* inteligenței franceze, cea care a susținut, cu un anume patos criminal, abjecția terorii în masă, și a negat până și *foametea* organizată de Stalin în Ucraina. Inutil să reamintim vehemența cu care PCF susținuse *Procesele de la Moscova* din anii 1936 – 1938, precum și intervenția sovietică din Ungaria.

Și dacă tot e vorba despre memororii, vom înțelege și drama tinerilor intelectuali români formați în interbelic care, asumându-și destinul trist al bejeniei, se refugiaseră în Franța. Era spațiul în care, din toate timpurile, românii îl consideraseră ca pe o a doua patrie, teritoriu al culturii, al libertății și ocrotitorul exilaților de pretutindeni.

Dar, așa cum s-a putut vedea, patria libertății și fraternității de altcândva devenise cu totul altfel de cum o cunoscuseră românii cu câteva decenii în urmă. Țara în care își căutaseră un adăpost se afla situată într-un cu totul alt timp. Schimbările se vor dovedi terifiante. Latinitatea limbii, legăturile vechi (politice și culturale) ce se configuraseră încă din veacul XIX, nu mai aveau acum nicio relevanță. Spiritualitatea franceză fusese inoculată de orientări profund disolutive, în care acum domina *dubla mitologie a marxismului și a revoluției*. În Vestul european, finalul marii conflagrații nu instaurase mult-așteptata pace și împăcare între oameni.

Acerba confruntare dintre fascism și democrație fusese deja înlocuită cu una și mai feroce: *aceea dintre comunism și anticomunism*. Până și senina idee de cultură care, până nu de mult, lumina spiritualitatea întregului continent, se va transforma – de aici înainte – într-un câmp de luptă. Violența, maniheismul, soluțiile extreme ce urmăreau nimicirea totală a oricărui potențial adversar se conturaseră acum într-un tablou de lume profund polarizată. Nu mai existau acum decât opțiuni ireconciliabile. Așa cum avea să conștientizeze (însă mult mai târziu!), unul dintre tinerii (pe atunci) aderenți al stângismului, Zdenek Mlynar (*Night Frost in Prague*, Londra, 1980, 2), „Victoria concepției corecte însemna pur și simplu lichidarea, distrugerea celeilalte”.

Falacioasele promisiuni ale comunismului exercitaseră o irepresibilă fascinație în primul rând asupra intelectualilor tineri, mai ales scriitori și artiști. Converteții, chiar și mai puțin neconvertiții la comunism, își declarau în toate ocaziile admirația pentru sovietism, dar și pentru glorioasa Armată Roșie, pentru reformele sociale, încontinuu clamate de propagandiștii URSS-ului. Mult promisiunile reforme, desigur, de la un anume moment încolo, s-au dovedit total amăgitoare. Așa se face că, pentru o anume parte a intelectualității din vest, mai ales pentru cea franceză, comunismul începea să nu mai aibă nimic în comun cu o convingere și, tot mai evident, să se configureze ca un soi de credință, dacă nu chiar o religie. Fără reticențe sau ezitări, intelectualii francezi vor ajunge să debiteze afirmații năucitoare. De pildă, Paul Éluard (poetul care inițiaseră un liant între *suprerealismul lui Breton și poezia angajată*) se confesa, tocmai în fața bucureștenilor din 1948, spunându-le: „...Vin dintr-o țară în care nimeni nu mai râde, nimeni nu mai cântă. Franța e în umbră. Voi, însă, ați descoperit strălucirea Fericii.” (Tony Judt, *Reflecții asupra unui secol XX uitat*, Ed. Polirom, Iași, 2011, 204)

Homo sapiens

Corectitudinea politică sau cum poate fi ucisă libertatea (II)

Alexandru MĂRCHIDAN

Continuăm prezentarea cărții *Political Correctness: A*

Short History Of An Ideology

(2004, Free Congress Foundation), coordonată de William S. Lind, Director al Centrului pentru Conservatorism Cultural Free Congress Foundation. Traducerea acesteia formează Partea I a lucrării *Corectitudinea politică, o ideologie neomarxistă. Marxismul cultural – noua utopie* (ed. a 2-a, revizuită și adăugită, 2017), apărută la Editura Reîntregirea din Alba Iulia. În numărul de data trecută am prezentat primele două capitole.

Capitolul III, intitulat „Corectitudinea politică în învățământul superior”, este semnat de T. Kenneth Cribb jr., care arată determinarea adeptilor neomarxismului în a spăla creierile noilor generații de studenți. Măsurile luate de reformatorii educației superioare începând din anii 1960 sunt demne de pregătirea terenului pentru o lume distopică, unde în numele unor „drepturi” sunt încălcate toate drepturile, începând cu acela pe care se clădește demnitatea umană: libertatea, în diferitele sale manifestări. Campusurile universitare americane au devenit un teren de luptă aprigă între magiștrii corectitudinii politice, susținuți de ciracii lor, și apărătorii valorilor ce fac din instituțiile de învățământ superior spații de cunoaștere a omului, a societății și a mediului de viață, în scopul menținerii civilizației occidentale (a civilizației, putem spune). Pentru a-și atinge scopul, emisarii ideologiei progresiste duc o luptă specială împotriva tradiției artelor liberale, pentru că aceasta reprezintă mediul de formare a mentalităților favorabile libertății de gândire, artele liberale fiind în cea mai strânsă legătură cu experiențele de viață. De aceea, în anii din urmă – în mod fătis, pentru că procesul propriu-zis a început cu decenii în urmă – am fost martori ai unei cenzuri demne de un regim dictatorial: cărți sau filme clasice au fost interzise în SUA pe motiv că ar leza sensibilitatea anumitor minorități, deși operele respective nu erau unele de propagandă; ele reprezentau o prelucrare artistică a unor realități sociale și culturale, subiectele fiind cele de interes universal: iubirea, suferința, sensul vieții, moartea.

Cribb susține că libertatea de a exprima și a pune în discuție idei se erodează într-un ritm alarmant, dezvoltându-se o adevărată Inchiziție a Corectitudinii Politice. Sute și uneori mii de exemplare ale publicațiilor conservatoare sunt fie furate, fie arse în public de către studenți radicali, iar de cele mai multe ori aceste acțiuni au loc cu sprijinul tacit al facultății și al administratorilor campusurilor. Dintre numeroasele incidente ce atestă „superioritatea” noii culturi marxiste, sunt redată câteva: în Vinerea Mare, în fața capelei campusului Amherst College din Massachusetts, un grup de studenți homosexuali au desenat graffiti pe trotuare, mângăind sloganul „Homosexual prin Drept Divin”;

când un ziar al studențimii conservatoare a criticat această acțiune, studenții protestatari au ars în public exemplare ale publicației; studenților care participă la programele organizate de armata americană, în universități de prestigiu, pentru a pregăti cadre de conducere specializate în domeniul militar, le este teamă să vină la cursuri îmbrăcați în uniforme, fiindcă li se scad notele în mod arbitrar de către cadrele didactice ostile armatei; din cauza unui val de acuzații de hărțuire sexuală lansate de feministe extremiste la adresa unor presupuși inamici, unii profesori au început să încheie polițe de asigurare pentru a se proteja de povara financiară a proceselor de acest tip; Universitatea din Massachusetts a elaborat un chestionar în care profesorii trebuie să declare ce contribuții au adus la multiculturalism, iar răspunsurile influențează deciziile privind durata contractelor de muncă și promovarea. Pe lângă cazuri precum acestea, promotorii ideologiei neomarxiste apelează

constant la mijloace de presiune subtilă: „atacarea programei școlare în numele «multiculturalismului», impunerea unor «coduri de limbaj» restrictive și vag formulate, precum și cursuri obligatorii de «formare a sensibilității» adresate bobocilor, care nu sunt altceva decât eforturi sistematice de îndoctrinare ideologică” (p. 46).

Cheia care deschide ușa către reformarea educației liberale este *mișcarea multiculturală*, pentru că ea presupune restructurarea sistematică a programei de învățământ, astfel încât să limiteze considerabil accesul studenților la cunoașterea tradiției occidentale. O astfel de reformă are rolul de a duce la relativism cultural, care înseamnă pentru identitatea personală și comunitară ceea ce înseamnă nisipurile mișcătoare pentru o construcție durabilă. Mai grav este că universitățile de elită s-au lăsat contaminate de reformarea programei de învățământ în direcția corectitudinii politice. De exemplu, în 1988, Universitatea Stanford

a eliminat vechea disciplină obligatorie „Civilizația occidentală”, punând în locul său disciplina multiculturală „Culturi, idei și valori”, unde pot fi puși laolaltă Platon, Shakespeare, Newton și marxismul revoluționari din America Centrală. Studiul serios al istoriei a fost abandonat în favoarea unor cursuri reunite sub titulatură precum „Culturi americane”, „Culturile lumii” și „Studii de gen”, fiecare organizate astfel încât studenții să nu afle care sunt pilonii civilizației occidentale. De pildă, cursurile spre care sunt direcționați prin cerințele din programă includ: „Film și literatură: reprezentări ale frontierei dintre SUA și Mexic”, „Teatru etnic contemporan”, „Cultura expresivă Chicana”, „Misoginie și feminism în Renaștere”. Iar pentru că o universitate precum Stanford „dă tonul” pentru universități mai mici, impactul practicilor promovate este considerabil în societate. Acest impact se manifestă prin impunerea unor coduri de exprimare artificială, prin impunerea cursurilor de „sensibilitate” și a unui climat dominat de suspiciune, frică și intimidare în campusuri. Ele au ca efect reducerea până la anulare a libertății universitare și a libertății de exprimare, deformarea ideologică a tinerilor și servicii educaționale de slabă calitate.

Una dintre metodele frecvent utilizate pentru a duce în derizoriu capodopere, fapte eroice, evenimente cruciale și caractere aparte este plasarea lor într-o serie de elemente mediocre sau chiar neînsemnate: efectul este acela de creare a unei „medii” în privința importanței și falsa impresie că fiecare element al enumerației își găsește locul printre celelalte. Nivelarea vârfurilor – despre care și Thomas Molnar a scris convingător în cărțile sale – este tehnica la care se apelează pentru relativizare. Este ceea ce s-a încercat după 1990 cu Eminescu și cu unii dintre oamenii de cultură interbelici. O altă tehnică în același sens al relativizării este crearea unui spațiu de evaluare de o prea mare elasticitate, care permite situarea „faptelor” (ca termen generic) pe toate treptele, din lipsa unor repere temporale și informaționale. Este ceea ce s-a întâmplat – ca efect al creării manualelor alternative de istorie – cu imaginea de sine a poporului român: între „suntem cei mai buni” și „suntem cei mai răi” se deschide vastul spațiu al incertitudinii care se traduce într-o dramă identitară, adică o mare vulnerabilitate dacă nu se răspunde adecvat la întrebarea firească „Cine suntem?” Iar un răspuns adecvat nu poate veni din manuale alternative, din aruncarea în aer a cronologiei formării poporului român, deci dintr-un amalgam de date aseasonate cu abordări interdisciplinare. Ar fi ca și cum ai încerca să-ți trăiești viața pe baza unor obiective luate „de pe surse”. Eșecul formării, adică eșecul identitar este asigurat atunci când educația devine teren de experimentare – vinovată și rău intenționată, să nu fim naivi, pentru că altfel s-ar fi reparat demult problema, odată observate dezastruoasele efecte.

Asemenea aberante rostiri se debitaseră într-un moment când Éluard avea, totuși, mari neclarități asupra modului în care sovieticii abordaseră cultura. Era însă ceva specific: cei din Franța nu cutezau să aibă îndoieli ori să critice tezele lui Jdanov. Așa ceva, potrivit unui pretins progresist, abatele Boulrier, însemna *să faci jocul imperialiștilor*. (*Ibidem*, 205)

Rusofilia cunoscută deja un apogeu. Era tocmai perioada „...de maximă cruzime a regimului: 1935-1939 și 1944-1956. Scriitorii, profesorii, artiștii, învățătorii și jurnaliștii îl admirau adesea pe Stalin, nu în ciuda greșelilor sale, ci din cauza lor. Persoana și cultul său erau mai seducătoare când ucidea oameni la scară industrială sau când procesele-spectacol dezvăluiau fațeta teatral-macabră a comunismului sovietic. /.../ Păcatul fatal al fascismului fusese legat de obiectivele sale specifice. Ţelurile comunismului, însă, erau impecabil de universale și transcendente.” (*Ibidem*, 204, 205)

Cufundat în tăcere și opacitate, Occidentul respingea tot ceea ce ar fi putut să-l contrazică în nețărâmură lui sovietofiliile. Aceasta tocmai în pofida faptului că mărturiile și acuzele deveneau tot mai numeroase și imposibil de a mai fi negate. Printre cele mai elocvente vor fi scrierile lui Pierre Rigoulot, apărute sub titlul *Imaginea lagărelor sovietice în Franța: un revelator al totalitarismului*. Se mai

ivise – printre altele – și o mică, dar foarte limpede istorie (în 1928), când a apărut cartea lui Raymond Duguet *O ocnă în Rusia roșie: Solovki, insulă a foamei, a supliciilor și a morții*. Ea s-a bucurat de o circulație deosebit de intensă în public aducând în atenție unul dintre primele lagăre sovietice: cel situat în regiunea Mării Albe. Au urmat apoi memoriile lui Iuri Bezsonov (*Cele 26 de închisori ale mele și evadarea mea de pe Solovki*) și informațiile asupra lagărelor și represuniilor din URSS din raportul redactat în 1932 de Rafael Abramovici (unul dintre principalii reprezentanți ai menșevicilor pe lângă Internaționala Socialistă). Pe lista mărturiilor despre totalitarismul comunist s-a adăugat și cartea despre *Stalin* scrisă de prietenul lui Panait Istrati, Boris Suvarin. În fine, să nu-l uităm pe André Gide, cu celebra sa *Întoarcere din URSS* și cu o reluare a temei în *Retușurile*, unde s-au făcut cunoscute miile de deportări; apoi scrierile unor Ivan Solonievici (*Sărma ghimpată roșie*), Anton Ciliga (*Țara mării minciuni*), mărturii zguduitoare ce dau contururi sinistre ale universului concentraționar al Rusiei Sovietice. Deși amănunțurile cifrelor avansate (16 milioane de bărbați și femei deținuți în lagăre) nu mai puteau fi nici ascunse, nici contestate, atât inteligența, cât și comuniștii din Franța interbelică vor continua cu obstinție să nege vehement toate acele monstruoase realități. (Va urma.)

În actualul context este binevenită reamintirea cuvintelor lui Edmund Burke: „singurul lucru de care răul are nevoie ca să triumfe e ca oamenii buni să nu facă nimic” (p. 56). Din fericire, tot mai multe persoane au înțeles mecanismele ideologiei corectitudinii politice (pe cât de sofisticate în aparență, pe atât de rudimentare în esență) și miza luptei: însuși modul uman firesc de a fi.

Capitolul IV, „Corectitudinea politică: deconstrucție și literatură”, scris de Jamie McDonald, examinează fundamentul filosofic pe care deconstructivismul l-a furnizat teoreticienilor literari – vectori universitari ai răspândirii corectitudinii politice – influenți după anii 1960. Înainte de a urma firul ideilor, merită să facem o remarcă privind calitatea traducerii și a notelor, ambele realizate de Irina Bazon. Cititorul textului în română este mult câștigat prin clarificarea terminologiei complicate la care apelează deconstructivismul, o filosofie mai mult decât „complicată”.

Contrar credinței celor crescuți pentru a fi simple roți într-un ansamblu mecanic, „Literatura constituie, dacă nu cel mai important indicator cultural, cel puțin un barometru semnificativ al nivelului de civilizație al unei societăți. Literatura – constând în acele cuvinte pe care societatea, în ansamblul ei, le consideră drept exemplare – reprezintă, am putea spune, un punct de pornire, o fereastră spre cultură” (p. 57). Tocmai de aceea, ea reprezintă una dintre țintele oricărei ideologii totalitare. Înțelegem mult mai bine o epocă dacă analizăm literatura ei. Jamie McDonald afirmă că literatura americană contemporană este impregnată de „isme”: marxism, freudianism, feminism și altele care întregesc noul tablou. Teoreticienii literari exponenți ai corectitudinii politice au lentile prefabricate pe care le utilizează invariabil în analiza operelor literare: peste tot ei văd relele generate de moștenirea pe linie patriarhală, nocivitatea caracterului autoritar, a bărbatului alb european, a creștinismului, a familiei în singurul sens natural, ontologic. De asemenea, implicit sau explicit, ei văd în lumea pe dos o împlinire a „dreptății” sau așa își doresc ei lumea, pur și simplu.

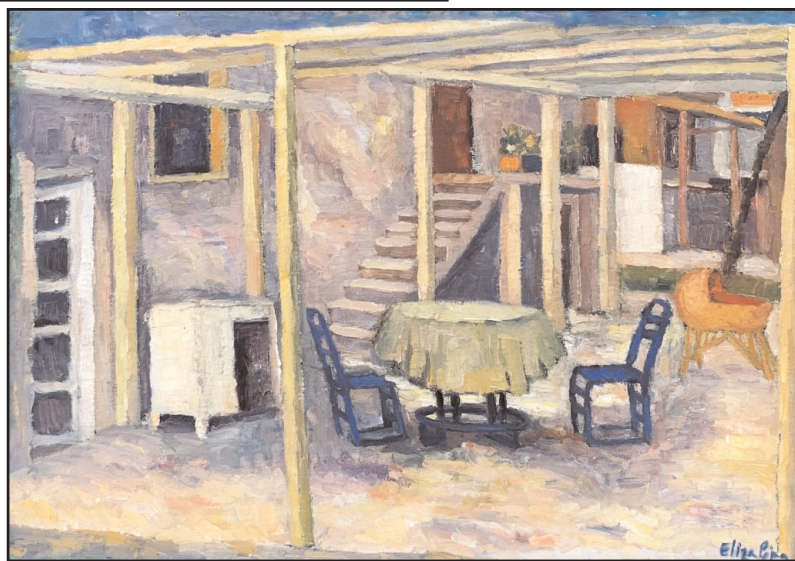
Criticii literari – numiți Noii Critici – din perioada 1920-1960 (F.R. Leavis, Robert Penn Warren, T.S. Eliot, William Empson, Cleanth Brooks etc.) au propus o analiză riguroasă, cât mai obiectivă a textului literar, acordând atenție deosebită elementelor formale: lingvistice, de prozodie, figuri stilistice, intrigă, simboluri, motive literare. Ca atare, ei încercau să găsească semnificația textelor fără a lua în considerare elementele extratextuale (intenția autorului, biografia, efectul asupra cititorului, contextul istoric și cultural), având drept principiu călăuzitor ideea că „textul este totul” (p. 59). Este ceea ce susține și Umberto Eco în discuția despre cele trei „intenții” ce pot fi luate în calcul referitor la un text literar, afirmând că doar intenția operei (nu a autorului sau a cititorului) este cu adevărat relevantă pentru înțelegerea sa.

În schimb, noua generație de critici (J. Hillis Miller, Geoffrey Hartman, Paul de Man etc.), cunoscuți ca reprezentanți ai *criticismului cultural*, acționează după principiul „totul este text”, o sintagmă ce redă una dintre ideile lui Friedrich Nietzsche: „nu există fapte, doar interpretări”; pe scurt, realitatea este doar un construct cultural. Expresia nietzscheană a fost ridicată la rang de postulat de către Jacques Derrida, părintele deconstructivismului, ale cărui lucrări au fost traduse din franceză de către profesorul american Gayatri Spivak, la mijlocul anilor 1970. Astfel, ele au oferit criticilor literari neomarxiști suportul filosofic de care aveau nevoie pentru a justifica orice le convenea. Este însă posibil așa ceva? Da, doar dacă se întrunesc două condiții: lentile ideologice adecvate și resorturile unei filosofii sucite care de fapt reprezintă o înfundătură. Despre cea dintâi condiție am vorbit deja – era îndeplinită. A doua condiție a apărut la momentul potrivit, iar pentru a înțelege în ce constă, este necesară o minimă incursiune în „profunzimea” deconstructivismului. Ghilimelele au rolul de a indica o mare

confuzie: între adâncimea unei idei, ca surprindere prin logos a unei structuri ontologice, și o scriitură ce devine la un moment dat complet ininteligibilă, efectiv o negură semantică. Sigur, mințile sucite se pot simți ca acasă în acel mediu, însă vom vedea și de această dată valabilitatea criteriului scripturistic: *fiecare pom după roadele sale se cunoaște*.

În *Scriitura și diferența*, Derrida așază trei piloni la baza filosofiei sale: 1) renunțarea la conceptele de *metafizică*, *ființă* și *adevăr*, în favoarea acelor propuse de Nietzsche: *joc*, *interpretare* și *semn*; 2) înlăturarea, prin psihanaliză, a conceptului de *subiect conștient* sau *conștiință de sine*; 3) respingerea *metafizicii prezenței*, adică a fundamentului semantic care stabilește o legătură indestructibilă între semnificat și semnificat, drept posibilitate de apariție a sensului. Prin urmare, deconstrucția pornește de la negarea pilonilor pe care se poate

realmente construi cunoașterea: ontologia (ceea ce este), subiectul cunoscător și logosul purtător al sensului, care face posibilă raportarea oricărui subiect la ceea ce este. În locul lor așază nisipurile mișcătoare al căror stăpân nu poate fi decât un „maestru vrăjitor”, adică un maestru al iluziilor, care nu poate clădi nimic trainic. *Mantra postmodernă* „totul este text” reprezintă forma succintă a filosofiei non-sensului și, deci,

a non-gândirii, posibilitatea „demonstrării” oricărei absurdități, din moment ce sensul cuvintelor este abolit și în locul său rămâne o „urmă” care se dizolvă în continuu. Pentru a ilustra ideea unui sens care este simultan prezent și în dizolvare, Derrida utilizează frecvent cuvintele tăiate: *urmă*, *ființă*, *lucru*. Teoria că termenii nu mai au sens, ci doar „urmă”, are la bază ideea că semnificațiile originale ale cuvintelor se pierd, se dezvoltă, se schimbă permanent din cauza angajării minții umane într-un proces nesfârșit de interpretare. De aici concluzia că „întrucât orice sens este supus atât de rapid dispersiei, nu putem comunica niciodată cu adevărat” (p. 61).

Conceptul de „urmă” a fost preluat de la Freud, pentru care conștiința este un efect al „urmelor mnezice”, adică al reprezentărilor unor traume trecute, niciodată pe deplin conștientizate și a căror reactualizare în memorie este mereu amânată. Așa cum în teoria lui Freud, nu actele de conștiință (de „prezență”) stau la baza psihicului, tot astfel în teoria lui Derrida, scrierea nu are la bază termeni pozitivi, ci „urmele” ca ne-locuri în care semnele sunt înlocuite la nesfârșit. Aceste „înlocuiri de semne” indică pierderea sensurilor în procesul interpretării, iar ceea ce rămâne sunt de fapt semnele; urmele sunt înțelese și ca

„diferențe”, goluri, absențe ale sensului original. Iar pentru a desemna continua amânare a sensului, Derrida a creat cuvântul „diferanță”, prin îmbinarea cuvintelor „deferment” (amânare) și „difference” (diferență). Termenii *urmă* (*urmă*), *diferență*, *diferanță*, *ștergere* au pătruns în sfera educațională americană și au ajuns mărci ale postmodernismului, cuvintele noii mode de a spune... totul și nimic. Criticii literari care au preluat cu rapiditate teoria lui Derrida – pentru că le oferea filosofia și metoda practicării ideologiei corectitudinii politice – s-au îndreptat cu mai multă hotărâre împotriva generației anterioare de critici (1920-1960). Ca atare, ei au pledat în analiza lor pentru respingerea structurii textelor și pentru înlocuirea sensului original (legat de o tradiție, de un ethos) cu „relația”: nu există o lume care este, ci doar una care se construiește continuu. Iar structuri (coerenței interne a) textului, deconstructivității îi opun o țesătură textuală mobilă, textul este o mișcare continuă, o urzeală sau țesătură ce se face neîntrerupt. Prin supralicitarea elementelor neesențiale este negată existența unei structuri stabile, universale, adevărul este pulverizat, orice reper este anulat. Așadar, deconstructivismul este un alt nume pentru relativism.

Însă la ce bun această prețioasă încâlceală de semne și idei? Pentru autorii și mai ales pentru promotorii ei neomarxiști, țelul este clar: acela de a găsi în operele literare „vinoși” ce trebuie criticați, adică atitudini, idei, cuvinte, personaje, opere și autori ce trebuie cenzurați. De cealaltă parte, trebuie înțelese și încurajate victimele, iar ideile, cuvintele, felul lor de a fi și a gândi trebuie promovate ca semn al toleranței, al acceptării, al non-violenței. Adepții *criticismului cultural* „s-au străduit să înțeleagă literatura din perspectivă feministă sau din perspectivă homosexualilor sau a minorităților radicale. Scopul lor nu era acela de a descoperi sensul – erau mult prea influențați de relativități în sensul acesta – ci de a depista elemente sexiste, rasiale sau «homofobe» în operele autorilor de sex masculin, europeni și heterosexuali” (p. 60). Iar modul în care făceau (și fac) acest lucru presupunea desconsiderarea structurii operei literare și îndreptarea atenției spre aspectele extratextuale. De exemplu, afirmă Jamie McDonald, în cazul unei poezii care includea un personaj feminin, criticii erau preocupați de legătura poetului cu mama, soția, sora sau altă femeie, încercând să ofere poeziei o interpretare care să le convină lor, adică una care să îl incrimineze cumva pe autor. O modalitate de „a anula” adevărul Bibliei este abordarea textelor sale din perspectiva homosexualilor, pentru a trage concluzia că ele sunt impregnate de ură homofobă. Pentru că „totul este text”, analiza de acest tip a fost aplicată și muzicii, picturii, filmelor, televiziunii, oricărui act purtător de mesaj. Romanele scriitoarei Jane Austen, apreciate de intelectualii generației anterioare, sunt considerate acum prea conservatoare, abordând teme precum iubirea și căsătoria. Iar studiarea unor autori ca Shakespeare, Milton, Chaucer este înlocuită cu discipline precum „Rolul femeilor în Epoca Renașterii” sau „Biblia ca literatură”.

Închei această parte prin două citate: „Sensul ultim la care ajunge orice cuvânt este Dumnezeu – sensul suprem al gândirii tradiționale occidentale. «Semnificatul transcendent» pe care Derrida caută să îl suprimă din sine și din lumea occidentală este, în fapt, reprezentat de Dumnezeu. Credința în Dumnezeu este considerată drept un produs al gândirii occidentale deficiente, iar Derrida pretinde, în manieră veritabil nietzscheană, că Dumnezeu este un construct al limbii și nu viceversa” (p. 66).

„Dacă ar fi urmat logica propriilor sale teorii, Derrida ar fi descoperit că însuși faptul de a-și transmite propriile idei prin scris sau verbal este imposibil. Dacă teoriile deconstructiviste ar avea măcar o slabă acuratețe, atunci orice comunicare verbală – și, prin extensie, orice alte forme de comunicare – ar fi cu neputință” (p. 67).

(Va urma.)

Homo sapiens

Victor RAVINI

Miorița și ritul Cabirilor traci

În unele variante ale Mioriței, cei doi ciobani suflă în buciume, ca să vuiască văile că vor trece la uciderea baciului. Criminalii nu anunță că vor comite o crimă. Așadar, nu poate fi vorba de o crimă. E teatru

popular, care la origine era un ritual arhaic, o tradiție sfântă.

Ciobanii se sfătuiesc și pun la cale legea. Varianta publicată de Alecsandri nu conține cuvântul lege. Acolo, ciobanii se vorbire, Ei se sfătuiră. Cuvântul lege apare în sute de variante ale Mioriței și e stâlpul orientării juridice. Dumitru Caracostea și Constantin Noica precizează că lege în Miorița nu este o lege juridică, ci religioasă, ce reglează relația dintre oameni și divinitate. Sunt confirmați indirect, dar fără echivoc, de către dicționarul francezo-valah din 1841 al lui Petrarhe Poenaru, de Sextil Pușcariu și de lingvistul suedez Elof Hellquist.

Dicționarul Limbii Române al Academiei și alte dicționare precizează că lege în cultura populară orală are sensul de lege religioasă, nicidecum juridică. Dicționarul de „vorbe streine” al lui G.M. Antonescu din 1886 menționează sensul juridic al cuvântului lege ca vorbă străină. Sensul juridic a pătruns în limba română târziu. Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu și Alexandru Vlahuță, avocați, folosesc cuvântul lege în sens religios, iar în context juridic scriu pravilă.

Baciul aude buciumele. Știe că așa îl ucide în fiecare an, de Sf. Ilie, la apus de soare. În sute de variante, ucigașii întrebă baciul cum vrea să fie ucis:

- Da tu măi, Ce moarte-ți vrei,
  - Frate, cum îți vrei moartea?
  - Ce mortită-ți vrei tu ție?
- Cum vrei moartea să ți-o fac,
Ce moarte-ți poțtești tu ție?

Niciun criminal nu te întreabă cum vrei să fii omorât. Convorbirea se desfășoară liniștit, în bună înțelegere. Relația dintre ucigași și ucis nu e ca între criminali și victimă sau între judecători și un condamnat. Baciul respinge primele două propuneri de ucidere și o alege pe a treia. În aproape jumătate din cele 1289 de variante pe care le-am analizat, baciul însuși, din proprie inițiativă și fără vreo ezitare, poruncește să i se taie capul:

- lubiți frăților mei,
- Numa capu mi-l tăiați
- Numa capu-mi rețeați
- Numai capul mi-l luați
- Numa capu jos tăiat
- Numa capu jos mi-l luați;
- Capu voi să mi-l tăiați;
- lute capul mi-l tăiați;
- Da' numa capu mi-l tăieți;
- Numai capu mi-l tăieț.

Etnograful, folcloristul și criticul literar Dorin Ștef (*Miorița s-a născut în Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2005, p. 173) abordează conținutul acestor versuri: „S-a vorbit și se vorbește tot mai insistent despre ipoteza unor ritualuri de inițiere ca fiind unul dintre scenariile valide pentru sămburele germinativ în cazul versiunii-colind a Mioriței. Scopul inițierii, se știe. Era transformarea, nașterea din nou, renașterea. Aspirantul era supus unor probe la granița dintre viață și moarte, în urma cărora se izbăvea de frica de moarte și căpăta sentimentul veșniciei, al nemuririi. În această situație, testamentul ilustrează o prefigurare a morții fizice, respectiv o etapă finală a ritului de inițiere.”

Ștef îl citează pe Vasile Latiș care, în *Păstorul*, p. 118, spune: „Moartea ciobanului mioritic este ipotetică pentru că este inițiativă și ritualică, o modalitate a sărbătoreșcului.” Ștef menționează că „Th.D. Speranția este primul care realizează un studiu comparativ de factură mitologizantă, între cultul

cabiric și tema sacrificiului ciobanului din Miorița”, dar a fost combătut cu vehemență. (*Idem*, p. 172) Ștef adaugă: „Romulus Vulcănescu aduce în prim-plan caracterul esoteric al ritului de inițiere specific cultului Cabiric. Și în fine, apreciază alunecarea, în timp, spre o dramă ritual-sacră, în care moartea e doar înscenată: «În elementele ei mitologice, tema sacrificiului Cabirilor ar putea să precedă sau să inspire tema sacrificiului din Miorița. În care, din trei frați, doi îl condamnă la moarte pe al treilea...» (R. Vulcănescu, *Mitologia română*, 1995, p. 227).” Tocmai acest raport, ce se stabilește la un moment dat între personajele dramei, apropie cultul Cabirilor de motivul mioritic al colindelor transilvane, în ciuda oricăror proteste.

Dorin Ștef constată că „există similitudini izbitoare între epicul mioritic al versiunii-colind și ritualul specific Cabirilor, cult semnalat și pe teritoriul Daciei preromane.” (*Idem*, p. 171) Cabirii (= cei mari) erau un grup alcătuit din patru divinități

arhaice pelasge, numiți Axieros, Axiersa, Axiersos și Karmilos, după cum susține Victor Kenbach (*Dicționar de mitologie generală*, Editura Albatros, București, 1983, p. 121). Ștef afirmă că ulterior numărul lor a fost redus la „trei frați divini, dintre care cel tânăr e ucis întotdeauna de ceilalți doi. Corpul neînsuflețit reînvie în anumite condiții rituale.” (Ștef, p. 171)

Stef precizează că: „Ciobanul renaște, se ridică, având ferma convingere că, prin puterea ce a avut-o jertfindu-se pe sine, sufletul lui a devenit nemuritor. (...) Ceremonialul se desfășura conform uzanțelor, stabilindu-se mai întâi legătura de sânge, apoi condamnarea celui mic și executarea sentinței. (...) Voinicul acceptă sentința și se pregătește să mimeze moartea fără regrete, nostalgii sau revoltă. (Abia prin degradarea cultului apar intervenții suplimentare de genul răscumpărării.) (*Idem*, p. 173)

O tăbliță cu basorelief reprezintă momentul culminant din ceremonia Cabirilor. În imagine sunt patru Cabiri, așa cum precizează Kernbach. De observat căciulile dacilor. Personajul feminin poate să fie mama ciobanului. În spatele ei, un Cabir suflă în buciom la fel ca în diferite variante ale Mioriței. Bucium provine din latină, *buccinum* = corn îndoit. Sunt evidente pe plăcuța luna, soarele și stelele, prezente de asemenea în cele mai multe variante. Personajul din spatele calului expune la vedere o mască și un cap de berbec. Mască poate semnala că întreg ritualul e o formă de teatru, de mimesis, cum spunea Victor Turner (*From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play*, PAJ Publications, A Division of Performing Arts Journal Inc., New York, 1982). Iar capul de berbec poate fi al berbecului sacrificat ca substitut al neofitului inițiat. Substituirea unui tânăr cu un berbec e un procedeu bine-cunoscut și în Biblie.

Îmbrăcămintea Cabirilor e aceeași ca a țăranilor români, așa cum vedem în tabloul pictat de Octav Băncilă. Deosebirea e că țăranii la 1907 nu mai aveau încălțări, cum aveau Cabirii, ci ajunseseră desculți. O realitate din care Zaharia Stancu a făcut titlul romanului său.

Ștef spune că: „Mai știm că acest gen de inițiere nu se face spre neștiința aspirantului. El era avertizat

de ceea ce avea să i se întâmple înaintea fiecărei etape, pentru a înțelege rolul și valoarea actului (*Du-te, frate, ntoarce turma/ Până legea ți om face*). De aceea el cooperează cu fărtații, devenind personaj activ al acestui ritual. (...) Cel mai adesea, el intervine în cunoștință de cauză, dovedind că știe procedul: ce fel de moarte trebuie înscenată, care este locul ades utilizat, care sunt preparativele și care este rolul anumitor obiecte rituale. Finalul (renașterea) e protejat prin secret și nu poate fi dezvăluit altor neofiți (neinițiați). (...) În plan simbolic, moartea păstorului trebuie să pară o certitudine. În plan real, el renaște în finalul ritului de inițiere și își ocupă rolul în societate, devenind o persoană matură și mult mai responsabilă.” (Ștef, pp. 174-175)

Sutele de versuri cu tăierea capului sunt un vestigiu din Cultul Cabirilor, un cult al misterelor din lumea tracică. Cum se face că aceste versuri apar în variantele culese la nord de Dunăre și mai cu seamă în Maramureș, iar nu în sudul Dunării, unde erau tracii, adică în centrul cultural și religios de unde s-a răspândit acest cult?

Lingvistul italian Matteo Bartoli (*Saggi di Linguistica spaziale*, Vicenze Bona, Università di Torino, 1945) a emis teoria că zonele periferice ale unei limbi sunt mai conservate decât aria centrală. Teoria lui Bartoli poate fi valabilă și pentru poeziile populare, care de bună seamă sunt un fenomen lingvistic.

Ciobanul precizează să nu fie îngropat în cimitir. Unii cercetători au văzut aici dovada că fondul religios din Miorița este precreștin. Corect. Ștef găsește o explicație suplimentară, ce constituie o dovadă că moartea ciobanului nu este reală, ci e simbolică, teatralizată: „În textele din Transilvania tânărul păstor cere să fie îngropat în interiorul perimetrului consacrat al stâniei – și menționează că această groapă nu trebuie să fie săpată în cimitir, pentru că nu vom asista la un ritual funerar adevărat, ci la unul inițiativ – solicitând, în plus, să fie acoperit cu scoarțe de brad, crengi sau gubă.” (Ștef, p. 175)

Dorin Ștef a remarcat ceea ce etnograful de până acum au neglijat. Anume că înmormântarea din Miorița nu este reală, ci e o formă de teatru popular, cu caracter religios precreștin.

Cercetătorii anteriori s-au limitat la portativul exoteric, profan, al Mioriței și au acuzat ciobanul de pasivism, resemnare, renunțare la luptă și lașitate. Oricât au încercat Mircea Eliade sau alții să-l scoată basma curată cu filozofări nefirești, l-au compromis și mai rău, ca Lucian Blaga cu aberația lui despre „dragostea de moarte a românilor”, pentru care l-au sancționat fără cruțare George Călinescu și H.H. Stahl.

Spre deosebire de cercetătorii dominanți de până acum, Ștef are în vedere portativul esoteric, sacru, și precizează adevăratele cauze ale atitudinii ciobanului: „Moartea inițiativă exprimată în testamentul mioritic este o ipoteză susținută și de evidenta atitudine voluntară, coope-rantă, lipsită de prejudecăți, de inhibiții, de complexe, a tânărului păstor. Ritualul de inițiere reclamă o astfel de atitudine în mod necesar. În lipsa ei, aspirantul e exclus și socotit inapt, imatur, infantil.” (*Idem*, p. 179)

Ștef scoate în evidență că ritul de inițiere implică o moarte simbolică și o revenire la viață. Arată și ce beneficii sufletești capătă ciobanul ca urmare a inițierii. „Întoarcerea la viață, învierea inițiativă – protejată prin instituția secretului și a jurământului – conferă neofitului un sentiment tonic, eliberator. El ajunge să privească lumea și tot ce-l înconjoară cu ochii omului care a murit o dată și s-a întors din «lumea de dincolo» curat și neprihănit, să mai trăiască o viață. O va face cu gândul că moartea nu e atât de înfricoșătoare, ba chiar poate fi o prietenă, iar viața, scurtă, lungă, cum o fi, e cu mult mai frumoasă decât înainte.” (*Idem*)

Observațiile lui Ștef, privitoare la transmiterea orală a variantelor maramureșene și la modificările lor, sunt valabile pentru toate celelalte variante din orice regiune. El afirmă că: „Peregrinarea textului prin timp și spațiu, prin epoci diferite, marcate de mentalități diferite, nu a rămas fără consecințe. Interpretarea vechiului scenariu epic din prisma unei morți reale a păcurarului a determinat transformări ale textului, adaptări locale, cu totul străine de mesajul inițial. Izbăvirea de frica morții devine pe parcurs un mit, o legendă, ceea ce se evidențiază fiind mai degrabă o vădită tentație a concilierii situației conflictuale, printr-o încercare (eșuată) de mituire a celor ce se presupune că vor moartea păstorului. Sentimentul de frică și disperare – care răzbate la un moment dat din dialogul celui mic cu fărtații – nu poate fi decât o achiziție târzie, pe fondul degradării vechilor credințe și mentalități. Episodul în care păcurarul se roagă de cei mari să-i cruțe viața se regăsește, ce-i drept, doar în patru din cele 136 de texte maramureșene.” (Idem, pp. 179-180)

Ștef a observat evoluția variantelor și îndepărtarea lor de mentalitatea arhaică, de pe vremea când a fost creată *Miorița*:

Textele versiunii-colind, deși socotite străvechi, nu au consemnat decât o fază ulterioară, evolutivă, în raport cu momentul genezei. Iar strădania de a suprapune o *moarte reală* se deslușește limpede în variantele maramureșene, grație numeroaselor improvizatii. Argumentele în favoarea „performării simbolico-rituală a morții”, cum se exprimă V. Latiș referindu-se la inițierea păstorului, par să fie tot mai numeroase, iar în opinia unora, „singura care validează actul poetic”. (Idem, p. 173)

Ritul de inițiere, metaforele și simbolurile abstracte n-au mai fost înțelese și au fost înlocuite cu elemente concrete, neautentice, care au derutat rapsozii și cercetătorii. În continuare, Ștef constată în colindele maramureșene „dovada îngemănării a două straturi culturale distincte: unul arhaic și unul contemporan.” (Idem, p. 180) Această constatare poate fi valabilă pentru întregul fond de variante ale *Mioriței*. Dânsul conchide: „Noi, cei de azi, citind sau ascultând *Miorița* nu mai regăsim, în mental, aceleași repere și tipare de gândire [ca ale strămoșilor noștri], motiv pentru care ne revoltăm (...) sau uneori ne dezicem de unele creații spirituale ale înaintașilor. Mentalitatea și logica noastră nu ne ajută cu nimic în soluționarea acestui aparent paradox.” (Idem, p. 181)

Spre deosebire de Ștef, Filipciuc, Kernbach, Buhociu, Latiș sau Amzulescu, „Ion Taloș [consideră] că moartea păstorului a fost una reală și nu inițiativă.” (Idem, p. 176)

Cercetătoarea Emma Mădălina Georgescu întreprinde un studiu asupra *Mioriței* (*Strămoșii și moșii*, în *Acta Moldaviae meridionalis*, vol. 2, *Anuarul Muzeului județean*, Vaslui, 2004-2006). Rezultatul cercetării făcute de dânsa confirmă și întărește rezultatele cercetării făcute de Ștef. Dânsa a ajuns la concluzia că „Unele elemente mitologice din Cultul Cabirilor s-ar putea să fi inspirat tema sacrificiului ciobanului din *Miorița*, în care din trei frați, doi îl condamnă pe al treilea la moarte.” (pag. 122) Autoarea mai zice: „Mitul Cabiric se referă la trei frați divini, dintre care cel mai tânăr este întotdeauna ucis de ceilalți doi, relevă un dualism gemelar al fraților ucigași. În anumite condiții rituale, corpul neînsuflețit al fratelui ucis reînvie. Mitul transpore din figurile și

simbolurile care s-au folosit în iconografia descoperită mai ales pe teritoriul Daciei anteromane (Teohari Antonescu, *Cultul Cabirilor în Dacia*, Editura Saeculum I.O., București, 2017, prima ediție 1889), caracterul uranian al Cabirilor din sudul Istrului, paralele cu cel chthonian din nordul Istrului. Dogma Cabirilor invocă obținerea nemuririi sufletului și înnoirea întregii naturi prin sacrificiu – adică numai cine ajunge la jefirea de sine se mântuiește. Iconografia scenelor sacre a zeilor Cabiri joacă și un rol cosmogonic. Zeii gemelari sunt protejați de soare și lună, de luceferii de dimineață și seară, de oamenii și făpturile pământului, adică de întregul Cosmos. (Emma Mădălina Georgescu, p. 121)

Concluzia bine argumentată și dovedită de Dorin Ștef, confirmată de Emma Mădălina Georgescu și de către alții, este că *Miorița* era la origine un colind de inițiere. Așadar, un text sacru și de taină (esoteric), un mit, cum afirmă Călinescu în *Istoria literaturii*. Versurile variantelor maramureșene, cât și din alte regiuni, păstrează evidente elemente din riturile Cabirilor.

Rezultatele cercetărilor pe care le-au efectuat Dorin Ștef, Emma Mădălina Georgescu și alții anulează verdictele lansate de Adrian Fochi, Mircea Eliade și alții, împotriva celor ce au făcut comparații între *Miorița* și Cultul Cabirilor. Personalitățile dominante din cercetare i-au denigrat fără argumente și fără dovezi, cu mai multă îndârjire decât rațiune, pe toți cei care au folosit metoda comparativă. Absolutismul este o noțiune politică și universitară.

În loc să aleagă o alternativă deucidere, baciul alege două. După ce îl vor omorî într-un fel, să-l mai omoare și într-alt fel. El precizează adesea cum să repete scena omorului și cu ce variațiuni. Aceste ucideri repetate nu se potrivesc cu teoria lui Richard H. Jones despre sacrificiile sângeroase. Uciderile repetate corespund cu teoria lui V. Turner despre rituri cu caracter religios și aspect teatral. Sunt perfect logice ca *mimesis*, în cadrul unui ritual. Cu „bilet de intrare” de la V. Turner, intrăm în *Miorița* și asistăm la o reprezentare de teatru popular, în care baciul e actor principal și regizor, bașca producător și stăpân.

Cei doi frați îl vor omorî cu securi, cu topoare și cu pietre de moară:

Pe cel mic să îl omoară
Cu securi și cu topoară
și cu bolovani de moară.

Trei feluri de obiecte la plural. Cum pot doi ucigași să aibă nevoie de așa multe arme pentru a ucide un om?! Nu poate fi vorba de funcționalism. Este o reprezentare teatrală cu gesturi expresioniste și simbolice, repetate. Relativa sinonimie securi și topoare, cât și pluralurile sporesc efectul vizual.

Romul S. Micuția a cules în 1956 în satul Leauț, lângă Brad, în Munții Apuseni, o variantă a *Mioriței* în care doi păcurari se vorbesc să îl ucidă pe al treilea cu nouă topoare:

Doi is frățiori,
Unul e străinel.
Frații se vorbeau
Ca pe străin să-l omoare
Cu nouă topoare.

Doi ucigași n-au nevoie de nouă topoare pentru a ucide un om. Le-ar fi fost suficient un singur topor, o singură lovitură în cap, ca în romanul lui Sadoveanu, fără să îi mai taie capul. Nicidecum nu poate fi vorba de un omor ca acela care se întâmplau în realitate și pe care le invocă Ovid Densusianu. Nu poate fi vorba de un jaf sau de alte motive materialiste. Nu e oucidere reală. Ciobanii înscenează un sacrificiu ritual cu aspect teatral. Întreaga acțiune, din aproape toate variantele *Mioriței*, este simbolică. Vom ajunge și la cele care fac excepție.

Din punct de vedere stilistic, numărul 9 poate fi o hiperbolă. Din perspectiva științei religiilor, poate fi vorba de simbolismul cifrelor. Cifra 9 are însușiri matematice fascinante și de aceea în unele culturi e considerată ca o cifră cu semnificații mistice.

Arheologul Cezar Cioran a descoperit 9 topoare de bronz lângă Iași în 2015. „Acestea erau așezate în cerc, ca niște raze solare, ceea ce sugerează o dispunere cu o semnificație ritualică, masculină”, afirmă Senica Țurcanu, arheolog și șefă a Muzeului de Istorie a Moldovei.

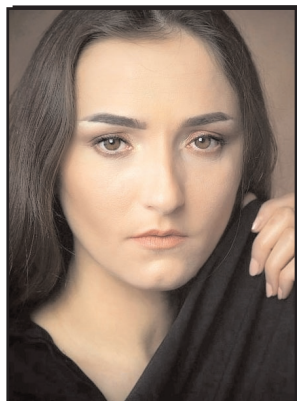
Topoarele arheologice și cele din text pot fi dovezi că în *Miorița* este vorba de un ritual răspândit pe întreg teritoriul străbătut de ciobani

cu oile în transumanță. Romulus Vuia (*Studii de etnografie și folclor*, II, Minerva, București, 1980, pp. 249, 302, o culegere a operelor sale publicate după 1914) menționează o tradiție străveche, conform căreia românii umblau cu turmele de oi din Moravia (în Europa Centrală), până în Caucaz și din Polonia până în Grecia.

Fotografia în care trei ciobani dansează cu topoare, găsită pe Internet, s-ar putea să fie făcută în Munții Tatra. Ei pot fi vlahi din Valašské Meziříčí (Valahii dintre Râuri) din Cehia, eventual vlahi din Polonia. Straiete lor sunt ca ale românilor din fotografia etnografică vechi. Topoarele celor trei sunt mai degrabă rituale decât funcționale și seamănă cu topoarele de bronz găsite lângă Iași. Dansul ciobanilor poate să fie o relicvă vie a dansului efectuat de ciobani în cadrul ritului din *Miorița*.

Dansul celor trei ciobani seamănă cu dansul celor trei divinități Kouretes (Κούρητες), care îl protejează pe Zeus nou-născut, să nu îl înghită tatăl său, Kronos. Ei au săbii în mâini, în loc de topoare. În diferite variante ale *Mioriței*, se discută despre uciderea simbolică a ciobanului cu topoare, cu săbii sau cu alte arme. Unul dintre acești Kouretes are un coif cu coamă. La fel și unul dintre ciobanii dansatori are până la pălărie și poate fi baciul. S-ar putea ca ambele imagini să fie dovada unei comunități și continuități culturale sau de obiceiuri din vremuri arhaice prin această parte a Europei.

Cum de s-a păstrat acest dans al celor trei ciobani tocmai în Munții Tatra și n-a fost documentat în Carpați? Și nici în zona centrală a Cultului Cabiric, în sudul Dunării, de unde s-a răspândit pe o arie vastă. Știm de la Matteo Bartoli că zonele periferice ale unei culturi sunt mai conservative decât aria centrală.

Poezie fără frontiere

Traducere de Iuliana PAȘCA și Germain DROOGENBROODT

lubirea domnește

Hanna Supetran (Filipine)

De-a pururi, iar și iar, în acest univers atemporal
lubirea domnește – dintotdeauna și pentru totdeauna
Imensa ei putere tăcută e în fiecare respirație a ta,
În fiecare sunet pe care natura îl emite,
În fiecare șoaptă a vântului.
Timpul pare că s-a oprit în acest univers infinit
Când iubirea este simțită – exprimându-se prin tine
Așa cum balerina devine dansul,

Cântărețul devine cântecul,
Ca un poet pierdut în poezie,
Ca un artist mistuit de creație.
Timpul a spus și va spune,
în acest univers nesfârșit:
lubirea a domnit,
domnește și va domni pentru totdeauna.
lubirea domnește prin tine, ca tine, în tine,
Nu există un alt mod,
Pentru că iubirea ești tu.

Homo sapiens

Florin Radu PINTEA

În prostia mea – naturală – niciodată nu cred că am înțeles – sau că voi înțelege vreodată – existența și rostul florilor de plastic.

Majoritatea obiectelor de plastic au avantaje clare: sunt mai ieftine, mai ușoare și nu ruginesc, fapt ce le face foarte atrăgătoare și foarte populare. Așa se face că se poate spune că trăim de o bucată bună de vreme în Epoca Plasticului (similară în multe dar neevidente privințe cu Epoca de Piatră, Epoca de Bronz sau Epoca de Fier; repet: neevidente).

Bun. Asta sunt capabil să înțeleg. Dar de ce flori de plastic? „Așa a văzut pictorul.” Ce pictor? Care pictor? De unde, probabil, și impresia mea persistentă că aici s-a sărit calul. Și, cumva, că tocmai de aici, de la ea, de la amărăta asta de floare de plastic, s-a produs saltul în altă categorie: artificialul.

Floarea nu mai era doar de plastic; era *artificială*. Nu, asta era altceva. Cu totul altceva.... O sticlă de plastic, un cuțit de plastic, o furculiță de plastic, o farfurie de plastic sunt de înțeles, chiar acceptabile prin rost și utilitate. Dar o floare de plastic?! Ce vrea să spună? Tocmai acest rost tulbure, misterios, ascuns, care se opune înțelegerii mă neliniștește profund. Să fie vorba cumva de a lăsa o anumită impresie de la distanță? Adică să imprime o aparență de ceva cunoscut unui altceva cu totul nou?

Adică să lase o impresie de normal când de fapt nu e așa? Cui să lase această impresie (falsă)? Lui Dumnezeu? Că doar el a făcut florile naturale, nu pe cele de plastic! În ce scop? De păcălire? Pe cine? De ce? Până când?

Ceea ce mi se pare și mai curios e faptul că florile artificiale nu sunt o invenție a inteligenței artificiale. Cine mai știe, poate că tot așa cum ea (IA), printre altele, trage apa la wc în urma noastră și ne deschide ușile din fața noastră (vezi toaletele publice Citymatic din marile intersecții), ea va considera nu după mult timp că e de datoria ei să ude aceste flori la intervale regulate, în baza impresiei că e vorba de flori naturale care necesită a fi udate din când în când.

Dar ce să vezi? În urma mai multor cicluri pe care IA le va analiza sistematic și exhaustiv, ea își va da seama că degeaba le udă. Și atunci poate lua măsuri de stăpînire și va planta în locul lor flori „naturale” provenite de la ea în exclusivitate, adică tot flori, dar biosintetice, în al căror metabolism apa joacă aproximativ același rol ca în cazul organismelor, fosilizate și probabil extinse.

Natură moartă cu floare de plastic

Un prezumabil pictor vintage al acelor vremi care ar avea chef să picteze în manieră vintage, cu materiale și pânză vintage un tablou vintage reprezentând aceeași celebră „natură moartă cu floare în ghiveci” ca atâția confrăți înaintea lui va reprezenta o floare (sau un buchet) fără să știe dacă sunt biologice ori biosintetice. Pictorul va vedea doar ce se vede, iar prezumtivul public va vedea și el doar ce a văzut pictorul. Alții, mai educați în artele vizuale, vor ajunge în punctul de unde ar emite unele remarci în genul: „Sunt atât de realist redat încât juri că sunt holograme!”

Cam ce s-ar mai putea spune despre valoarea culturală și educativă a unei flori artificiale într-un ghiveci de plastic intitulat *Natură moartă cu floare*, când nici măcar pictorul nu știe ce floare o mai fi și asta, de pe balcon, naturală sau artificială, dacă vom ține cont că la vremea aceea toate deciziile vor fi luate din oficiu de IA, după cum tot ea va hotărî ce e alb și ce e negru, ce e natural și ce nu, iar pentru ea „natural” ar fi numai ceva „sustenabil”, iar sustenabile sunt numai lanțurile sintetice gestionate de ea.

Iar acesta este momentul basculării, când artificialul a devenit natural, iar naturalul, tot mai rar, apare ca un lucru strident, artificial și nelalocul lui.

Ce valoare culturală (sau culturală?) ar putea avea acest tablou în care, oricât de simplu ar părea, nimic nu mai e (sau nu mai poate fi) ceea ce se vede?

„Așa a văzut pictorul” pare a fi cel mai consonant răspuns. E rotund și lucios ca o bilă, face abstracție de tot și nu spune absolut nimic. În niciun sens. Nimănu. Zău, cine se mai uită azi cu atenție la un tablou cu flori? Măine? Măine, nici atât.

Fără să știe, pictorii declinau adevărul ca niște profeți ultrasensibili la ceva, dar total imbecili la restul: *Natura e moartă*. Sau, în orice caz, nu mai e mult până atunci.

Vă dați seama, dacă o floare artificială creată

de om arată cum arată, cam cum credeți că poate să arate o floare „artificială” creată de inteligența artificială? Că pe aia naturală inventată de ea o știm cum arată: artificială.

Da, IA va veni și va pune ea lucrurile la punct – din punctul ei de vedere.

Dacă nu cumva a și venit. A venit, va veni blablabla... e o chestiune care depinde doar de perspectivă și numai de perspectivă. Adică de cum vede pictorul. Mă refer la tablou. Dar Dvs. despre ce credeți că vorbeam? Sunt maniac după picturi și, cu toate că am ferma convingere că majoritatea pictorilor sunt duși cu pluta și habar n-au să îngaimă două boabe, știu foarte bine să pună titluri tablourilor. Eh? Ehehe!...

Rajeev Lochan Tripathi (*Artificial Intelligence vs. Human Intelligence: Are the Boundaries Blurring?*, Academia.edu) în parabola sa pugilistică (*versus* în limba latină înseamnă *contra*), crede că frontierele dintre cele două sunt sau sunt pe cale să devină cam nebuloase. Parabola e adecvată în măsura în care decizia s-ar lua după o confruntare între om și mașină referitor la statutul omului – să nu uităm asta!

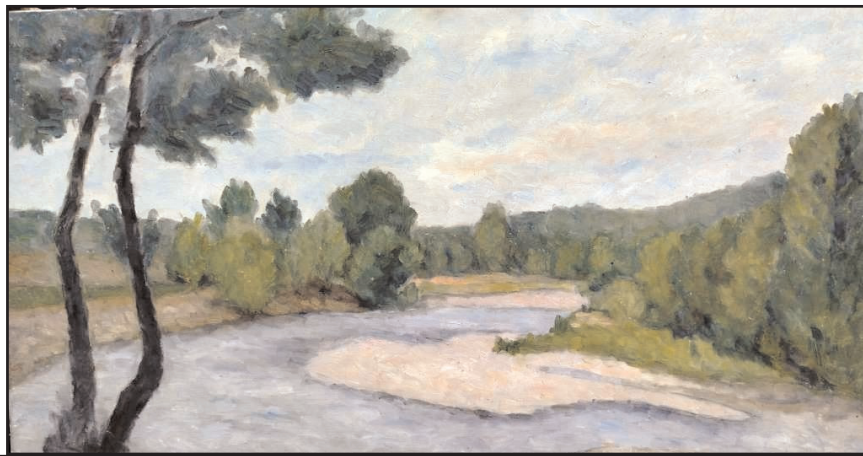
În iureșul prelucrării numerice, a mapărilor statistice și a predicțiilor filtrate pe aceste calupuri mari cât Everestul de *Big Data*, mașina e superioară omului. Însă omul este nu numai creatorul, inventatorul ei, ci și *croitorul* modelelor prin care ea își manifestă, fără îfose și orgolii meschine, așa-zisa „inteligență.”

Spun „așa-zisa inteligență” ba chiar subliniez asta, fiindcă, de fapt, este un *misnomer* (etichetă falsă) care, din păcate, rostogolită prea vârtos prin gura lumii, va ajunge să amprenteze pentru totdeauna mintea (câtă a mai rămas), conștiința și istoria cu acest însemn alătura cu drumul.

Poate că artificială este doar perspectiva sub care noi, creatorii, o privim și o considerăm și – ce e cel mai grav – o ascultăm orbește. Uităm cine

e creatorul, iar dacă ea se poartă astfel (sau altfel) cu noi, asta se întâmplă numai fiindcă noi i-am croit astfel comportamentul.

Nu, nu granițele dintre IA și IU sunt cețoase, fiindcă ele nu există nici fizic, nici convențional, ci doar din spirit pur cărturăresc, ca un fel de schelă ajutătoare în susținerea unei teorii. Termenul de bruiaj ar fi, poate, mai potrivit. Cine pe cine bruiază, într-adevăr e cețos a decide, pentru moment, cel puțin, dar, după cum merg lucrurile, se pare că, nu peste mult timp, inteligența umană o va bruiia pe cea zisă artificială, adică se va bruiia pe ea însăși.

Despre serviciul militar, cu responsabilitate

Mergând mai departe decât au făcut poziționările a o seamă de autori despre serviciul militar, apărute în mass-media din 2007 până astăzi, am remarcat o seamă de „insuficiențe” și aspecte care „nu se leagă” în privința resurselor pentru apărare și țin să emit câteva propuneri pe care le consider viabile și constructive.

Trebuie să remarcăm că accederea în NATO și renunțarea la doctrina războiului întregului popor, care presupunea aducerea sub armă a tuturor bărbaților apti de efort militar, nu înseamnă absolvirea de sarcina apărării. Mai trebuie să avem în vedere alte câteva aspecte esențiale.

Astfel, Art. 3 din Tratatul Nord-Atlantic prevede: „Pentru a îndeplini mai eficient obiectivele acestui Tratat, Părțile, separat sau împreună, prin intermediul auto-ajutorării și al sprijinului reciproc continuu, își vor menține și își vor dezvolta capacitatea individuală și cea colectivă de rezistență în fața unui atac armat.” Nu trebuie ca cineva să fie specialist în drept spre

a înțelege că neefectuarea de către una dintre părți a unora dintre îndatoririle asumate poate conduce la pierderea, măcar morală (eventual parțială), a drepturilor specifice. Adică la invocarea Art. 5 din Tratat.

Avem în vedere și aspectul „tehnic-militar”, conform căruia intervenția trupelor aliate presupune un interval de timp de ordinul săptămânilor, interval în care Armata națională trebuie să facă față agresiunii. Și mai mult decât atât, trebuie să avem în vedere faptul că noi înșine facem parte din NATO, adică trebuie să facem ceea ce așteptăm de la Alianță, intervenția militară.

În momentul de față, dimensiunile Armatei sunt mult reduse față de prevederile specifice din tratatele internaționale, nivelul rezervei, la fel și calitatea înzestrării, fără a mai vorbi de nivelul salarizării care ne situează spre coada clasamentului. Trebuie așadar să rezolvăm problema care se

află „în curtea noastră” și să facem ceea ce ne-am angajat, ceea ce ne-ar putea salva în cazul unei agresiuni.

Mai întâi, la nivel conceptual, avem în vedere faptul că alin. (1), Art. 55 din Constituția României prevede că „Cetățenii au dreptul și obligația să apere România”. În acest loc încap mai multe aspecte de discutat. Fără pretenția de a le epuiza, trebuie să observăm că dreptul (să apere) impune și *obligația statului* de a asigura pregătirea cetățeanului, o pregătire printr-o formă a serviciului militar. Pregătirea militară impune un timp variabil, dar care este limpede că trebuie desfășurată înainte de producerea agresiunii. Nu intru în detalieri asupra timpului deoarece pot și trebuie să fie luate în calcul nu numai pregătirea individuală sau a structurilor mici, ci și aceea a acțiunilor reunite la nivel tactic sau/și operativ, în condiții diferite de stare a vremii, de noapte și zi și de anotimp etc.

Georgel RUSU

La producerea agresiunii, Armata este ocupată cu respingerea acesteia, cu acțiunile de luptă specifice. Cine să mai facă instrucția și unde? Sub focul inamicului? Inclusiv locurile unde s-ar chema resursele ar fi sub foc. Nimeni nu ne așteaptă să ne pregătim resursele.

Dacă cetățenii nu ar beneficia de acest drept de pregătire, care este o obligație a statului, ar însemna ca la momentul intervenției să-i transformăm în carne de tun.

Asupra formei de efectuare a serviciului militar trebuie să remarcăm prevederea din alin. (2), Art. 55 din Constituția României care spune: „Condițiile privind îndeplinirea îndatoririlor militare se stabilesc prin lege organică”. Așadar, nu este neapărată nevoie să se revină la acea formă de serviciu militar existent înainte de 2007.

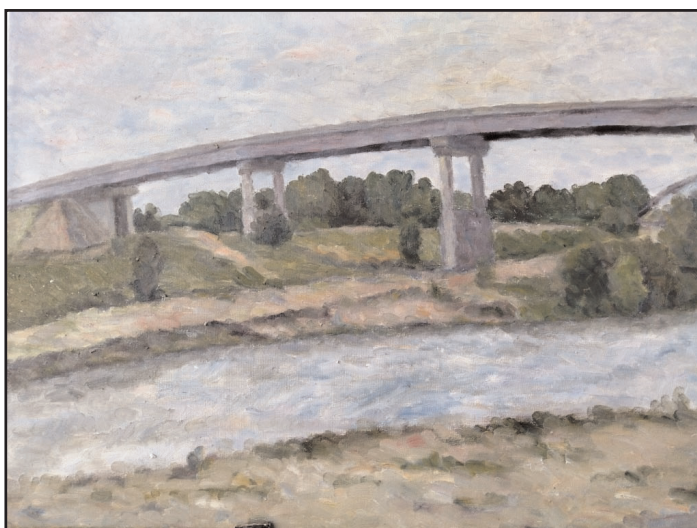
Se poate marșa pe un serviciu militar benevol sau obligatoriu cu o durată de 4-6 luni, dar fără obligația de a rămâne angajat în Armată. În prezent nu există cale de mijloc. Suntem pe o extremă. Cert este că nu suntem consonanți cu dreptul din Constituție.

Nevoia pregătirii militare este dată nu numai de o posibilă agresiune externă, lucru care se petrece nu departe de granițele României. Și pe timp de pace putem avea cutremure, incendii majore, inundații devastatoare etc. care impun o intervenție *manu militari* și asta fără a slăbi atenția asupra apărării. Schema stărilor socialului ne arată și posibilități simultane.

La nivelul acțional, un serviciu militar scurt (benevol sau obligatoriu) ar aduce cu sine mai multe beneficii ca rezultat al adoptării unei astfel de forme de serviciu militar:

- dobândirea de către cetățeni a cunoștințelor și deprinderilor minime necesare acțiunii într-o structură militară;
- crearea bazei de specializare pe arme și servicii militare într-un interval de timp scurt;
- constituirea mai bine dimensionată a rezervei Armatei;
- asigurarea posibilității instruirii rezervei în mod real;
- un serviciu militar chiar de durată scurtă ar permite cunoașterea reciprocă militar încorporat – Armată și ar permite o mai bună selecție, o mai bună adaptare a celor care ar opta pentru serviciul militar de lungă durată;
- ar înlesni predarea-preluarea de competențe la nivel mic;

- s-ar diminua numărul celor care părăsesc serviciul militar actual sub motivul că există o mare diferență între ce își imaginău (pe baza publicității) despre Armată și ceea ce au găsit la încadrare;
- am putea avea în vedere o perspectivă dinamică a acțiunilor militare (în prezent putem calcula momentul în care „se va da stingerea”!);
- am ieși din „zodia anapoda” de a avea rezerviști care nu au fost activi;
- corpul de cadre și-ar menține rezonabil pregătirea tactică și cea operativă lucrând cu efective reale;
- eficiența pe termen lung a activității militare ar avea de câștigat;
- s-ar înlesni dezvoltarea unei atitudini moderate, echilibrate și responsabile care să satisfacă cetățeanul privitor la drepturile și obligațiile cetățenești;
- socialul ar avea de câștigat de pe urma experienței dobândite de cetățean în Armată;

- salarizarea militarului pe timpul stagiului militar ar permite acumularea celor necesare vechimii în muncă;
- o seamă de industrii ar avea de lucru pentru a produce echipamente, alimente etc. pentru efective mărite;
- am face pași reali pe sensul îndeplinirii angajamentelor asumate prin aderarea la Tratatul Nord-Atlantic.

În ansamblu, un serviciu militar (benevol sau obligatoriu, de scurtă durată și fără obligația de a rămâne încadrat în Armată), menținând bineînțeles și forma – serviciu militar profesionalizat, ar însemna o formulă de serviciu militar mixt. Există oricum și țări

care au serviciul militar obligatoriu (cazul Greciei) și țări care au promovat un serviciu militar mixt.

Rezolvarea pe calea alternativă a angajării unor structuri de mercenari nu cadrează cu Constituția României și nici cu statutul nostru de țară NATO.

Dincolo de campaniile de presă țintite, am întâlnit în drumurile mele prin țară mulți tineri care ar vrea să facă armata. Majoritatea mi-au spus că ar dori ca la finele stagiului militar să nu rămână angajați. Posibil ca mulți să vrea, dacă se îmbunătățesc substanțial condițiile de salarizare, cele referitoare la drepturi specifice, dar și dacă se reduc privațiunile impuse de serviciul militar. Idei „derapând” sub lozinca „Ne apără NATO”, fără a face partea noastră de angajament, sunt vădit neproductive și răuvoitoare. Trebuie să ne întrebăm și cui servește diabolizarea în mass-media a serviciului militar, căci pe cei care promovează astfel de „politici de personal” îi vedem. Mai nou, aflăm din mass-media că *România a căzut zece locuri într-un clasament al celor mai puternice armate din lume. Republica Moldova, în schimb, a urcat zece.*

Ne aflăm într-o fundătură conceptuală și acțională, iar ieșirea trebuie asigurată. A menține situația actuală înseamnă o lipsă de răspundere față de țară, dar și față de cetățean.

Bibliografie

1. *Constituția României*, actualizată la zi, <https://www.constitutia.ro/>.
2. *Tratatul Nord-Atlantic*, Washington DC, 4 aprilie 1949.
3. Jiri Fidler, Petr Mares, Georget Rusu, *Istoria NATO*, Editura Institutului European, 2005.
4. Georget Rusu, *Despre urgența stării de urgență*, Contributors.ro, 24.03.2020, <https://www.contributors.ro/despre-urgen%C8%9Ba-starii-de-urgen%C8%9Ba/>.
5. Georget Rusu, *Câteva cuvinte despre partea privatizată a războiului*, Contributors.ro din 05.08.2023, <https://www.contributors.ro/cateva-cuvinte-despre-partea-privatizata-a-razboiului/>.
6. https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/romania-a-cazut-cu-10-pozitii-in-indexul-global-firepower-care-face-topul-celor-mai-puternice-armate-din-lumii-3083315?_grsc=cookiel&_grts=57901048&_grua=11868452804c8a2bb86650b580125ff5&_grm=1.
7. *Revista* 22, mai 2016.

Semn(al) de carte

Memoria locurilor 2.0. Pe urmele românilor sud-dunăreni, Coordonatori proiect: Adina Berciu-Drăghicescu, Marian Crăciun, Florentina Nițu. Colaboratori: Iulia Wisosenschi, Radu Ștefan Vergatti, Editura Etnologică, București, 2024

Cuprins: 2024 – An de sărbătoare pentru macedoromâni, Theodor Aman, Gheorghe Celea, Familia Dumba, Emanuil Gojdu, Take Ionescu, George Murnu, Andrei Șaguna, George Vraca, Bibliografie selectivă.

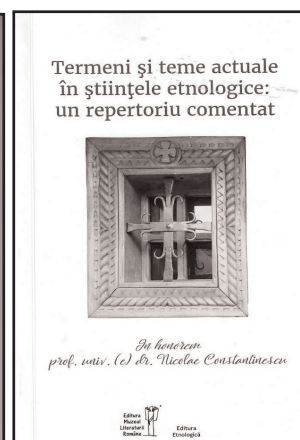
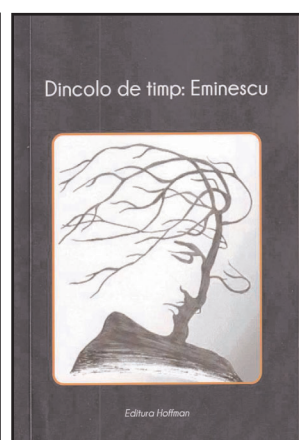
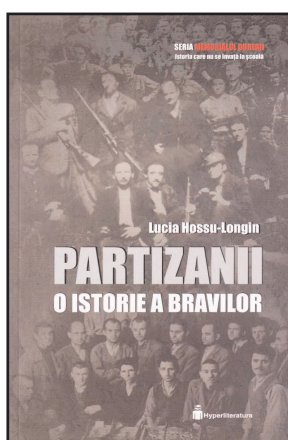
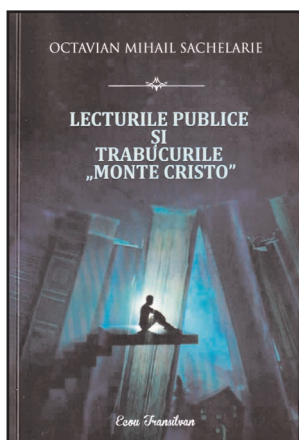
Octavian Mihail Sachelarie, Lecturi publice și trabucurile „Monte Cristo”, Editura Ecou Transilvan, Cluj-Napoca, 2024

Octavian Mihail Sachelarie este un cunoscut personaj din lumea culturală, cu o sensibilitate aparte, unul dintre cei mai buni sociologi români, care cunoaște Biblioteca în toată complexitatea sa, fiind nenumărați ani managerul Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu” – Argeș. A fost și este un profesionist și un perfecționist, cu o personalitate debordantă, de o sinceritate care vădește integritatea interioară.

Iată o carte în care regăsim, sub formă eseistică, frânturi din trăiri, nostalgii, amintiri, întrebări filosofice despre viață și societatea în care trăim, cu bune și mai puțin bune, calea pe care pășesc lectura, educația, cultura, cartea scrisă, dar și viitorul tot mai digitalizat pe care trebuie să îl îmblânzim.

Cititorii acestui volum scris cu mare sinceritate vor înțelege confesiunile unui mare gânditor, care lasă posterității un univers al luminii cuvântului, prin însemnări sugestive, întrebări și premoniții ale unor schimbări prin care trece lumea, tot mai accelerat. (Nadia Fărcaș, pe ultima copertă)

Lucia Hossu-Longin, *Partizanii. O istorie a bravilor*, Editura Hyperliteratura, București, 2024, Seria Memorialul durerii. Istoria care nu se învață la școală

In memoriam

Lilica VOICU-BREY

Am avut prilejul să scriu în mai multe rânduri despre imensul privilegiu de a-l fi cunoscut personal pe profesorul Solomon Marcus.

Întâlnirea, esențială pentru mine, nu s-a produs la București, așa cum ar fi fost firesc, ci la Tarragona, în Catalonia, Spania, în 1995. O carte a profesorului, *Introduction mathématique à la linguistique structurale* (Paris, Dunod, 1967), trecuse Pirineii și dăduse naștere unei teze de doctorat la Universitatea din Barcelona (UB), unde autorul cărții a fost invitat în anii '80 să țină conferințe în cadrul seminarelor internaționale *Formal Syntax and Semantics*. În anii '90, era invitat la Tarragona, a cărui universitate, până în 1992 satelit al UB, devenise de sine stătătoare, adoptând numele unei personalități locale, Universitatea Rovira i Virgili, sau, mai simplu, URV. În tânăra universitate a fost creat în 1993, după o idee a profesorului Marcus, un grup de cercetare, *Research Group on Mathematical Linguistics*, care dăinuie și astăzi.

Păstrez în minte multe amintiri și emoții în legătură cu Profesorul. În primele zile ale anului 1995, am aflat că profesorul Marcus venise la universitate să țină un curs din ianuarie până în aprilie. Așa l-am cunoscut. De la cursul profesorului, *On the Metaphor*, îmi amintesc un amănunt care m-a impresionat. Intra în sală și, în timp ce se îndrepta spre catedră, scotea din buzunar un teanc considerabil de fișe pe care le păstra în mână. În timp ce vorbea, lăsa fișele pe catedră, una câte una, și, atunci când își încheia expunerea, adăuga la teancul care crescuse și ultima fișă, fără să fi aruncat nici măcar o privire pe vreuna din ele.

Născut la 1 martie 1925, Profesorul Marcus a împlinit la Tarragona frumoasa vârstă de 70 de ani și a fost sărbătorit pe măsură. Așa ne-am împrietenit. Nu am putut merge la cina organizată de Universitate, drept pentru care am propus o cină

Solomon Marcus și Alexandru Ciorănescu

la mine acasă. Cina era așteptată cu nerăbdare și crease mari expectative. Patricia, fiica mea, în vârstă de șapte ani, care nu prea era prietenă cu matematicile, era îngrijorată de iminenta vizită a unui mare specialist în materie. În timpul cinei, după ce a constatat că Profesorului îi plac copiii, Patricia a găsit de cuviință să-l întrebe: „Care este numărul cel mai mare?” După un gest de surpriză, Profesorul a ieșit din impas spunând că numărul cel mai mare nu există, pentru că întotdeauna se va găsi un număr și mai mare care să-l depășească și așa până la... infinit! În tot acel timp, eu am făcut traducere simultană. Dintre toate cele spuse de Profesor, Patriciei i-a plăcut cel mai mult cuvântul „Infinito”. Din seara aceea, Solomon Marcus a primit supranumele de „El Profesor Infinito” (Profesorul Infinit).

Îmi amintesc, în mod deosebit, de reacția de plăcută surpriză a Profesorului când i-am anunțat intenția mea de a cerceta mai îndeaproape viața și opera cărturarului român exilat în Spania, Alexandru Ciorănescu, și de a redacta o teză de doctorat cu acest subiect. Domniei sale îi datorez întâlnirea mea cu Al. Ciorănescu la Biblioteca Academiei Române la sfârșitul lunii iulie 1996. Mi-a mărturisit că se gândise adesea la o carte despre reușitele culturii românești datorate unor familii de intelectuali, printre care familia Ciorănescu ar fi ocupat un loc de frunte. Profesorul fusese studentul și, mai târziu, asistentul lui Nicolae Ciorănescu, fratele lui Alexandru. În legătură cu acesta, povestea cu mult haz cum, în timpul unui curs, ușa de la amfiteatru s-a deschis, atrăgând privirile auditoriului. Nicolae Ciorănescu, obligat și el la același gest, a descoperit silueta unui copil de-o șchioapă care tocmai își făcea apariția: „Tinere, i-a spus profesorul, revino dumneata peste douăzeci de ani!” La o nouă întâlnire, Profesorul Marcus mi-a dăruit două numere ale revistei *Academica*: numărul 6/1993, unde publicase „Nicolae Ciorănescu: 90 de ani” și, respectiv,

9/1992, unde Mircea Coloșenco semna „Ciorăneștii”. Aceste două texte au constituit baza bibliografică a primului meu articol despre Al. Ciorănescu: „Una familia rumana de intelectuales: los Cioranescu” (O familie românească de intelectuali: Ciorăneștii), *La Prensa*, Santa Cruz de Tenerife, 18.XI.2000, publicat la un an de la dispariția enciclopedistului român.

Tot în legătură cu Al. Ciorănescu nu uit un episod petrecut la Tarragona. Mă aflu în compania profesorului Marcus, peripatetizăm plimbându-ne pe Rambla Nova, arteră pietonală principală a orașului. Era pe la început de mileniu, încă nu se puteau face căutări miraculoase pe Google, iar eu eram îngrijorată de numărul mereu crescând de reviste noi în țară și de faptul că nu le voi putea răsfoi pe toate pentru bibliografia lui Al. Ciorănescu, la care lucrăm. Mi-a cerut o bucată de hârtie. Tocmai erau la modă așa-numitele *post-it notes*, i-am dat unul și, imediat, un al doilea. A scos un pix din buzunar, s-a apropiat de o clădire, unde a găsit un loc bun pentru a scrie hârtia, și a început să scrie: *Axioma* (Ploiești), *Argeș* (Pitești), *Convorbiri literare* (Iași), *Cronica* (Iași), *Apostrof* (Cluj), *Steaua* (Cluj), *Orizont* (Timișoara), *Ateneu* (Bacău), *Tomis* (Constanța), *Transilvania* (Sibiu), *ASTRA* (Brașov), *Vatra* (Târgu Mureș), *Ramuri* (Craiova), *Curierul românesc*, *Luceafărul*, *Cuvântul*, *Cultura*, *Dilema*, *Viața românească*, *Observator cultural*, *Revista 22*, *Secolul 20*, *România literară*, *Contrapunct* (ultimele toate din București).

Spațiul nu-mi permite să enumăr mai multe dintre ipostazele cu Profesorul la care am fost martoră, atât la Tarragona, cât și la București. Recunoștința mea față de Profesorul Marcus și emoția faptului de a-l fi cunoscut personal cresc în aceeași măsură în care a crescut timpul care s-a scurs.

(Tarragona, 22 ianuarie 2025)

Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG

Se împlinește un an de la trecerea în veșnicie a sociologului și politologului norvegian Johan Galtung. A fost probabil singurul geniu pe care l-am cunoscut la viața mea.

Îmi amintesc cum Galtung însuși spunea despre Niels Bohr, pe care l-a întâlnit în tinerețe, că i-ar fi lăsat aceeași impresie, anume de a fi fost singurul geniu cu care a vorbit. Nu știa pe atunci că avea să devină el însuși una dintre personalitățile din elita superdotatilor omenirii. Norocul de a-i fi fost aproape mă face să mă simt privilegiată.

Mi se întâmplă uneori să tresar la amintirea câte unui episod care face o aluzie la el. Îmi răsar atunci în minte povești pe care mi le-a dat cândva, episoade pe care aproape le uitasem. Pe scurt, răspunderea deținerii acestui mic tezaur mă tulbură, căci n-aș vrea să fiu un depozitar neglijent.

Firește n-a fost niciodată ușor să mă sincronizez cu gândirea nonagenarului înțelept. Vorbea alert, prezumând că interlocutorul său ar avea un background adecvat. Concepțiile mele, la vârsta la care aș fi putut să-i fiu nepoată, se bazau pe acumulări punctuale, create în peisajul geopolitic complicat de la finalul secolului trecut. Circumstanța aceasta m-a obligat mereu să ciulesc urechea în preajma sa, lăsându-mi invariabil sentimentul unei neîmpliniri. Adesea, îi scriam în completarea convorbirilor noastre, cerându-i lămuriri pe anumite teme.

Desigur, avea chichițele sale, de exemplu nu-i plăcea să fie întrerupt și afirma că nici nu discută cu un om care nu l-a citit pe Chomsky. Obișnuia să spună că și-a format în decursul anilor un public

al său, care îi cunoaște teoriile și-l înțelege, deslușindu-i logica, pornind de la conceptele însușite în prealabil, tot la școala sa.

Cu toate acestea, cu Johan se putea vorbi relaxat, chiar dacă nu-l atrăgea stilul anecdotic ieftin. În contrast cu volubilitatea sa de la întâlnirile pe viu, în scris era de o concizie de-a dreptul chirurgicală, de parcă ar fi concurat într-o competiție de laconism eficient. Îl interesa tot ce era nou. De pildă, când a urcat în mașinuța mea decapotabilă cu două locuri – el, care era celebru pentru lipsa de pretenții la volanul inconfundabilului său vehicul șifonat – nu și-a putut reține jucăușa remarcă: „Am ajuns la nouăzeci de ani ca să mi se împlinească și capriciul acesta lumesc”.

Nu l-a interesat niciodată să-și mascheze dibaci vreo lacună. Când nu era la curent cu ceva, spunea simplu: „Despre subiectul acesta nu am suficiente cunoștințe”. Și-a asumat însă bucuroș puncte de neștiință, dornic mereu să le elimine, apreciind orice lărgire de orizont. De aceea și-a dedicat ultimii ani din viața studiului mecanismelor de alegere și sortare a informațiilor propagate de media internațională, comparând diferite modelele de abordare a adevărului prin mai multe țări, de la Europa până la SUA și China.

Îmi dau seama că îl imit uneori. Probabil m-am molipsit cu rigiditatea sa nordică, dictată de dorința de a valorifica eficient fiecare secundă. Dau un exemplu: când mi se întâmplă să aștept culoarea verde la o intersecție din apropiere, mă amuză o simpatcă alăturare de cuvinte: pe o firmă cistec *Muebles GARCIA*, iar pe cealaltă *Muebles MARQUÉS*. Stranie coincidență! Mi s-a întâmplat

să trec pe acolo cu oameni care n-au înțeles aluzia aceasta subtilă. Firește, în sinea mea m-am revoltat, dar, dacă judecăm obiectiv, este un lucru normal să nu fi auzit toată lumea de scriitorul sud-american adulat prin cercuri literare, nu toți suntem pasionați de beletristică.

Totuși, i-am bifat de pe lista mea pe cei care nu reacționau la acest joc de cuvinte, la fel cum făcea Galtung cu aceia care nu auziseră de Chomsky. Știu, sună tranșant, veți spune poate că mai bine aș fi făcut dacă le explicam neștiutorilor jocul de cuvinte. Ei bine, am încercat, dar și mai intrigată am descoperit că mai nimeni nu era impresionat. Lumea are pur și simplu alte griji, semn că nu toți își doresc să învețe ceva nou, așa cum își dorea Johan Galtung.

Regăsindu-mă odată eu însămi în rolul personajului neștiutor, am fost recunoscătoare când mi s-a explicat circumstanța. Era vorba despre o figurină, un cățeluș vioi cu numele de *Bello Gallico*, care se vindea pe post de breloc. *Bello* este un nume răspândit pentru câini în Germania, *bellen* însemnând *a lătra*. Dar *De Bello Gallico* este și titlul celei dintâi lecții de latină la ciclul gimnazial din Germania, însemnând *Despre Războiul Galic*. Eu, din păcate, având școală românească, n-am înțeles aluzia și m-am bucurat nespun când am primit explicația.

Ignoranța se poate combate, obtuzitatea, în schimb, nu conduce nicăieri. O lecție din multe pe care am învățat-o grație fericitei întâmplări de a-l fi cunoscut pe Johan Galtung! Deschiderea spre nou, curiozitatea și simțul umorului erau atuurile sale. Le-am adoptat și eu.

(Spania, 2025)

Din lumea celor care... nu mai pot cuvânta (V)

Mihaela ALBU

Am început deja de acum patru episoade să prezint (succint, desigur) câțiva scriitori care au trăit (și au murit) în exil, laolaltă cu câteva dintre scrierile lor, bazându-mă în special pe aprecieri ale operei acestora din partea unor personalități al căror gust estetic și competență nu pot fi puse la îndoială.

Am ales acest mod de evidențiere a unui scriitor (și) pentru a aduce în atenție totodată numele celor care l-au apreciat, ei înșiși trăitori în *exilul creator*.

Continuăm, așadar, prin cele ce urmează, prezentarea unui exilat care și-a dus o parte din viață departe de țară, urmând seria celor pe care i-am inclus, metaforic, sub semnul interzicerii *cuvântului*.

Și astfel, printre cei care „nu mai pot cuvânta”, îl aducem în atenția cititorilor pe **Ștefan Munteanu**.

Născut pe meleaguri oltenești (la 4 noiembrie 1926, la Caracal, județul Olt), stabilit din 1973 în Oakland, San Francisco, mutându-se apoi la Los Angeles, unde a și decedat (la 9 decembrie 1990), Ștefan Munteanu a fost scriitor, grafician, scenograf și realizator de filme artistice animate și totodată fondatorul unei edituri și a revistei *Micron* (la care au colaborat scriitori importanți ai exilului, ca Ștefan Baciu, Vintilă Horia, Alexandru Lungu, Nicholas Catanoy, Horia Stamatu și alții).

Despre el, și mai ales despre această publicație, un confrate din exil, Ioan I. Mirea, scria în 1978, cu admirație și în termeni metaforici (în *Cuvântul Românesc* din Canada, numărul 24): „Pe Ștefan Munteanu nu l-am văzut niciodată. Poeții nu se văd. Și nici poezia nu se vede. Orbii vorbesc numai de ce știu la ei înăuntru. Iar ca să se adune e nevoie de o încăpere mângălită cu har...”

Lui Ștefan Munteanu i-a dat prin gând să-i spună harului MICRON. Urind foarte mici tărâmurii, punându-le încet și cu răbdare cap la cap, a construit un uriaș. Un uriaș ieșit din linii, din steluțe, din puncte, amestecat cu văltoare de nouri, printre roți de trenulețe, printre căsuțe cu cerdacuri, mereu împodobit cu flori inventate, căznit cu litere gravate, cu anumite nume cu fețe cu mulți ochi, când cârn ori când cu fălcile torturate de cine poate bănuși ce vechi suspine...

Așa respiră 24 de ore pe zi Ștefan Munteanu: o combinație proprie de poezie, artă și geniu.

Care e acela care poate pune mâna pe aburi? Poate numai cei care plutesc...”

Iată așadar, fie și din caracterizarea aceasta poetică, cum a fost perceput scriitorul și artistul care a trăit ultima parte a vieții pe pământ american, publicându-și primul volum de poezie, *Zăpezile violete*, în noua țară, în editura proprie, cu mijloace artistice, abia în 1976. Au urmat alte volume – *Povestiri într-un milimetru* (1977), *Căsuța poștală* (1977), *Liceul militar* (1977), *Un nor cu număr de provincie* (1978), *Vacanța de seară* (1979), *Cerul în buzunar* (1980), precum și unele în limba engleză, cu propriile ilustrații grafice.

Despre poezia lui s-au pronunțat laudativ mai mulți confrăți și îl amintim aici, pe lângă Ioan Mirea, pe Ion Negoșescu.

Cunoscutul critic (în *Scriitori contemporani*, Ed. Paralela 45, 2000) făcea trimiteri – referitor la stilul poeziei exilatului român – la cel al unui Leonid Dimov, Andrei Ujică sau Emil Brumar. Și totuși, opina criticul, dând și exemple din poezia lui Munteanu, acesta are „o imaginație nu mai puțin îndrăznească decât a lor, (dar) e parcă totuși mai aerian, mai pudic estetic, ca să zic așa, mai retractil în confruntarea realului față de atingerea căruia reacționează uneori altminteri decât cornele temătoare ale melcului”.

Pentru edificarea celor afirmate preluăm și noi unul dintre exemplele alese de I. Negoșescu: „Ploaia a rămas înăuntru/ să doarmă/ pe un hipodrom negru, cu coadă.”

Criticul subliniază astfel „caracterul extrem de subiectiv al viziunilor proiectate în aparența lumii dinafară (care) este poate mai frapant decât la alți poeți, chiar din aceeași tagmă vulnerată”, exemplificând cu primele versuri din poemul *Călătoria*: „Într-o stație s-au urcat în tramvai/ un bărbat albastru și o femeie verde,/ îmbrăcați în costume albe de vară.”

În excursul său de descifrare a valențelor liricii lui Ștefan Munteanu, Ion Negoșescu ne atrage atenția, de asemenea, și asupra „caracterului convențional al momentelor epice”, acestea „potențându-le valoarea lirică, anulându-le din punct de vedere al lumii din afară”. În continuare, criticul exemplifică cu o imagine din poemul *Micromonografie* („Corăbii transparente, cu odgoane de păianjen/ acostează într-un fiord gri”), imagine care „condensează lirismul acestui poet atât de firav legat de realul nostru obștesc.”

Concluzia, în urma lecturii poeziei scrise de artistul Ștefan Munteanu, este, de altfel, cuprinsă chiar în fraza cu care își începuse prezentarea: o poezie cu „versuri creatoare de atmosferă epică, fanteziste și policrome, purtate de melodia lor interioară, versuri onirice și manieriste, ce nu se lasă totuși risipite în prețiozitate și vag”.

Oaltă scriitoare româncă, Petra Vlah, ea însăși rezidentă în Los Angeles, în volumul *Cafeaua de dimineață*, scria despre Ștefan Munteanu de asemenea în cuvinte admirative, înțelegându-i totodată și sensul neadaptării în noua patrie: „Artist desăvârșit și sensibil, poetul a văzut și mai ales a trăit frumosul la intensități care l-au consumat. Nu a iubit orașul acesta în care a trăit, deși o omenire întreagă visează la el, nu a iubit nici California, în general, și nici America în special. Sufletul lui a rămas în Caracal sau în Aiud, oricum undeva departe, undeva într-o lume populată de flori de salcâmi și castani, acolo unde floarea are și un parfum delicat, nu numai culoare, acolo unde zăpada înseamnă rodnicie, nu numai decor”.

Fiind vorba de un artist cu multiple valențe artistice, fiecare comentator al volumelor de poezii publicate de Ștefan Munteanu a pus permanent în paralel valorile cuvântului cu cele ale culorii. Analizând *Zăpezile violete*, de exemplu, Jacob Popper (în revista *Apoziția*, München, nr. 4-5, 1976-1977), influențat de metaforele poetului, scria că „pentru a găsi cheia poeziei lui Ștefan Munteanu (atât de mică încât a rămas poate agățată de o geană sau – cine știe – e pitită într-un fald de pleoapă a stihuitorului), nu e destul, cred, să te mărginești a citi placheta *Zăpezile violete* (Oakland, California, 1976); e folositor în acest sens să iei sub lupă și grafica, și pictura acestui autor în care se vădește parcă mai izbitor dualitatea stilistică a unui aceluiși lirism fundamental.”

La rândul său, decodând pentru cititorii *Cuvântului Românesc*, nr. 84, 1983 (precum și pentru toți cei care vor citi peste timp *Sintaxa aerului*, volumul lui Ștefan Munteanu apărut la Editura Micron în 1981), poetul Dumitru Ichim avertizează pentru început că „după ce ai citit cartea de micropoeme în proză /.../, titlul se luminează ca o vale privită din munți, dimineața, și cumpăna de fântână se revelează”. După explicația metaforică, urmează cea parțial denotativă: „Sintaxa aerului am putea-o numi o sintaxă a multiplelor răstigniri ale omului alungat din acea vale luminoasă, pe care o văzusem de pe munte, și împins în cetatea veacului”.

În analiză (și decodare), nici poetul (ce a îmbrăcat aici „haina” de critic literar) nu poate trece cu vederea

faptul că Ștefan Munteanu a fost și pictor, că mesajul poemelor sale este în armonie cu cel al ilustrațiilor: „Fiind și grafician, autorul dublează simbolul adus de slovă cu cel cântat de liniile de tuș.” În continuare va reproduce o *Parabolă* (de la p. 35): „Cine a spart fântâna cerului, cine a furat ciutura de jar,/ cine a rățicit cheia Porților de peste neant, acela/ oricât de bogat ar fi va fi ars de o sete perfid ucigașă...” Și astfel, fie și numai din acest scurt exemplu, cititorul va înțelege, alături de D. Ichim, că micropoemele adunate în volumul cu un titlu metaforic „sintaxează un tragic pictând după o erminie criptică o lume redusă la exterior, coajă și pleavă, orientată după voința vântului și vremelniceii”.

Am enumerat mai sus doar câteva succinte opinii asupra unui poet al cărui exil a fost marcat de experiența dramatică a solitudinii, dar care a reușit, prin arta sa, deopotrivă lirică și plastică, precum și prin revista pe care a întemeiat-o – sub un titlu atât de evident simbolic, *Micron* – să transmită idei și simțiri general valabile.

O scrisoare...

Stimată Dna Profesor,

Bănuind că am câteva lucrări ale lui Ștefan Munteanu, domnul Horia Groza, pe care citez a-l numi prietenul meu, m-a informat despre intenția Dvs de a publica un număr de revistă dedicat acestui deosebit grafician și poet.

Mă numesc Dan-Victor Nicolescu, de profesie inginer, ajuns la vârsta a treia, și locuiesc acum în Arlington MA, un orașel afiliat Bostonului, în USA.

Posed două lucrări ale lui Ștefan Munteanu, moștenite de la un mult mai tânăr prieten din California, decedat acum vreo 8 ani, fost, la rândul lui, prieten și admirator al artistului.

Trebuie să vă mărturisesc că am avut un șoc privind pentru prima dată, în casa prietenului meu, cele două lucrări ale lui Ștefan Munteanu.

Nu am putut să-mi iau ochii de la cele două imagini care m-au urmărit permanent în orele următoare.

Atmosfera Van Gogh din *Peisajul Sighişorean*, dezolantă, tristă, carcerală...

și

Biserica scufundată, sau într-un torent potopitor, sau poate salvată pe o barcă minusculă, departe de dimensiunile Arcei lui Noe. O metaforă a unei încercări disperate de supraviețuire într-o lume ce se proclamă atee...

Pe amândouă le-am văzut ca evocări ale unei lumi care l-a chinuit pe Ștefan Munteanu.

Artistul murise nu de prea mult timp și prietenul meu, văzându-mă atât de cucerit de cele două imagini, mi-a spus că lucrul cel mai bun pe care l-aș putea face ar fi să îi dau pe loc un telefon soției lui Ștefan Munteanu și să-i exprim admirația mea și regretul că nu l-am cunoscut în viață. Ceea ce am și făcut și sunt convins și astăzi că am făcut un lucru bun.

La plecarea din California, prietenul meu mi-a oferit să iau cu mine *Peisajul Sghişorean*, iar la moartea sa mi-a lăsat și cealaltă lucrare pe care o admirasem. Le am pe amândouă în Arlington/MA, în nișa care îmi servește drept birou, una în dreapta, pe o etajeră, și celalaltă pe perete și le văd ori de câte ori îmi ridic ochii.

Pe cea din dreapta, *Potopul*, o văd și când mă odihnesc sau citesc. Mai de departe privind, disting de fiecare dată un chip uman disimulat în desen. Nu întotdeauna îl văd și nu este întotdeauna același. În asta stă magia pe care o atribui acestui desen.

Dacă credeți că cele două desene vă pot fi de folos, pot încerca să fac niște fotografii mai reușite și să vi le trimit.

Vă rog să primiți expresia celor mai alese sentimente,

Cu deosebită considerație,
Dan Nicolescu

In memoriam

Dina Horvath

Am nevoie de Rugăciune, Poezie, Vatră

Dina Iuliana Horvath s-a născut la 5 iulie 1960, în Halmășd, Sălaj, și a decedat la 3 februarie 2025. Tata: Dumitru (Chiribișan), mama: Ana. A urmat cursurile liceale în Zalău, la Liceul Industrial Nr. 2, actualmente Școala Gimnazială „Porolissum”, apoi Facultatea de Științe Sociale, Politice și Administrative „Vasile Goldiș”, Arad. A debutat în revista *Steaua*, Cluj-Napoca, în 1987, a publicat poezie și comentarii în revistele *Steaua*, *Tribuna*, *Echinox*, *Arca*, *Graiul Sălajului*, *Gazeta de duminică*, *Transilvania*, *Vatra*, *Oglinda*, *SLAST*, *Curentul*, *Adevărul literar*, *Singur*, *Silvania*, *Caiete Silvane*, *Limes* ș.a. și în diverse volume colective. Membru fondator al Cenaclului literar „Silvania” și al Asociației Scriitorilor din Județul Sălaj. A publicat volumele de poeme: *Insomnia flăcării* (1999), *Poeme în crinolină* (2011) și *Hai-huiuri* (2012),

apărute, toate, la Editura „Caiete Silvane” din Zalău, a Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj. Pentru ea, poezia a fost „atunci când” printre lacrimi, se-ntrezare cerul...

(Prezentare, fotografie, poem și interviu preluate din revista *Caiete Silvane*, nr. 241/februarie 2025, pag 46.)

Corina Știrb Cooper: *Câteva cuvinte despre cine ești, Dina.*

Dina Horvath: L-aș parafraza pe Creangă: sunt un boț de humă din... Halmășd, care nici frumos până la 20 de ani nu am fost, nici cuminte până la 30 și nici bogat până la 40 nu m-am făcut. Dar mai revoltată decât azi, nu am fost de când sunt!

C.Ș.C.: *Care sunt motivele revoltei tale?*

D.H.: Motivele sunt evidente. Eminescu spunea, în ianuarie 1881: „Ce mă îngrijorează în privința viitorului acestei țări este lipsa de caracter”. Răsturnarea cumplită de valori, colportările, trădările pentru o bucată de pâine, sau pentru o bucată de aur, te catapultează într-o lume care tinde să devină darwinistă, o junglă. Adevărul a devenit minciună, frumosul urât, binele rău. Și invers. Dispare chipul, înlocuit de o fotografie de grup, cu măști

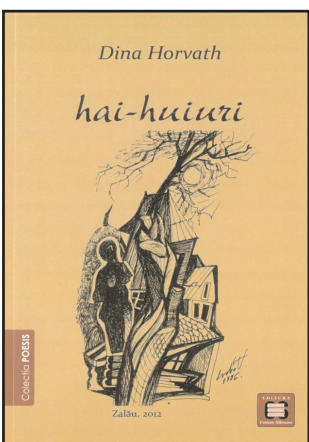
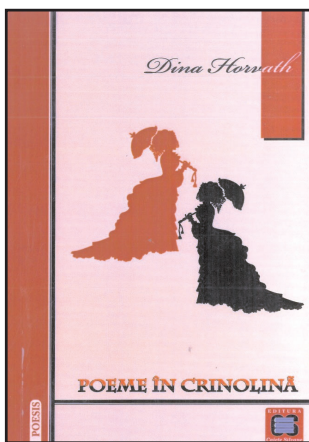
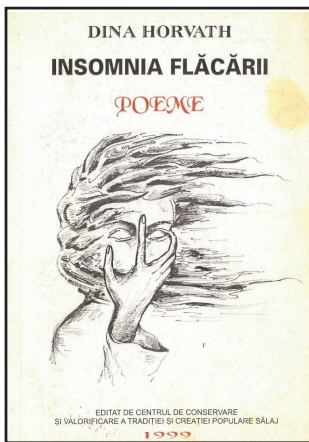
diverse, în care persoana tinde să se piardă în neant. Și atunci simți o nevoie acută să te întorci la izvoarele imuabile ale *omenității*, cum ar fi rădăcinile, Cuvântul, frumosul, bunătatea, empatia, care par absolut depășite, rizibile pentru cei care nu pot să vadă decât „devenirea” pe o treaptă socială cât mai înaltă.

C.Ș.C.: *Ce rol mai are poetul într-o asemenea lume?*

D.H.: În contextul acesta, poetul pare o apariție care pierde ceas de ceas examenul cu strada. Am nevoie de Rugăciune, Poezie, Vatră. Când totul pare un balon de săpun, ce loc mai are poetul? (Referindu-mă la viețuirea poetului.) Nu poți fi altceva decât ceea ce ești! Trebuie să-ți reclami existența! Chiar dacă nu public, eu mă scriu întruna. Asta mă salvează de „neființare”. Nu pot „produce” nici la termen, nici la comandă, nici ca să demonstrez ceva. Pur și simplu sunt.

C.Ș.C.: *Mai are ce căuta poezia în lumea asta?*

D.H.: Are! Ea are rolul de a sprijini cu toate puterile Firii zidurile ce tind să ne catapulteze în cuști cu zăbrele, chiar aurite. Dincolo de capacitatea ei de a dărâma alte ziduri ce decurg din definiții „exacte”, epitețe definitive sau nu, și încremenire. Dacă reușește să transceandă toate acestea, menirea ei este evidentă, chiar dacă va mai rămâne doar „un firicel de sânge prelins dintr-o carte. El va vorbi!” (Aurelian Dumitrescu). Nu cred că poate fi o mărturie mai revelatoare...

Lasă tot

Lasă tot și haidem spre câmpiile elizee unde se spune că s-ar mai găsi diamante că s-ar mai bate monede doar de amorul artei. Acolo nimeni nu vinde nimeni nu cumpără poemele se scriu în nisip vine înțeleptul, le citește ține minte, dacă trebuie ce trebuie calcă pe versuri și de nu se scufundă înmulțește versurile cheamă flămânzii și-i satură, de se scufundă strigă marea să spele de răni nisipul scrijelit pe degeaba. Lasă tot și haidem să culegem metafore și haidem să umplem mesele că uite, se-ntorc îngeri-n stoluri și-n cuib numai inima singură în inima crucii.

(Poem din volumul Dinei Horvath, *Hai-huiuri*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2012)

Poporul român și raporturile sale cu limba română

Poporul român și limba română trec printr-o condiție de interdeterminare și ambele au coexistat într-o unitate de ființare indestructibilă.

Din timpuri străvechi, vorbirea a fost naturală, fără constrângeri intelectuale marcante și fără crearea de ierarhii în contextul comunității lingvistice.

Ca și alte popoare europene, românii folosesc toată gama de exprimare și performanță pe care o oferă limba lor, fie cu un înalt grad de expresivitate – și aici îi putem menționa mai cu seamă pe poeți – fie împiedicat și bolovănos, fie la nivelul de minimă comunicare, o suficiență pe care o putem accepta pentru străinii care ne vorbesc limba. Din aceasta se vede că limba română este mama tuturor – și a celor în uzanță „troglodită”, și a celor care ajung la performanțe lingvistice și o distribuie în construcții literare care aduc glorie limbii române și creativității românești.

Limbile sunt fenomene umane vii, în continuă mișcare și nuanțare, astfel că, păstrând determinările istorice, culturale, social-politice, un idiom de comunicare și expresivitate se poate deriva în mai multe limbi, sau dialecte. Este cazul așa-numitei limbi moldovenești, pe care cu greu am putea accepta s-o numim cel mult dialect, dacă nu limbă română autentică, poetică, adevărată care ne-a dat și pe cel mai de seamă poet.

Dar și fenomenul opus, de concentrare, de

unificare a mai multor specii de exprimare într-o singură formulă, eventual literară, este îndeobște cunoscut mai cu seamă în Europa, unde istoria a fărâmițat și unificat țări precum Germania sau Italia. De aceea ne putem apleca asupra fenomenului devenirii și diferențierii în familii lingvistice cu legătură și cu gruparea genetică a popoarelor.

Ideile reprezentărilor românilor prin limba română sunt foarte complexe și dezvoltă o reprezentativitate aparte. Plecând de la faptul că aici s-a păstrat multă vreme limba latină care la ea „acasă” a derivat în italiană, iar pe teritoriul nostru a înflorit în limba românească, ne putem da seama de interesul lingviștilor europeni pentru această oază de latinitate a societății care s-a dezvoltat prin limbă și cultură și a dăinuit în pofida tuturor vicisitudinilor.

Limba este mai mult decât o formă de comunicare, mai complexă decât o simplă referință artistică; românul și-a plâns durerile și și-a exprimat bucuriile cu capul pe umerii limbii române. Oriunde s-ar duce printre bănățeni, moldoveni, maramureșeni, aromâni, el găsește modalitatea de comunicare cu limba oamenilor, pentru că „mult e dulce și frumoasă limba ce-o vorbim”.

Limbile însă pot să dispară prin dispariția vorbitorilor, și fenomenul este îngrijorător chiar și pentru România, prin emigrația masivă care lasă loc imigranților străini; aceștia reușesc cu greu să comunice

Aureliu GOCI

la nivel foarte scăzut, iar cultura românească le rămâne un domeniu interzis. În cealaltă categorie, dispare uzul limbii materne, pentru a o înlocui cu limba locului unde românii s-au stabilit. De aceea, mass-media ar trebui să se ocupe mult mai mult cu dezvoltarea culturii naționale și educația ar trebui să capete un rol primordial în acest sens. La nimic nu folosește să muți bacalaureatul în ianuarie, limba română va rămâne în suferință. Rămâne de domeniul evidenței că folosirea limbii române de către popor trece prin diverse forme, modificări și metamorfoze, prin niveluri de expresivitate și performanță determinate de mediul social și cultural, de sensibilitatea fiecărui vorbitor.

Limba latină a devenit o limbă paternă care s-a impus ca idiom de comunicare a învingătorilor din vechime, limbă care a dat naștere românei moderne, care s-a îmbogățit cu amestecul și conviețuirea de milenii cu alte limbi, alte popoare și a ajuns astăzi la niveluri de flexibilitate lingvistică comparabile cu limbile de tradiție culturală europene. Este de datoria noastră s-o păstrăm și s-o transmitem generațiilor următoare cu tot ce are ea mai frumos.

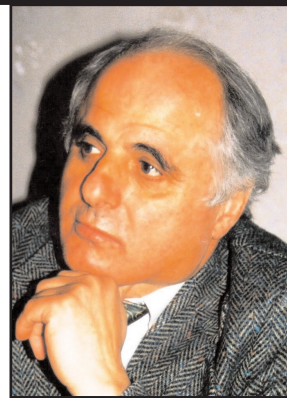

Emil Boroghină

Tudor NEDELCEA

Emil Boroghină este un Om-instituție. Actor, regizor, lider de sindicat (a rezolvat problema locuințelor, buteliilor etc. pentru actori), fondator de instituții (director al Festivalului Internațional „Shakespeare” 1994-2022, al Programului „Teatrul Poesis”, la Teatrul Național „Marin Sorescu” din Craiova, în colaborare cu Teatrul „Nottara” și Muzeul Național al Literaturii Române), director al Casei Creației Populare Dolj (1971-1975), dar mai ales director general al Naționalului craiovean (1988-2000), Emil Boroghină și-a lăsat amprenta asupra activității instituțiilor, asupra culturii din Bănie și nu numai. Altfel spus de Radu Beligan, președintele Institutului Internațional de Teatru în trei mandate: „Emil Boroghină e un om care rezolvă orice. E un personaj foarte interesant, pe care eu, de altfel, îl studiez. Mi-ar fi plăcut să fiu ca el, dar n-a fost să fie. Cred că actualul director al Naționalului craiovean este cel mai bun director de teatru care a existat la noi în această jumătate de secol.” Celebrul actor și director al Teatrului Național din București l-a cunoscut cel mai bine, fiindu-i mentor, model și naș de cununie. Soția lui Emil, Rodica (care ne-a părăsit recent), absolventă de Științe Economice, era de o inteligență și profesionalism aparte, fiind capabilă să coordoneze serviciul de clasificare și catalogare a cărților în plan național, iar fiul lor, Radu, poartă numele nașului. O familie armonioasă, unicele dispute erau determinate de bibliofilia lui Emil, el cumpărând cărți de valoare, în special albume de artă, colecționând mai multe astfel de cărți decât multe biblioteci publice. În Bănie, în urmă cu ani, Emil era cunoscut nu numai ca actor și om de bine, ci ducând un cărucior cu un nepot adoptat; și tot la acest subcapitol, al omeniei, să mai notăm că Lamia Beligan, fiica, viitoare actriță, a făcut liceul la Craiova, locuind în casa familiei Boroghină, fiind de o modeste rară.

Emil Boroghină a mai făcut un gest deosebit de benefic. După „aglomerația din decembrie” (Mircea Dinescu), când valorile au fost amestecate sau inversate, Radu Beligan, întrucât fusese membru al C.C.

(funcția de director general al Teatrului Național din București făcea parte din nomenclatura oficială), a migrat dinspre Capitală spre Craiova, Emil având intuiția și inspirația de a-l aduce pe renumitul actor și director general al Teatrului Național din București, la Naționalul craiovean pe post de consilier.

Dar cine-i omul din spatele atâtor premii și distincții onorante și muncite?

Emil Boroghină s-a născut la Corabia, la 23 ianuarie 1940, părinți fiindu-i Angela (n. Păsculescu, din familia preotului Emil Păsculescu-Orlea, fost profesor de religie al Majestății Sale Regele Mihai I) și Constantin (secretarul Primăriei din Corabia, rămas orfan la vârsta de doi ani, tatăl său, Ion Boroghină mort pe câmpul de luptă de pe frontul Mărășești-Mărăști-Oituz). În orașul de pe Dunăre și-a început studiile (școala generală și liceul, 1946-1956), între 1959-1963 a urmat cursurile Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale” București – Facultatea de actorie (clasa Dinu Negreanu, 1959-1963), dându-și examenul de absolvire cu rolul Iago din piesa lui Shakespeare, *Othello*. La aceeași instituție prestigioasă a urmat și un curs postuniversitar la Facultatea de Regie Teatru (1984-1985). După absolvirea I.A.T.C., a fost repartizat, în 1963, la Teatrul Național din Craiova, distribuit ca actor în numeroase piese din dramaturgia românească și universală (I.L. Caragiale, Aurel Baranga, Tudor Mușatescu, Eugen Ionescu, Lope de Vega, Machiavelli, Ibsen, Hugo, Shakespeare etc.).

Concomitent, Emil Boroghină a regizat spectacole pentru tinerii actori ai Naționalului craiovean, în spectacole avându-i drept autori pe Alexei Arbutov, Neil Simon, Carmen Firan, și Mihail Sebastian.

După o activitate de profesor-asociat la Școala Populară de Artă din Craiova (1965-1967), colaborator al Teatrului Popular din Turnu Severin (1966-

1971), Emil Boroghină este numit director al Casei Creației Populare Dolj (1971-1975). Sub directoratul său mișcarea artistică de amatori devine remarcabilă, prin înființarea de formații corale, de teatru, de dans, cenacluri literare, de artă plastică și cinecluburi, obținând numeroase premii naționale, organizând un turneu în Cehoslovacia, gestionând două ediții ale cunoscutului Festival Național de Folclor „Maria Tănase”.

O dimensiune remarcabilă a personalității sale o constituie pasiunea pentru muzică și poezie, interpretând și regizând numeroase recitaluri și spectacole de poezie, în acompaniament muzical,

din folclor, poezia românească și cea universală. „De mai mulți ani un prieten statornic al poeziei – consemnează revista *Ramuri* (nr. 8, august 1975), actorul Emil Boroghină împrumută versurilor marilor poeți un timbru și o rostire aleasă, drapându-le cadența în gesturi îndelung elaborate, oferindu-le cadrul optimei audiențe, propunându-le înțelegerii noastre în ipostaze care le dezvăluie, din unghiuri inedite, cunoscute sau numai bănuite profunzimii.”

Un alt reprezentant de marcă al Naționalului craiovean, Tudor Gheorghe, a realizat recitaluri de excepție, inedite și semnificative, din poezia populară și clasică românească.

Pasiunea și vocația lui Emil Boroghină pentru recitaluri au fost concretizate prin fondarea și conducerea onorifică a Studioului de poezie și teatru al tineretului, la Sala T 94 a Teatrului Național din Craiova (azi sala „I.D. Sîrbu”), al Teatrului „Poesis”, recitalurile sale fiind inspirate din poezia Vechiului Testament, din creația lui Ovidiu, Dante, Michelangelo, Petrarca, Ronsard, Shakespeare, Eminescu, din poezia cultă românească și din cea populară, apreciate în țară și în străinătate (Paris, Bruxelles, Haga, Roma, Berlin, Viena, Atena, Praga, Stockholm, Veneția, Istanbul, Chișinău, Cernăuți, New York, Montreal, Toronto, Ierusalim, Beijing etc.). „În biografia lui Emil Boroghină – scrie Ludmila Patlanjoglu – un loc aparte îl are poezia. [...] Actorul Emil Boroghină și-a împlinit și visul care l-a urmărit din studenție, inaugurând Teatrul Poesis la Teatrul Național din Craiova și la Teatrul Nottara din București. Un loc creat pentru artiștii iubitori de poezie. O premieră unică în peisajul cultural românesc.”

Numele lui Emil Boroghină este legat inseparabil de fondarea, în 1994, a Festivalului Internațional „Shakespeare” la Craiova, apreciat la superlativ

pe plan național și internațional, festival la care au participat teatre și companii celebre din străinătate, alături de care a strălucit trupa de actori de excepție ai Naționalului craiovean, la care s-au alăturat și actori de notorietate din alte teatre românești, cu regizori și scenografi de prestigiu (deși, în opinia mea, unii regizori abordează o viziune prea „modernistă”, îndepărtându-se de textul dramaticului). Notorietatea mondială a spectacolelor Teatrului Național „Marin Sorescu” este neîndoieabilă, atestată ca atare de criticii teatrali români și universali deopotrivă. Primul festival românesc de teatru de anvergură europeană este cel organizat în 1994, la Craiova: „Au condus spre acest nivel de elită notorietatea peste hotare a trupei craiovene, universitatea patronului spiritual al manifestării, modernitatea și actualitatea spectacolelor din program, validate de publicul și critica de specialitate din marile capitale teatrale”, adevărate Ludmila Patlanjoglu. Vorbind despre succesele planetare ale Teatrului Național din Craiova din perioada 1991-2000, Cristina Modreanu scria: „Niciun teatru românesc nu a reușit performanța atinsă la începutul anilor '90 de Naționalul craiovean, care a ajuns pe toate continentele cu spectacolele semnate de Silviu Purcărete. Originalitatea unui creator de excepție, descoperit cu uimire de festivalurile din vestul Europei, și-a găsit un iscusit manager, de data asta fără ghilimele, în persoana lui Emil Boroghină, care rămâne modelul conducătorului de teatru după 1990.”

Iată și o opinie a unui „străin”: „Impresia era nu numai a unui mare spectacol [*Phaedra*, la Bruxelles], dar și a unei mari familii spirituale, a unui spirit de echipă excepțional. Acest fapt se datorează, cred, deopotrivă lui Silviu Purcărete, dar și directorului Emil Boroghină, un adevărat ambasador al teatrului românesc” (Ruth Valentini, în *Le Nouvelle Observateur*, ian. 1995).

Urmare firească a acestor succese internaționale, Emil Boroghină este cooptat în Senatul UNITER, al juriului Galei Premiilor INITER, iar Teatrul Național „Marin Sorescu” devine, din 1995, membru al Convenției Teatrale Europene, primul teatru din Europa Centrală și de Est acceptat.

Realizările de excepție ca actor și manager pe plan național și internațional au fost încununuate cu multe premii și distincții: Premiul pentru directorat acordat de Uniunea Teatrală din România (1991), pentru cel mai bun director al anului (Secția română a Asociației Internaționale a Criticilor de Teatru, 1993), pentru cea mai importantă personalitate a teatrului românesc (Fundația pentru Teatru și Film, 1995), pentru cel mai bun manager de teatru (British Council și Uniunea Teatrală din România, 1997), de excelență (A.I.C.T., 2000), Premiul național „Marin Sorescu” (Academia Română, 2002), de excelență pentru calitatea excepțională a ediției din 2006 a Festivalului „Shakespeare” (Uniunea Teatrală din România, 2006), de excelență (Asociația Internațională a Criticilor de Teatru, 2008), premiul pentru teatru al Galei „Shakespeare” VIP (2010) și al Galei Radio România Cultural (2010) pentru întreaga activitate în sprijinul și promovarea relațiilor culturale româno-britanice (British Council și Gala Premiilor UNITER, 2011), premiul UNITER (Uniunea Teatrală din România, 2015), pentru cel mai bun spectacol radiofonic „Ovidiu”, exilatul de la Pontul Euxin, 2017, de excelență al Uniunii Teatrale din R. Moldova (Chișinău, 2018), al Academiei Internaționale „M. Eminescu” (2019), Premiul „Valorile Culturii și Științei Românești” (Fundația Alexandrion, 2020), al revistei *Regal literar* (2021), Premiul special al Galei Premiilor UNITER (2022), Premiul Internațional „Shakespeare” (I.C.R. 2024), Premiul „Valori contemporane” patronat de Ministerul Culturii, 2024.

Seniori ai culturii

Eugenia TOFAN

Atunci când dorești să-ți exprimi gândurile legate de o mare personalitate, mai ales atunci când împlinește o

vârstă frumoasă, simți o mare responsabilitate, încercând să cauți ceva luminos, să găsești cuvintele cele mai bune și pline de sens, ca să-i poți contura profilul adecvat. Personalitatea academicianului Ion Bostan, căci despre Domnia Sa vom vorbi în cele ce urmează, vine să-mi ușureze însă acest efort, și asta pentru că figura distinsului savant se desprinde în lumină ca un contur al omului pentru care cuvântul este o umbră a faptei, ca un semn al ideii, ca o conștiință aproape invizibilă a datoriei, dar și o oglindă în care ne-am putea privi fiecare propria față. De ce? Pentru a ne cunoaște mai bine.

În virtutea activității pe care o desfășor de ani buni, am avut șansa, onorantă pentru mine, să cunosc personalitatea complexă, polyvalentă, creatoare a acestei figuri emblematice, promotor al inovațiilor în inginerie, domeniu căruia și-a dedicat întreaga viață. Ion Bostan este un nume de rezonanță în știința națională și internațională, somitate care trece cu mult de tiparul intelectualului, dar și un autentic patriot cu valențe și virtuți deosebite, participant la istoria recentă a neamului nostru.

E sfârșit de Cuptor, cel la propriu, dar și la figurat, sperăm. Indiferent însă de principiile mercurului care sare impetuos și nemilos din termometre, ziua de 31 iulie rămâne a fi una importantă pentru cel despre care încercăm să împletim câteva gânduri de bine, pentru că astăzi, Ion Bostan, academician, savant de notorietate internațională, inginer, inventator, profesor universitar, doctor habilitat, rector al Universității Tehnice a Moldovei, președinte al Consiliului Rectorilor din Republica Moldova (2008-2014), membru de onoare al Academiei de Științe Tehnice din România, membru al Academiei Europene pentru Științe și Arte din Salzburg (Austria), președinte al Asociației Inginerilor din Republica Moldova (șirul poate continua), atinge încă un frumos hotar al vieții sale – al 75-lea.

Se zice că dacă dorești să fii binecuvântat cu tot ce este mai bun în viață, învață să-i binecuvântezi în tăcere pe cei din jur, lasă urme și în suflet, iar în suflet – viață. Lasă urmele felului de a trăi pe care îl consideri nobil, bun, onest și demn. Acad. Ion Bostan, iată că a înțeles, a știut și a reușit să lase acele urme, iar astăzi ne-am gândit că este un bun prilej de a evoca foarte succint bogăția și varietatea momentelor din viața și activitatea sa de om de știință, profesor, manager și, pur și simplu de Om.

Spuneam că acad. Ion Bostan a condus aproape un sfert de veac Universitatea Tehnică a Moldovei, iar ceea ce l-a făcut deosebit în acești ani au fost calitățile sale de dascăl, manager și patriot, printre care și-a înscris și gestul de mare curaj în acele

Academicianul Ion Bostan, la 75 de ani

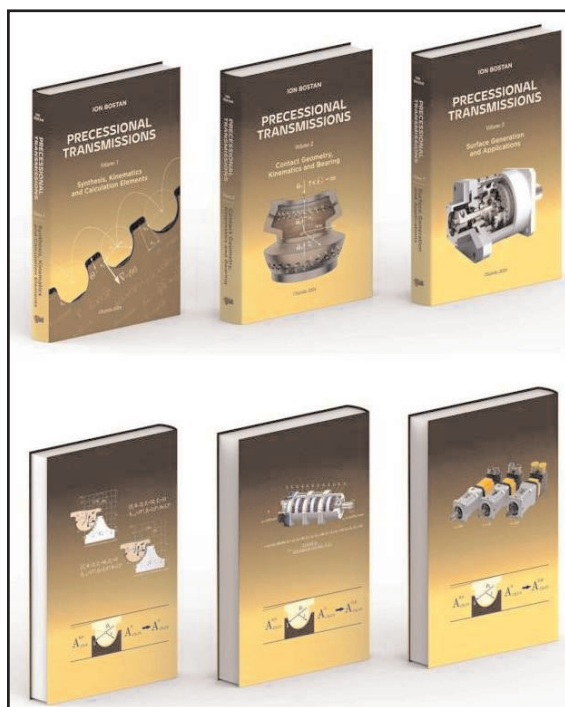
timperi al trecerii activităților didactice ale instituției la învățământul superior în limba română. Cunoscând ideologiile sau concursul de circumstanțe ale vremurilor de atunci, știm că n-a fost deloc simplu, dar a acționat cu asumare, realizând acel deziderat. A muncit cu implicare și responsabilitate, lăsând o amprentă indelebilă în edificarea imaginii instituției de învățământ superior tehnic. Acest lucru i-a îmbogățit în mod cert palmaresul reușitelor, ridicându-i net nivelul de intelectual în pregătirea profesională, devenind și un autentic mentor și îndrumător al tinerei generații a *Alma Mater*.

care astăzi este considerat drept o carte de vizită a Universității. Ingineria, susține savantul, este mai mult decât o profesie, este o mare pasiune. Avându-le pe ambele drept crez de viață și carieră profesională, savantul a reușit să elaboreze și să dezvolte bazele teoretice ale transmisiilor planetare precesionale, invenție considerată de specialiști una de pionierat, care a atras importante finanțări extrabugetare și care și-a găsit aplicabilitatea în multe agregate mecanice realizate în cadrul Universității Tehnice a Moldovei, inclusiv în agregate eoliene și mini-hidrocentrale. Despre impactul acestor realizări au scris și vor scrie specialiștii, eu îmi asum doar notificarea ca fapt existent.

Curios sau nu, dar, în paralel cu alte activități științifice, împreună

Un alt aspect ce ține de virtutea ca act de curaj, pe care îl voi consemna în această evocare este că, venind în primul său mandat de rector al UTM,

s-a remarcat și printr-o amplă inițiativă de colaborare cu Universitățile din România, prioritar cu cele de profil tehnic ingineresc, fie că erau stagii pentru pregătirea și susținerea tezelor de doctorat, fie prin contracte de cercetare comune, fie prin organizarea de conferințe științifice, fie pentru colaborare la editarea în comun a manualelor și a altor activități care au contribuit esențial

la dezvoltarea ingineriei în Republica Moldova. Colaborarea constantă și ordonată cu universitățile din România i-a adus omului de știință, rectorului, academicianului înalte aprecieri, respectiv, prin conferirea titlului de Doctor Honoris Causa la mai multe universități de prestigiu din România, printre care Universitatea din București, Cluj, Brașov, Galați, Iași, Bacău, Suceava, Petroșani, Ploiești. De altfel, România i-a apreciat activitatea prolifică științifică, didactică, dar și de creație a savantului basarabean prin Ordinul „Steaua României”, Ordinul „Leonardo da Vinci”, Medalia de Aur „Henri Coandă”, acordându-i și titlul de „Inventator de Elită al României”.

Fiind un promotor activ al implementării inovațiilor în domeniul tehnic ingineresc, acad. Ion Bostan, împreună cu colegii săi, a elaborat un Pendul Foucault în cadrul Anului Internațional al Fizicii,

cu o echipă de cercetare de la UTM, a lucrat în ultimii 10-15 ani la elaborarea, construcția și lansarea unui satelit. Printr-o decizie a Oficiului Națiunilor Unite pentru Afaceri Spațiale, în septembrie 2020, cu titlu gratuit, a fost lansat în spațiul cosmic primul satelit moldovenesc, „TUMNanoSAT”, de la bordul Stației Spațiale Internaționale. Evenimentul a fost mediatizat suficient de mult, iar presa scria că în iunie-august 2021, satelitul din Moldova a trecut toate testele funcționale la Institutul de Științe Spațiale din România, conform rigorilor Agenției Aeronautice și Spatiale a Japoniei, în martie 2022, a fost transportat în Japonia, la JAXA, unde a fost inclus în capsula de lansare JSSOD, iar în aprilie a fost transportat la NASA și inclus în Cargo Dragon-2.

Omul de știință Ion Bostan elaborează și înregistrează peste 230 de invenții, cu care participă la circa 45 de expoziții și saloane de inventică de anvergură internațională, în România, SUA, Cehia, Austria, Belgia, Germania, Rusia, Ucraina, Grecia, India, Coreea de Sud, Elveția, Kazahstan etc., de unde se întoarce cu multiple premii. Rămânând la cifre, vom sublinia că activitatea și dedicația sa inovațională este răsplătită cu peste 250 de premii, medalii de aur, de argint și de bronz. Profesorul Ion Bostan este autor a zeci de manuale și monografii, peste 1000 de lucrări științifice publicate, una din cele mai recente fiind lucrarea fundamentală *Transmisii planetare precesionale*, în două volume, apărută și lansată la Chișinău, în cadrul unui eveniment internațional, dedicat academicianului, și care s-a bucurat de aprecierea oamenilor de știință ai domeniului din mai multe țări.

Pentru activitatea prodigioasă în domeniul care l-a consacrat, pentru cercetările sale profunde de mare angajament, academicianului Ion Bostan i se conferă titluri onorifice de Inventator Emerit al Republicii Moldova, iar fiind unul dintre fondatorii învățământului superior ingineresc modern, după declararea Independenței Republicii Moldova, rectorul Ion Bostan a fost decorat cu „Ordinul Republicii”, cea mai înaltă distincție de stat a Republicii Moldova.

Aprimit, de asemenea, distincția „Crucea Sfântului Nicodim”, cls. I (Mitropolia Olteniei), este decorat cu Ordinul „Serviciul credincios în grad de cavaler” (Președinția României, 2000), cu Ordinul „Serviciul credincios în grad de ofițer” (Președinția României, 2020), cu „Ordinul de onoare” (Președinția Republicii Moldova, 2024), a fost onorat cu titlul de Doctor Honoris Causa al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice de la Chișinău (2017), al Universității din Craiova (2018) și al Universității Naționale de Artă Teatrală și Cinematografică București (2021), este cetățean de onoare al municipiului Craiova (1999) și al orașului Corabia.

În 2000, la sărbătorirea a 150 de ani de la înființarea teatrului (Costache Caragiale și Costache Mihăileanu), în prezența ministrului Culturii, Ion Caramitru, Emil Boroghina, „managerul fără ghilimele” și-a anunțat intenția de a se pensiona.

Au avut perfectă dreptate cei doi autori ai volumului *Lumini din culise (Fața nevăzută a scenei), File de arhivă istorică și sentimentală*, Alexandru Firescu

și Constantin Gheorghiu (secretari literari ai instituției) să noteze cu deplină amărăciune și îndreptățire: „Emil Boroghina a avut încununări supreme. [...] În plină glorie și considerație, a cedat unor impulsuri de neînțeles și a părăsit «timona». Din modestie și înfrântă logică a lucrurilor. Grav este că toți cei care trebuiau să respingă această retragere (pensionare nesilită) au acceptat-o. Dirigitori ai județului și orașului care trebuiau să-i impună înverșunare și rezistență, au acceptat cu «bunvoință», să-l vadă pe acest dăruit, prin excelență, rămas doar un «bunic» al unei minunate odrasle superbe de familie, părăsind calitatea de părinte al unui teatru capabil, în continuare, să câștige meridianele lumii. *Quid prodest?*”

Emil Boroghina este dăruit cu vocație și energie creatoare, depășind aceste păcate umane. „Răzbit noi la lumină!” zice un personaj sorescian. Și Emil Boroghina a răzbit cu demnitate, precum un autentic senior al culturii.

Mausoleul Armatei Române din Chișinău

Iulian RUSANOVSKI

Războiul de eliberare a Basarabiei a presărat pământul ei cu morminte. Ziarul *Basarabia* din 6 noiembrie 1941 anunța cititorii că Mareșalul Ion Antonescu a ordonat să se organizeze în toate regiunile din Basarabia, unde au avut loc lupte cu bolșevicii, cimitire pentru eroii căzuți la datorie. „Se vor amenaja grădini în jurul locului unde vor fi înhumați eroii. Să se facă într-un cadru solemn, dar foarte sobru. Când suntem în plin război, solemnitățile, banchetele, discursurile trebuiesc evitate. În consecință, cadrul să fie hotărât de dl Vice Președinte. Eu nu voi participa.”

Lucrările de modernizare ale cimitirului din Chișinău, demarate în vara anului 1942, prevedeau amenajarea unei piețe vaste și a șoselei la intrare, lucrări care au fost posibile după exproprierea unor terenuri adiacente. De asemenea, au fost înălțați doi piloni și o scară monumentală, a fost edificată incinta pentru mormintele eroilor dezrobitori, restaurată clădirea administrativă etc.

Cimitirul eroilor a fost distrus după ocuparea Basarabiei în vara anului 1944. Ulterior, în 2007, terenul cimitirului a fost înstrăinat unei companii offshore. Ideea edificării acestei parcele a apărut în toamna anului 2023, când odată cu săparea fundației monumentului eroilor cehoslovaci, a fost identificată crucea soldatului Chiril Criteret, iar în cimitirul vecin au fost identificate alte 3 cruci ale unor militari români. Lucrările de edificare au fost coordonate de avocatul Iulian Rusanovschi și susținute financiar de către omul de afaceri Lurie Guțu.

Cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Petru, Arhiepiscopul Chișinăului, Mitropolitul Basarabiei și Exarhul Plaiurilor, pe 20 aprilie 2024 a fost sfințit Memorialul Ostașilor Români, de

pe teritoriul Cimitirului Eroilor din Chișinău, edificat la inițiativa Asociației Obștești Monumentum, condusă de Iulian Rusanovschi. Cu acest prilej a fost dezvelită și Troița militară, realizată cu sprijinul financiar al domnului Lurie Guțu, reprezentantul SA „Trinex”.

Parastasul și slujba de sfințire au fost oficiate de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu Părintele Maxim Melinti, Consilier Cultural al Mitropoliei Basarabiei, și Părintele Constantin Olariu, Secretar și Consilier Media, Comunicare și Relații Publice al Centrului Eparhial Chișinău. Răspunsurile la strană au fost date de Corala Academică a Mitropoliei Basarabiei „Gavriil Musicescu”, condusă de Cuviosul Părinte Gurie Anton Dumbrava.

Ceremonia s-a desfășurat în sunetele de fanfară a Orchestrei-Model a Inspectoratului General de Carabinieri al MAI, care a interpretat în deschidere imnurile de stat ale Republicii Moldova și României.

La eveniment au participat reprezentanți ai administrației publice locale, politicieni, foști combatanți ai războiului de la Nistru, activiști civici și mulți locuitori ai capitalei, care au venit să le aducă un omagiu ostașilor români căzuți pe câmpul de luptă în timpul celor două războaie mondiale și își dorm somnul de veci în Cimitirul Eroilor din Chișinău.

În timpul slujbei de pomenire, Părintele Olariu Constantin a dat citire numelor ostașilor români

înhumați acolo care au fost identificați până acum și s-a rugat, alături de întreg clerul, pentru odihna celor adormiți.

La rândul său, Preotul Maxim Melinti a adresat un cuvânt de recunoștință ostașilor care s-au jertfit pentru apărarea poporului român și au vărsat sânge pentru unitatea Neamului.

„Hristos a Înviat și, împreună cu Hristos învie și cei care au pus inima, sufletul trupul pentru Țara noastră, pentru acest petec de pământ îmbibat de sângele martirilor. Această zi nu este doar una de comemorare, ci și una de reabilitare, renaștere a noastră, a tuturor. Așa cum Hristos învie, astăzi învie demnitatea noastră”, a transmis în cuvântul său Părintele Maxim Melinti.

Complexul memorial Cimitirul Eroilor, cunoscut în diferite epoci ca Cimitirul Eroilor, Cimitirul de Onoare sau Cimitirul militar românesc, este un monument istoric amplasat pe bulevardul Decebal nr. 17 din Chișinău.

Aici au fost înhumați 1645 de ostași, printre care 431 de români, 234 de ruși, 29 de austrieci, 39 de cehi, 35 de francezi și 6 polonezi, căzuți în Primul Război Mondial, precum și 96 de militari români căzuți în Al Doilea Război Mondial. În jurul capelei erau amenajate șase parcele cu 136 de morminte în care își dorm somnul de veci 202 eroi și două cripte cu 572 de eroi români și ruși neidentificați.

(Text și fotografiile reluate de la <https://monumentum.md/mausoleul-armatei-romane-din-chisinau/> Imaginea monumentului apare pe prima pagină a revistei.)

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Biet, române!

Adrian Păunescu

Vine vreme, trece vreme,
De durere țara geme,
Fir-ar capul să ne fie,
C-am ajuns o colonie.

Bate ploaia în fereastră,
N-avem loc în țara noastră,
Urlă vântul ca un câine,
Facem grâu, dar n-avem pâine.

Ăștia-i țin lui Horthy calul,
Ăștia au trădat Ardealul,
Basarabia nu-i doare,
Bucovina-i de vânzare.

Între strâmbe frontiere,
Umilit, românul piere,
Că-i dau note despre sine
Capitalele străine.

Biata patrie martiră,
Azi, abia de mai respiră
Și partidele năuce
I-au găsit un loc pe cruce.

România, în restriște,
N-are dreptul să se miște
Și-ntr-o granițe furate
E în ilegalitate.

Țară, unde-ți sunt bărbații?
Hartă, unde-ți sunt Carpații?
Unde-i forța populară?
Unde-i liniștea din țară?

Unde-i România Mare?
Am pierdut-o fiecare
Și, în vremi ce se complică,
E din ce în ce mai mică.

Nu te deștepta degeaba,
Vezi și tu c-așa e treaba,
Când nimic nu-ți mai rămâne,
Să te culci, la loc, române,
Hei, române,
Biet, române!

(Poezie reluată din *Flacăra lui Adrian Păunescu*, nr. 45 (1172), 22-28 noiembrie 2024, pagina 1, unde se precizează și data scrierii ei: 9 octombrie 1997.)

Cu câțiva ani în urmă, l-am însoțit pe protagonistul zilei în satul său de baștină, Brînza, o localitate pe malul Prutului, din Cahul, cu tradiții frumoase și unde se vorbește într-o română dulce, cum ne se mai vorbește prin alte regiuni. Am fost invitați de Domnul Academician să participăm la inaugurarea Planetariului, da, da, Planetariu, în cadrul Liceului Teoretic care îi poartă numele – „Academician Ion Bostan”. Aceasta a fost o premieră absolută nu doar pentru sudul republicii, dar și pentru toată Republica Moldova. Acad. Ion Bostan, actualmente director al Centrului Național de Tehnologii Spațiale din cadrul UTM, a oferit băștinașilor o ocazie unică de a fi mai aproape de stele, de a aduce cosmosul mai aproape de curiozității care sunt mereu dornici să navigheze către galaxii. L-am întrebat de unde această pasiune, acest interes pentru tehnică și inginerie, la care academicianul mi-a spus că aceste afinități i-au fost plămădite de tatăl său, care era cel mai bun mecanizator în sat, iar neosteneala, de la mama, astfel convingându-se că „succesul este transpirație care costă mult mai mult decât inspirația” și, dacă tot se spune că veșnicia vine de la sat, la toate astea a adăugat și înțelepciunea. De aici poate înțelegem cum reușește să vorbească puțin, dar frumos românește și la obiect, fără nicio doză de aroganță, calificat, acesta fiind de fapt și un indiciu al nobleței vocației de Om.

Ion Bostan este Cetățean de onoare al satului Brînza, iar de sârbători este întâlnit de consăteni, cu tradiționala pâine și sare, așezate pe un prosop brodat în ornamentele ce poartă tradiția locului. Mă gândeam în acele clipe, fiind alături de Domnia Sa, ce fericire și împlinire trăiește acum acest om... Ce poate fi mai sensibil și mai onorant decât aprecierea și considerația oamenilor locului unde

te-ai născut, unde ai învățat primele înscrisuri și de unde ți-ai luat zborul pentru a deveni cineva în viață. Academicianul este însă mai mereu încercat de emoții și sentimente firești, căci nu oricine este întâlnit cu pâine și sare de către consăteni. În discuția cu Domnia Sa, la umbra nukului din poarta casei fratelui Anton, am înțeles că își reproșează sau simte că îl apasă mereu un semn de întrebare, dacă a făcut totul pentru băștinașii săi, la cât respect îi arată de fiecare dată.

Așa cum la academicianul Bostan toate au avut o naturalețe și o rânduială, cum se spune la noi, te poate surprinde cu relatări și întâmplări la nesfârșit. Așa am aflat și despre destinul care a fost generos și l-a dăruit cu o familie minunată, soția Dorina și doi feciori Viorel și Marcel. Știm că Viorel i-a călcat pe urme, a ales calea științei tehnice ingineresti, dar este și rector al Universității Tehnice a Moldovei. Marcel, mezinul, și-a găsit vocația în muzică. Se mândrește cu ambii, dar și cu nurorile și nepoții.

Făcând o retrospectivă succintă a itinerarului vieții și activității sale, am încercat să-l descoperim și altfel pe Omul Ion Bostan, născut în zodia Leului. Îi spunem astăzi omagiatului tradiționalul La Mulți Ani, cu felicitări și mulțumiri infinite pentru plusul valoric adus științei, învățământului superior tehnic, dar și comunității.

Venim către această remarcabilă zi și cu urări de viață plină de bucurie, cu sănătate și inspirație nesecată. Fiți mereu acea înțelepciune cu care deja ne-ați obișnuit, Domnule Academician Ion Bostan!

Istoria de lângă noi

Florian COPCEA

Studiul de față își propune să clarifice un aspect mai puțin cunoscut al istoriei Mitropoliei Ungrovlahiei, structură canonică întemeiată în Țara

Românească prin decizia sinodală din mai 1359 a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. Statutul acestei entități ecleziastice, cu sediul la Curtea de Argeș (1), avea să fie recunoscut în urma demersurilor către autoritățile bizantine, politice și bisericesti, ale voievodului Nicolae Alexandru (1351/1352–1364), fiul lui Basarab I. Potrivit unui înscris sinodal, redactat în limba greacă, pe care și-au pus semnătura patriarhul Kallistos I (1350–1354, 1355–1365) și împăratul Ioan al V-lea Paleologul (1341–1376), Yakintos (Iachint) al Arhiepiscopiei ortodoxe din Vicina (1259–1261), aflată în subordinea Constantinopolului, a fost transferat în scaunul Mitropoliei Țării Românești „cu rangul de mitropolit preacinstit, spre binecuvântarea și îndreptarea duhovnicească a domnitorului, copiilor lui și a întregii sale domni”. „Legiuitul arhieru a toată Ungrovlahia”, Iachint (n. sfârșitul secolului al XIII-lea – d. 1372), a păstorit 13 ani, în tot acest timp fiind învestit cu dreptul canonic de a face „toate câte se cuvin”. Activitatea „exarhului Plaiurilor” nu s-a rezumat numai în plan pastoral, ci s-a îndreptat permanent, cu smerenie și înțelepciune, către „neamul aceluia loc (...) numeros și aproape nemărginit”, amenințat de puternica ofensivă a catolicismului, susținut de Ungaria. Pentru a face față ofensivei acestuia, de la Muntele Athos l-a adus pe Sfântul Nicodim (1406), pentru a consolida viața monahală prin întemeierea unor mănăstiri după modelul atohit, a reorganizat mai multe mănăstiri, printre acestea numărându-se „Sfântul Nicolae Domnesc” din Curtea de Argeș și „Negru-Vodă” din Câmpulung Muscel. Am mai putea adăuga și grija pe care a avut-o față de românii din Transilvania, în mijlocul cărora a trimis călugări misionari cu har în împărțirea învățaturii creștin-ortodoxe.

După trecerea lui Iachint la cele veșnice, scaunul metropolitan i-a revenit egumenului Hariton, stareț al Mănăstirii Cutlumuș și protos al Sfântului Munte Athos. În al treilea său testament, din iulie 1378, el se intitula „smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Hariton preacinstit și ținând locul celui din Amasia și protosul Sfântului Munte Athos” (2). Datorită poziției sale, consfințită prin actul de numire emis de Patriarhie și semnat de patriarhul Filotei Kokinos (1353–1354, 1354–1376) în 1372, Hariton, „bărbat înțelept și făcător de bine, din tinerețe râvnind către viața călugărească și astfel îmbrăcat în chip de sfânt”, se poziționa pe locul al 15-lea în Sinodul Constantinopolitan, avea să îndrume refacerea mai multor edificii monahale din Țara Românească și a „pomenitei mănăstiri de la Cutlumuș” (3), cum precizează într-un hrisov datat în septembrie 1369 domnitorul Vladislav Vlaicu.

În anul 1380, Hariton se retrage din scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei și în locul său ajunge Anthimos Critopoulos, întâistătătorul Mitropoliei Severinului, înființată în 1370, pentru a avea jurisdicție asupra „unei părți din Ungrovlahia” și a acționa mai eficient contra manifestărilor catolice conduse de călugării franciscani la solicitarea papei Urban al V-lea. După perioada 1388–1389, Anthimos, fiind bolnav, renunță la episcopat, dar în 15 februarie 1389 sinodul patriarhal, în pofida uzanțelor canonice, îi permite să se reîntoarcă în arhierie. De numele său sunt legate unele realizări care au impulsat viața ecleziastică ortodoxă din Țara Românească:

- înființarea Mitropoliei Severinului (1370);
- aducerea călugărului Nicodim la nord de Dunăre;
- împroprietărirea prin Hrisov Domnesc în 1374 de către Vladislav Vlaicu a Mănăstirii Vodița;
- menținerea legăturilor cu Patriarhia din Constantinopol;
- contribuie, alături de domnitori, la înălțarea și înzestrarea de mănăstiri (Vodița, Tismana, Cotmeană, Cozia ș.a.). Conform istoricilor, Anthimos Critopoulos nu mai apare menționat în documentele

sinodale de după 1401 (4), de unde concluzia că scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei, în pofida existenței semnăturii olografe identificată pe una dintre paginile manuscrisului *Evangheliarului* păstrat la Universitatea din Bologna sub însemnarea: „A smeritului și păcătosului Antim al Ungrovlahiei”, a devenit vacant.

Datorită absenței unor informații valide cu privire la succesorul mitropolitului Anthimos Critopoulos, mai mulți istoriografi s-au grăbit să-l ateste pe Theodoros. Nu este exclus ca prezența acestuia în *Pomelnicul* Mitropoliei Țării Românești și ale unor bisericii să-i fi determinat să-l plaseze pe lista mitropoliților Ungrovlahiei. Într-o lucrare de excepție, fundamentală pentru istoriografia românească, *Cronica mitropoliților Țării Românești, I. De la întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei până la sfârșitul secolului al XVII-lea* (Editura Basilica, 2023), elaborată cu competență, care ilustrează, cum se subliniază în *Argument*, „rolul mitropoliților Țării Românești în păstrarea și transmiterea credinței și identității poporului român, cât și contribuția activă a Bisericii Ortodoxe Române la realizarea marilor deziderate naționale, libertatea, unitatea și demnitatea poporului român”, Arhimandritul Paise Sebastian Teodorescu, sugerează, admitând vag prezența „în prima jumătate a anului 1412” a unui Teodor, vulnerabilitatea ideii. Exegetul, cum este și firesc, pune sub semnul întrebării presupusul an al întrozării – 1402 și anul încheierii misiunii sale arhieresti – 1412. În același context este amintit atât mitropolitul Severinului, Athanasios (fără vreo legătură însă cu scaunul Mitropoliei „a toată țara Ungrovlahiei”) și Euthymie (Eftimie). Acesta din urmă a devenit „din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop și Mitropolit a toată țara Ungrovlahă” în anul aproximativ 1412. Nu se cunosc alte date despre Theodoros, cel din scaunul metropolitan de la Curtea de Argeș.

Într-o asemenea împrejurare, să recunoaștem, destul de confuză și dificil de interpretat, se produce dilema: cine i-a urmat lui Anthimos Critopoulos? Cercetătorul francez Vitalien Laurent (5) este de părere că al patrulea mitropolit al Ungrovlahiei a fost arhierul de Melytene, Ieremias. Pentru a fi cât mai convingător, el argumentează că acesta, în septembrie 1395, este trimisul patriarhului Antonios al IV-lea în Moldova „pentru a ridica excomunicarea pronunțată asupra țării”, întrucât domnitorul Ștefan I se opusese numirii arhierului propus de sinodul Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului. Întors la Constantinopol, presupune Vitalien Laurent, Ieremias de Melytene susține candidatura lui Mattheos I în fruntea Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol și îl apără în lungul proces de trisepiscopat (septembrie 1402 – august 1409). Pentru serviciile aduse, opiniază istoricul francez, Ieremias de Melytene este învestit pe scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei în intervalul anilor 1403 și 1409. Bizantinologul Petre Ș. Năsturel (1923–2012) indică anul 1405 ca fiind începutul păstoririi lui Ieremias de Melytene în Mitropolia Ungrovlahiei (6).

Pe baza celor menționate s-ar putea deduce că lucrurile sunt destul de clare, adică succesorul lui Anthimos Critopoulos este Ieremias de Melytene. Aceasta în aparență. Există informații, provenite din surse bizantine, care infirmă concluziile lui Vitalien

Laurent, cel puțin privind identitatea mitropolitului Ieremias. Tot în legătură cu acestea, Dumitru Nastase (1924–2013) a arătat (7) că cercetătorul, preluând mecanic de la alți istorici anumite date, fără să le mai examineze, le-a introdus în interpretările sale, astfel încât nu a remarcat diferența dintre scaunele mitropolitane de la Melytene, localitate limitrofă Eufrotului, și cel de la Mitylene din Insula Lesbos. O opinie pertinentă asupra confuziei provocate de asemănările fonetice ale celor două centre eparhiale o formulează și Vasile Mărculeț într-un studiu (8) consacrat acestei chestiuni: „Potrivit actelor patriarhale, arhierul însărcinat cu misiunea politico-religioasă în Moldova și Țara Românească nu a fost cel de Melytene, din Orient, ci a fost mitropolitul de Mitylene”. În sprijinul afirmației el aduce un scurt fragment din scrisoarea-mandat a patriarhului ecumenic Antonios al IV-lea reproducă parțial într-un tomos (9) de Franz Miklosich și Josef Müller, care începe cu formula de adresare: „Preacinstitul mitropolit de Mitylene, *hyperthimos* și frate iubit întru Sfântul Duh”. Carevasăzică, mergând pe deducțiile celor doi profesori, am putea să spunem că nu există niciun dubiu: Ieremias de Mitylene a fost numit în scaunul defunctului Anthimos Critopoulos de la Curtea de Argeș. În aparență lucrurile au părut să se lămurească, dar, din păcate, s-au complicat și mai mult odată cu descoperirea unei însemnări cuprinse în dosarul așa-numitului proces de trisepiscopat intentat de arhierul Makarios de Ancyra (cca. septembrie 1405 – aprox. august 1409) suveranului pontif Mattheos I (1307–1410) care îl aduce în discuție pe „mitropolitul de Melytene, în prezent al Ungrovlahiei”. În consecință, undeva s-a produs o încurcătură. Ori aceasta aparține celor care au întocmit respectivele documente, ori este vorba de două persoane diferite, cu același nume, confundate din pricina asemănării denumirii eparhiilor.

În ce ne privește, putem spune că informația cea mai veridică este cea referitoare la adevăratul mitropolit al Ungrovlahiei, acesta fiind episcopul Ieremias, mitropolit de Mitylene (Insula Lesbos). Întărește această realitate *chrysobul* (10) emis în august 1366 de împăratul Ioan al V-lea Paleologul (1332–1391) și autentificat de „smeritul mitropolit al Ungrovlahiei, Ieremias”, prin care acceptă intrarea în posesia Mănăstirilor Koutloumousiou și Nea Petra din Muntele Athos a „unui metoc în insula Lemnos”, acesta reprezentând dania *stratopedarchului* Astras și a unui anume Mihail Hierakes. Așadar, în opoziție cu supozițiile lui Vitalien Laurent și a altor istorici, putem să decidem că urmașul legitim al lui Anthimos în scaunul Mitropoliei cu sediul la Curtea de Argeș este Ieremias de Mitylene (11) și nu Ieremias, cel de Melytene, căruia i s-a atribuit titlul de mitropolit al Maurovlahiei, cum se face o mențiune în actele bisericii constantinopolitane datând din martie 1393. În concluzie, arhierul Ieremias, „cel al Ungrovlahiei”, menționat în *Tomosul sinodal* semnat de patriarhul ecumenic Mattheos I, este cel care a susținut creștinătatea ortodoxă sub jurisdicția ecleziastică a Bisericii la frontierele și în interiorul Imperiului Otoman. Dacă în ceea ce privește misiunea politico-religioasă a lui Ieremias din 1395, istoriografia bisericească este destul de generoasă, nu același lucru se poate spune despre activitatea sa pe scaunul arhieresc de la Curtea de Argeș. Cu toate aceste lacune, cercetările noastre demonstrează, fără riscuri, că Ieremias de Mitylene a fost cel care i-a urmat în scaunul Mitropoliei Ungrovlahiei, în ordine cronologică, pe Iachint (1359–1372), Hariton (1372–1380), Antim Critopoulos (1381–cca. 1401). Prin cele arătate, sperăm, să fi adus câteva argumente în corectarea consacratei liste a celor dintâi mitropoliți (din secolul al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea) ai Mitropoliei Ungrovlahiei.

Napoleon al III-lea, Al.I. Cuza și independența României

Radu ȘTEFAN VERGATTI

Împăratul Rusiei, țarul Nicolae I (1825-1855), s-a considerat, la mijlocul secolului al XIX-lea, un autocrat absolut deoarece înăbușise Revoluția din 1848-1849 din Imperiul Habsburgic și apoi se impusese ca jandarm al Europei. În această calitate, el dorea să satisfacă visurile străbunilor săi. Voia să cucerească Constantinopolul. În acest sens a acționat intens pe cale diplomatică între anii 1850-1853. L-a trimis la curtea sultanului pe favoritul său, cneazul Alexandr Sergheevici Menșikov, ambasador plenipotențiar al Sankt-Petersburgului în Constantinopol. El i-a trimis sultanului Abdulmejid I (1839-1861) o cerere oarecum rezolvată care nu mai putea fi îndeplinită. Se cerea ca Sublima Poartă să predea țarului, considerat protector al tuturor ortodocșilor, cheile Bisericii construite pe locul nașterii lui Iisus Christos. Desigur, în acel lăcaș sfânt pentru toți creștinii, se făcuseră o serie de lucrări de reparare și de cei de confesiune ortodoxă și de cei de confesiune catolică. În această situație, țarul a ajuns la război cu Sublima Poartă, declarat la 4/16 octombrie 1853. Apoi, la 27 martie 1854 Imperiul Francez a declarat și el război Imperiului Țarist. S-a aliat cu Sublima Poartă. Acțiunii Franței i s-au aliat Regatul Marii Britanii, Regatul Irlandei și Regatul celor Două Sicilii. Imperiul Habsburgic a refuzat să dea ajutor Imperiului Țarist. În acest război, luptele s-au purtat în Peninsula Crimeea, dominantă a Mării Negre. Victoriile armatelor aliate au fost zdrobitoare. La 2 martie 1855, țarul Nicolae I a murit. Fiul și urmașul său, Alexandru II (1855-1881) a participat la Congresul de pace de la Paris, care s-a încheiat la 30 martie 1856. În timpul lucrărilor congresului, s-a pus și problema Principatelor Dunărene. Aceasta a fost prezentată printr-o scrisoare citită de Gheorghe Magheru, un bărbat frumos, care vorbea bine franțuzește și era agreeat în saloanele pariziene. A avut succes. Congresul de pace a admis o asemenea formulare în actele sale, încât oamenii politici români, cu abilitate, au reușit să ajungă la unirea Principatelor Dunărene printr-un act neașteptat, alegerea unei singure persoane pentru cele două principate, domnitorul Alexandru Ioan Cuza (1859-1866), ales la 5 și 24 ianuarie 1859 atât la Iași, cât și la București. Din anul 1860 Principatele Dunărene vor căpăta în actele oficiale numele de România.

Complicata problemă a recunoașterii internaționale a unirii era însoțită și de o altă dorință arzătoare a românilor: obținerea independenței. Se pare că această problemă a fost discutată la 25 februarie 1859 în prima audiență pe care a obținut-o Alecsandri la împăratul Franței. Împăratul Napoleon al III-lea, devenit un fel de erou al Europei, știa ce se dorea la București. A hotărât să-i ajute pe români, deoarece îl simpatiza mult pe Alexandru Ioan Cuza. Dar, mai mult, avea un interes strategic – învingerea Imperiului Habsburgic. La aceasta puteau contribui și românii, care puteau pune

în pericol flancul estic al acestui imperiu. În consecință, i-a scris o scrisoare personală, cu caracter secret, domnitorului din București. În ea îi sugera, se pare, lui Alexandru Ioan Cuza să mobilizeze încă 8.000 oameni pe care să-i alăture la cei circa 12.000 de militari pe care îi avea în acel moment sub arme – grăniceri. Cu cei 20.000 de militari pe care reușea să-i adune domnitorul Cuza, dacă erau înarmați corespunzător și instruiți, se putea face o demonstrație în lungul malului românesc al Dunării, sau în altă parte, se putea defila, putea face exerciții militare etc. În situația în care Sublima Poartă nu putea reacționa imediat, împăratul Franței, Napoleon al III-lea, ca factotum în Europa, biruitor în Războiul Crimeii, putea impune sultanului să acorde independența României pentru ca aceasta să nu mai provoace neliniște în acea parte a continentului.

Scrisoarea aceasta ar fi fost găsită pe masa de lucru a domnitorului de tânărul văr prin alianță al domnitorului, Dimitrie A. Sturdza-Miclăușanu. Acesta avea ca sarcină din partea domnului să citească ziarele și revistele germane, să-i comunice ce se scria și, eventual, să răspundă la epistole în limba germană și, în același timp, să ordoneze toată corespondența domnească. Dar D.A. Sturdza a luat scrisoarea, a citit-o, a copiat probabil câteva pasaje și le-a trimis consulilor Angliei, Prusiei și Austriei de la București. Aceștia, realizând caracterul important al epistolei imperiale, au publicat cele aflate despre ea în ziarele de la ei din țară. Au și comentat, făcându-i rău, din punct de vedere diplomatic, împăratului Franței. Acesta din urmă, supărat, i-a trimis o telegramă lui Alexandru Ioan Cuza, scriindu-i „o țară care are asemenea trădători, nu merită independența”. Imediat ce a primit telegrama, domnitorul i-a muștrat pe tânărul D.A. Sturdza. Domnitorul i-a dat două palme și, se pare și o lovitură de picior, aruncându-l pe scările palatului domnesc. Această întâmplare a fost descrisă de un colonel Lipan, care o aflase de la un coleg de-al său aflat în acel moment de gardă la palat. Întâmplarea a mai fost relatată de nepotul de văr primar al domnului, A.C. Cuza. Acesta a arătat că a știut despre acest conflict care era arhicunoscut

în opinia publică și de la soția domnului, doamna Elena Cuza, care i-a relatat mai târziu comportarea rea a lui D.A. Sturdza față de domnitor.

Cu ocazia discuțiilor publice privind constituirea unui comitet pentru ridicarea unui monument la Iași închinat domnitorului unirii, în octombrie 1903 ziarul Țara a publicat un articol „Trădarea lui Dimitrie A. Sturdza față de Cuza”. D.A. Sturdza, secretar al Academiei și premier, era un înverșunat oponent și denigrator al lui Cuza, chiar și după moartea domnitorului.

Sigur că ziarul de orientare conservatoare nu a fost luat în seamă în acel moment, deoarece s-a încercat să fie apărat șeful partidului liberal, Dimitrie Sturdza. Aceeași poziție a avut-o față de Dimitrie A. Sturdza și trădarea lui cercetătoarea Mihaela Damean, care a privit molestarea lui Dimitrie A. Sturdza ca pe un cancan bucureștean.

În orice caz, imediat după acest episod, D.A. Sturdza, care avea fața deformată și un ochi micșorat datorită unui accident vascular, a fugit către Gărduri, a luat un cal rapid și a fugit către Giurgiu. La Giurgiu, unde încă se afla o garnizoană turcească, a cerut protecția acesteia. Apoi a plecat la Rusciuc și, de acolo, la Constantinopol. A luat legătura cu oponenții domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

A participat din plin la formarea „monstruoasei coaliții”, la detronarea domnului în noaptea de 10 către 11 februarie 1866.

Atunci, Dimitrie A. Sturdza a confiscat, așa cum confirmă mai multe surse, inclusiv Elena Cuza, întreaga arhivă a domnului aflată în palatul din București.

Această arhivă a reținut-o pentru sine, fără drept, Dimitrie A. Sturdza timp de 46 de ani, înapoiind-o statului abia în anul 1912, încredințând-o acad. Ioan Bianu, care conducea atunci Biblioteca Academiei. Nu a înapoiat însă întreaga arhivă. Arhiva a putut să fie cercetată abia după anul 1928, când Ion I.C. Brătianu (fiul unuia dintre conspiratorii împotriva lui Al.I. Cuza) nu mai era în viață. Această situație a făcut ca scrisoarea imperială să fie căutată cu cerbicie.

În orice caz, acțiunea lui D.A. Sturdza care, ca mare boier, a făcut o carieră politică deosebită, ajungând președinte al Partidului Liberal și de mai multe ori prim-ministru, este condamnată.

Ea a reprezentat o trădare a intereselor poporului român, care nu a putut obține independența pe cale diplomatică. A trebuit ca poporul român să participe la Războiul din 1877-1878 și apoi prin Congresul din iulie 1878 de la Berlin să obțină recunoașterea independenței și reunirea cu Dobrogea. Participarea la război a impus pierderea pe câmpul de luptă a câtorva zeci de mii de români. Această pierdere de vieți românești ar fi putut fi evitată dacă nu ar fi fost trădarea lui D.A. Sturdza.

Note

- După unii istorici, reședința Mitropoliei Ungrovlahiei ar fi fost la Câmpulung-Muscel, devenit cetatea de scaun provizorie a lui Nicolae Alexandru în urma conflictului militar din toamna anului 1330 cu trupele regelui Carol Robert de Anjou. În favoarea acestei teze pledează și faptul că domnitorul a fost înmormântat în Biserica „Adormirea Maicii Domnului”, ctitorie a lui Basarab I.
- Documente privind Istoria României. Veacul XIII, XIV și XV. B. Țara Românească (1247–1500), București, 1953, p. 28.
- Fontes Historiae Daco-Romanae. Izvoarele istoriei României, vol. IV, București, 1982, p. 280-281.
- Acta Patriarchatus Constantinopolitani, vol. I, 1315–1402.
- Aux origines de l'Église moldave: Le métropolitain Jérémie et l'évêque Joseph. Revue des Etudes Byzantines V, 1947, p. 158-170.
- Le mont Athos et les Roumains. Recherches sur leurs relations du milieu du XIVe siècle à 1654, Paris, 1986, p. 141.
- Les débuts de l'Église moldave et le siège de Constantinople par Bajazet Ier, Byzantina Symmeikta nr. 7, 1987, p. 205-213.
- Ieremias – un mitropolit ignorat al Ungrovlahiei de la începutul secolului al XV-lea, rev. Tyragetia, serie nouă, nr. 2 (23), 2014, p. 51-54.
- Acta Patriarchatus Constantinopolitani, nr. CCCXCIV, 1862, p. 256.

10. Actul este inventariat și păstrat în arhiva Mănăstirii Dionysiou, ctitorită în a doua jumătate a secolului al XIV-lea de Sfântul Cuvios Dionisie din Koritsa, cu ajutorul împăratului bizantin Alexie al III-lea Comneanul.

11. Florian Copcea, Creștinismul din spațiul carpato-danubiano-pontic, Editura Hoffman, 2025, p. 243, 289.

Bibliografie

- Jean Darrouzès, Les Regestes des actes du Patriarcat de Constantinople I. Les actes des Patriarches VII. Les registes de 1410 à 1453, Paris, 1991.
- Vitalien Laurent, Les „Mémoires” du Grand Écclésiastique de l'Église de Constantinople. Silvestre Syropoulos sur le Concile de Florence (1438-1439), vol. IX, 16, 17.
- Marc-Philippe Zallony, Essai sur les fanariotes où leur élévation aux hospodariats de la Valachie et de la Moldavie, leur mode d'administration, et les causes principales de leur chute, De l'Imprimerie D'Antoine Ricard, Marseille, avril 1824.
- Niculae Șerbănescu, Mitropolii Ungrovlahiei, în vol. Istoria Mitropoliei Țării Românești, 1959, și în Biserica Ortodoxă Română, LXXVII (1959), nr. 7-10, p. 748.
- Niculae Șerbănescu, Titulatura mitropolitelor, jurisdicția, hotarele și reședința Mitropoliei Ungrovlahiei, în Biserica Ortodoxă Română, an. LXXVII, 1959, nr. 7-10.

Istoria de lângă noi

Dan D. FARCAȘ

Amintiri despre un doctorat

Rememorând o seamă de evenimente la care am fost martor, în jurul anului 1970, cred că ar merita să evoc și câteva întâmplări legate de doctoratul meu, pe de o parte, ca un „studiu

de caz” pentru a ilustra diferențele dintre procesul de obținere a acestui titlu atunci, față de acum, iar, pe de altă parte, pentru a reaminti câteva personalități întâlnite cu acest prilej.

În ianuarie 1967, întrucât îmi apăruse, cu un an înainte, primul articol în străinătate, despre simularea pe calculator a rețelelor neuronale, am îndrăznit să-l întreb pe profesorul Moisil dacă aş putea da cu el doctoratul în matematici. S-a declarat de acord, în principiu, dar, fiind extrem de solicitat, mi-a propus să aleg una dintre două căi posibile: fie dau cu el, dar atunci trebuie să am pregătite lucrarea, referatele, examenele și să le dau pe toate deodată („la trei luni de la admitere te scot doctor”), fie iau drept conducător pe unul dintre colaboratorii săi. Mi-a mai precizat că el cere tuturor doctoranzilor săi două examene: analiză funcțională și algebră omologică; pentru mine, cunoscându-mi preocupările, ar face o excepție, adăugând statistică și probabilități, urmând să aleg două dintre aceste trei.

A mai spus apoi: „Cu dumneata e cam bucluc, deoarece în țară nu se găsește nimeni care să-mi spună dacă lucrarea dumitale e bună sau nu...” A menționat imediat că el însuși fusese într-o situație similară când și-a dat doctoratul, dar și-a trimis lucrările în Franța, la specialistul cel mai renumit în domeniu, care i le-a publicat, obținând aprecieri favorabile. Apoi teza a fost suma acestor lucrări puse cap la cap. Mă sfătuia și pe mine să fac la fel, iar articolul apărut în vara anului 1966 în Germania putea fi un prim pas în acest sens.

În 1967 mă mutasem de la politehnica din Timișoara la nou înființata CEPECA din București. Un motiv pentru acest pas fusese și doctoratul. La Timișoara nu era nimeni să conducă un doctorat pe direcțiile pe care le abordasem. Obținerea titlului de doctor în științe a rămas în continuare pe lista mea de obiective, deși mulți îmi spuneau că e un moft inutil odată ce am părăsit învățământul superior.

Din păcate, în condițiile de la CEPECA era imposibil să pot aborda varianta de trei luni propusă de Moisil, așa că am considerat că cea mai bună soluție era să mă adresez discipolului său, profesorul Paul Constantinescu, care obținuse de curând dreptul de a conduce doctorate și care era și șeful meu direct. Așa s-a făcut că în martie 1968 am fost admis la „doctorat în matematici, specializarea mașini de calcul”, la Universitatea din București, conducător fiind Paul Constantinescu. Pe atunci nimeni nu știa cât de greu urma ca doctoranzii lui să-și obțină, în cele din urmă, titlul râvnit.

În primii ani care au urmat, profesorul nu a ezitat să exploateze dubla mea subordonare. Între altele, în perioada 1970-72, i-am fost asistent la o grupă din anul V, de la facultatea de cibernetică economică a Academiei de Studii Economice, la un curs de „sisteme de conducere cu mijloace de automatizare”. De câteva ori m-a chemat, cu un sfert de oră înainte de terminarea programului de la CEPECA, să merg să-i țin și cursul său din aceea după-amiază, cu indicația: „spune-le și tu ceva”. Într-un mod asemănător, m-a rugat să-i țin și câteva din lecțiile de ALGOL la anul V al facultății de matematică, de data aceasta însă indicându-mi capitolul din cartea lui care trebuia predat, capitol pe care-l recapitulam în drum spre oraș. Nu era plăcut, deoarece de obicei nu aveam ce altceva căuta aici, iar întoarcerea, după ce terminam cele două ore, era o mică aventură, cea mai apropiată stație de autobuz fiind la doi kilometri de CEPECA.

Doctoratul la facultatea de matematică a Universității din București, oricine ar fi fost conducătorul de doctorat, nu era o glumă. Mă gândesc, între altele, și la cele două examene, care trebuiau

trecute până la o dată limită, altfel eram exclus. Nu cunoșteam profesorii, întrucât absolvisem la Timișoara, la București mă ocupasem de orice numai de matematică nu, iar comisiile erau severe. În plus, la unul dintre examene – analiza funcțională – cei din comisie mi-au stabilit imens de mult material și numai lucruri cu care nu mă întâlnisem la facultate și nici nu prea înțelegeam ce rost aveau.

Activitatea la CEPECA era solicitantă, fără nicio legătură cu cele specifice unui doctorat, dar ocupând adesea toată ziua. Mai era și timpul destinat proaspetei mele familii. Așa că nu mă puteam pregăti pentru examen decât printre picături, încercând să termin la timp. Niciodată nu am avut o memorie grozavă, dar acum griile, complet diferite, din restul zilei, ștergeau complet, în scurt timp, cele însușite. Am instituit atunci câteva reguli prin care să îndrept lucrurile. Un avantaj era că, la CEPECA, locuim chiar pe platforma instituției, unde și prânzeam, în timpul orelor de serviciu. Prin urmare, în zilele faste, la niciun sfert de oră după terminarea slujbei eram deja întins în patul meu pentru o oră de somn, după care consumam o cafea tare. Am descoperit că în

felul acesta aveam mintea limpede până către miezul nopții. O a doua măsură a fost că am reprezentat toată materia pe care o aveam de parcurs pe o hartă care ocupa o jumătate de perete și pe care adăugam zi de zi, cu diverse culori, noi definiții și teoreme, precum și săgeți care conduceau, în ordine logică, de la unele concepte la altele. Cel puțin câțiva colegi, care m-au vizitat, au privit cu evlavie această operă de artă.

Termenul limită era sfârșitul lunii aprilie 1970. Primul examen era analiza funcțională. Perioada ideală de pregătire ar fi fost toamna 1969, pe care eu am petrecut-o la un curs IBM la Paris, uitând și mai temeinic tot ce acumulasem înainte. În ianuarie 1970 am trecut de două ori pe la profesorul Romulus Cristescu, care mi-a reconfirmat acea tematică foarte extinsă. Peste două săptămâni dădeam examenul. A fost o seară tensionată, inclusiv pentru faptul că Paul Constantinescu, membru obligatoriu la eveniment, a întârziat, pierdut undeva la o sindrofie, făcând restul comisiei – profesorii Romulus Cristescu (1928–2021, ulterior membru titular al Academiei Române) și Nicolae Dinculeanu (1925–2024, ulterior membru de onoare din străinătate al Academiei Române) – să-l aștepte, tot mai nervos, timp de o oră. După ce a apărut, am fost cercetat prin toată materia și am primit verdictul că pot trece examenul, dar ar fi păcat să fac asta cu o notă mică. Așa că mi s-a mai dat un răgaz, iar la capătul său am luat o notă bună. Celălalt examen, cel de cercetări operaționale, l-am absolvit mult mai simplu, întrucât era un domeniu cunoscut și utilizat pe atunci de toți matematicienii informaticieni. Isprăvisem între timp și cu referatele necesare. Îmi rămânea doar teza, povestea căreia merită însă un articol separat.

Deși nu a devenit conducătorul meu de doctorat, rămăsesem în legături apropiate cu academicianul

Grigore Moisil, pe care l-am și vizitat de câteva ori, în locuința sa din strada Armenească, la micul său birou, practic o nișă dintr-o spațioasă cameră de zi. El a avut și un permanent interes pentru CEPECA, venind de mai multe ori în vizită aici.

La scurt timp după ce am ajuns la București, am început să resimt absența ambianței intelectuale de la cercul de „bionică”, condus de profesorul Pamfil. Un timp m-am amăgit cu ideea că s-ar putea organiza și la București un seminar asemănător cu cel de la Timișoara, orientat pe modelarea matematică a sistemului nervos. În noiembrie 1967, am și vorbit cu profesorul Moisil în acest scop. El s-a arătat sceptic, dar a acceptat să pună la dispoziția seminarului, o dată pe săptămână, o săliță adecvată din clădirea Centrului de calcul al Universității (azi clădirea mică a Muzeului Militar Central) din strada, pe atunci, Ștefan Furtună, iar azi Mircea Vulcănescu.

Am reușit să asigur, pentru început, participarea la seminar a unor specialiști de primă mână: neurologul Constantin Bălăceanu-Stolnici, biofizicianul Victor Săhleanu, matematicianul Mihai Botez, ca și a unor persoane din Centrul de calcul al Universității. Prima ședință s-a ținut pe 16 ianuarie 1968, continuându-se apoi săptămânal. În bună parte prin aportul doctorului Bălăceanu, s-au prezentat conferințe despre structura scoarței, efectori, retină, vederea binoculară etc.

Am descoperit însă curând că, din păcate, la București nu doar distanțele geografice erau mai mari decât la Timișoara, ci și cele interumane. În plus, aici nu exista o personalitate polarizatoare ca cea a lui Eduard Pamfil. La seminar nu au fost niciodată mai mult de câteva persoane, iar la a 13-a ședință, când a apărut primul „hop”, fiind obligați să schimbăm sala, descurajarea și prioritățile mult mai importante ale fiecăruia au făcut să nu mai vină nimeni (în afară de mine), după care seminarul a fost considerat închis.

În decembrie 1967, pe când încă încercam să organizez aceste întâlniri, am primit un telefon, la CEPECA, de la Grigore Moisil; mi-a spus că se află în București profesorul Pierre Vidal de la Universitatea din Lille, interesat în problemele simulării rețelelor neuronale, sugerându-mi să-l caut la hotelul unde era cazat, ceea ce am și făcut. Profesorul Vidal mi-a spus, în încheiere, că dacă aş veni în Franța, cei de la Lille ar fi interesați să le prezint rezultatele mele privind simularea rețelelor neuronale. Mi-a lăsat și niște date de contact. Peste patru zile l-am revăzut la Centrul de calcul al Universității, unde a ținut o conferință și unde mi-a reînnoit invitația. În cursul anului 1968 am mai avut și un schimb de scrisori.

În vremurile acelea era practic imposibil ca – din proprie inițiativă – să poți călători într-o țară occidentală. Sorții au făcut însă ca evenimentul improbabil să se materializeze totuși. În toamna anului 1969, mă aflam în Franța, la cursurile organizate de firma IBM; l-am căutat pe profesorul Vidal, m-am întâlnit cu el la Paris, unde venea cu regularitate să țină niște cursuri, și am stabilit detaliile pentru prezentarea mea. L-am rugat să invite doar un număr mic de persoane, cu adevărat interesate, invocând franceza mea precară.

La Lille am fost primit excepțional. La prânz am fost invitat, în mijlocul a șase-șapte persoane din Universitate, la un restaurant bun mâncând „des escargots” atât de gustoși încât am tot visat ulterior la ei. Expunerea mea a durat o oră și ceva și a fost înțesată cu termeni tehnici englezești, totuși am fost felicitat (presupun că din politețe) inclusiv pentru frumoasa limbă franceză. Am simțit, și din întrebările puse, că ceea ce făcusem li se părea demn de atenție și că ar fi fost interesați într-o viitoare colaborare. Profesorul Vidal mi-a spus că aş putea face la Lille un doctorat „de universitate” care, deși mai puțin important decât doctoratul „de stat” (echivalent cu cel din România), era totuși un titlu prestigios.

Povestea mătăsii

În trecutul creației românești, firul de mătase naturală a constituit suportul unor veritabile piese artistice, deosebit de apreciate în consemnările istoricilor, antropologilor, călătorilor străini prin Țările Române, ale căror texte au subliniat măiestria uimitoare a țărăncii harnice care, în contextul economiei autarhice, specifice satului românesc, își producea, cu eforturi greu de imaginat astăzi, atât materia primă, firele naturale (în, cânepă, lână, borangic), cât și veșmintele membrilor familiei, precum și textilele necesare casei (costumele populare, scoarțele, covoarele, lepedeele, păturile, păretarele, ștergarele etc.).

Dacă, în general, obținerea firelor de lână, în cânepă se includea statornic, milenar, în calendarul activităților economice și gospodărești de peste an, creșterea animalelor și cultivarea pământului fiind ocupații de bază ale românilor, nu același lucru se poate afirma despre creșterea viermilor de mătase și prepararea borangicului, a cărui prezență se face remarcată, la noi, abia în urmă cu câteva secole. Trebuie subliniat că această ocupație s-a derulat, o lungă perioadă, doar în cadrul unor gospodării individuale, un spațiu particular în care cunoștințele privind îngrijirea competentă se reduceau la informații sumare, transmise din generație în generație, care nu permiteau producții semnificative, aducătoare de beneficii însemnate, stimulative.

În prima jumătate a secolului XX, încep să apară lucrări de popularizare a ocupației, care oferă un suport tehnic și științific consistent, atât de necesar dezvoltării unei ramuri agricole promițătoare, sericicultura.

În 1943, Aurelia Simionescu (directoare la „Școalele de gospodărie rurală”) justifică, în prefața lucrării sale, că, „Din experiențele, prin creșterile făcute la școalele de gospodărie rurală, prin demonstrațiile practice organizate de unele Camere Agricole, într-o foarte largă măsură, prin Căminele Culturale ale Fundației Regale Regele Mihai I, prin sfaturi date la locuințele crescătoarelor și prin îndrumările scrise în revistele *Albina* și *Propășirea Agriculturii*, am constatat că lucrurile se pot îndrepta, dacă se procedează cu stăruință și bună voință” (Aurelia Simionescu, *Viermele de mătase și borangicul*, Casa Școalelor, M.O. Imprimeria Națională, Ed. a II-a, 1943, p. 3.). Autoarea este conștientă că sunt necesare sacrificii și investiții strategice pentru dezvoltarea acestei noi ramuri economice, ceea ce presupune eforturi constante considerabile, îndeosebi în contextul unei puternice rezistențe a tradiției de creștere a viermilor de mătase, moștenite din bătrâni.

O bună organizare a unei crescătorii ar presupune o clădire sau o încăpăre de 30 mp, cu ferestre orientate spre nord-est, care să poată fi aerisită, fără umiditate, spațiu suficient pentru dezvoltarea a 10 grame de ouă. Cantitatea necesară de frunze de dud ar putea fi asigurată de o plantație de 8000 de puieți, plantată pe un hectar, recolta de frunze fiind suficientă pentru hrana a 100 de grame de ouă/serie. Între lunile mai-august, se pot crește două serii de viermi de mătase, intervalul de 35-40 de zile fiind suficient pentru finalizarea procesului de creștere a viermelui, de la ieșirea din ou, până la urzirea gogoșii, plus timpul optim de recoltare, de aproximativ trei zile. Trebuie știut că gogoșa este urzită în 72 de ore, fiind necesare alte patru zile pentru întărirea acesteia.

Putem vorbi, deci, despre cinci faze de creștere, delimitate prin patru perioade de somn, în care, un gram de ouă se hrănește cu 35-40 kg de frunze, producția obținută, în condiții optime, fiind de circa 2 kilograme de gogoși. Calitățile remarcabile ale mătăsii naturale permit diversificarea domeniilor

de aplicabilitate, firul de mătase devenind materie primă nu doar pentru domeniul textil, ci și în electronică, industria de panificație, aeronautică și chirurgie.

Elaborată sub formă filamentară de larvele fluturilor, mătasea se remarcă prin finețe, rezistență mecanică și strălucire. Ea se filează sub formă de fibre foarte fine, din filamente lungi, care sunt transformate, prin asamblare și răsucire, în fire de mătase, care devin materie primă pentru secțiile de tricotaje și țesătorii de mătase naturală. Firele filamentare au lungimi foarte mari, ajungând până la 600-800 m, sau chiar mai mult.

„Sunt țări care dătoresc creșterii viermilor de mătase bunăstarea lor: China, Japonia, Italia și altele. Originea mătăsii este foarte veche și nu există nicio îndoială că țara de unde a venit a fost China. Primele cunoștințe asupra viermelui de mătase le găsim în vechile hrisoave chineze... După chinezi, creșterea

viermilor de mătase și cultura dudului s-ar datora Împărătesei Sihing-Chi, soția Împăratului Hoang-Tu, prin anul 2698 înainte de Hristos.

Aproape 20 de secole, secretul țesăturilor de mătase a rămas păzit cu grijă între hotarele Imperiului Chinez; prima regiune în care a fost cunoscut a fost Tibetul (ținutul care se află în partea de sud-vest a Chinei). Aici a fost adus de o principesă chineză care, căsătorindu-se cu principele aceluia stat, a ascuns în păr minunatele semințe de viermi de mătase și de dud. Metodele de creștere au fost ținute în secret, sub pedepse aspre, și în acest ținut. Mai târziu, s-a răspândit și în alte regiuni ale Asiei: în Turchestan, Indochina, Japonia, India și Persia.” (A. Simionescu, *op. cit.*, p. 6)

Cercetările arheologice au scos la iveală articole confecționate din mătase naturală cu o vechime de 4700 ani, ceea ce ne face să presupunem că preocupările chinezilor, în vederea obținerii mătăsii naturale, depășesc 6000 de ani.

Conform opiniei dr. ing. Paul Rochas (Ianos Zoltan, *Istoria mătăsii (Istoria sericiculturii)*, p. 1), mătasea naturală precedă existenței omului. Părerea se bazează pe faptul că fluturile de mătase de dud, din specia *Bombyx mori*, face parte din clasa mare a insectelor de noapte, Lepidoptere, și din familia Bombiciniilor, genul *Sericaria*, avându-și originea în timpuri preistorice. Povestea firului de mătase începe cu prințesa Lai-Tsu care, la sfatul unui sfințit bătrân, s-a odihnit la umbra unui dud cu coroana foșnitoare. În coroana acestuia, ea a observat o omidă cenușie, care se hrănea cu frunzele, din gura acesteia ieșind un fir neobișnuit de subțire și strălucitor.

Prințesa Si-Ling-Schi a fost cea care a depănat firul produs de coconul sălbatic, găsit sub dud, ocupându-se de cultivarea duzilor și de creșterea

Filofteia PALLY

viermilor de mătase din specia *Bombyx mori*, precum și de depănarea mătăsii pe mosoare. Se spune că ea a inventat vârtelnița pentru mătase și a descoperit că gogoșile de mătase se desfac în filamente, dacă sunt procesate în apă clocotită.

Treptat, mătasea naturală și-a dezvoltat utilitatea, grație multiplelor ei calități, nu doar în confecționarea veșmintelor, ci și în alte domenii decorative: fabricarea covoarelor de perete, țesăturilor cu decoruri religioase, ornamentări interioare, picturi etc.

Devenind o activitate sacră, sericicultura a dobândit, pentru vechii chinezi, un hotar secret, protejat prin decrete imperiale, divulgarea lui sancționându-se prin pedeapsa cu moartea. Treizeci de secole, acest secret a fost o sursă fabuloasă de bogății, comerțul cu stofele de mătase, practicat pe piețele din Turkistanul Oriental, fiind ofertant pentru negustorii mediteraneeni, care veneau să le cumpere. Material valoros și foarte scump, era căutat, în antichitate, de greci și romani, care îl foloseau pentru articole de îmbrăcăminte destinate împăraților și nobililor. Prețul foarte costisitor, evaluat la greutatea în aur a materialului, a generat numeroase încercări riscante de descoperire a secretului de producere, obiectiv realizat abia după trei milenii de eforturi, răspândit treptat, mai întâi în câteva țări asiatice, ca Japonia, India, Persia și, mai târziu, în Imperiul Roman.

Dar, îndelungata perioadă de deținere a monopolului chinez pe piața mătăsii naturale a creat o vastă rețea de căi comerciale internaționale, numite *Drumul mătăsii* sau

Drumurile mătăsii, care legau China de lumea asiatică și de Europa, asigurând desfacerea celor mai dorite mărfuri de lux ale Antichității și Evului Mediu. Istoricul francez Fernand Braudel (1902-1985), adept al curentului *Școala Analelor* și moștenitorul concepției lui Lucien Febvre, a publicat, în 1979, a doua sa sinteză, *Civilisation matérielle, économie et capitalisme (XV-XVIII siècles)*, în care este abordată problema progresului civilizațiilor, descriind, la scară europeană și, apoi, mondială, lenta ascensiune a capitalismului, începând cu „structurii cotidianului”, apoi, cu „jocurile schimbului” și, în fine, cu „timpul lumii”. Istoricul arată că materiile textile au părăsit, pe drumuri comerciale, locurile de producție, îndreptându-se către zone în care acestea lipseau și erau căutate. La fel s-a întâmplat și cu alte produse – ceai, cafea, tutun – pentru care au apărut căi comerciale, denumite conform produsului comercializat, însă, cel mai important dintre toate este, și astăzi, considerat *Drumul mătăsii* (în imagine, la pagina următoare, după Wikipedia). Primele căi de comerț, din China către Asia centrală și Marea Mediterană, au apărut în urmă cu 2-3000 de ani înainte de era creștină.

Unii istorici afirmă că, anterior acestui traseu, a existat o cale accesibilă transportului, pe o rută care pornea din provincia Henan a Chinei vechi, trecea prin Mongolia, traversa munții Kunlun și ajungea în localitatea Wakhan, din Afghanistan, drum inițial între China și Apus.

Mai exact, *Drumul mătăsii* – de la Changan (Xian), capitala Imperiului, până la Roma, Veneția și Lyon – măsura zeci de mii de km. Pe această rută, mătasea chinezească era transportată, în caravane, spre Lanzhou, Wawei și ajungea la Dunhuang, traversând râul Weishui, Câmpia Guangzhou, Podișul Langdong, Coridouri, Hexi și apoi spre Dunhuang.

După ce m-am întors în țară, profesorul Moisil mi-a dat o scrisoare prin care Pierre Vidal îl informa că a fost încântat de vizita mea la Lille: „Conferința pe care ne-a ținut-o a fost urmărită cu atenție de aproape 40 de persoane, între care mai mulți profesori de la facultatea de medicină și fiziologie și a dat loc unei dezbateri foarte interesante”. Continua exprimându-și dorința de a mă invita la Lille, de pildă, pentru o perioadă de șase luni. „El va putea la sfârșitul șederii sale să prezinte un doctorat de universitate.” Îl întreba apoi pe Moisil dacă e de acord cu ideea și care ar fi cea mai bună cale de urmat. Într-o scrisoare, adresată mie, scrisă în aceeași zi, Vidal mă îndruma să mă

adrez pentru finanțarea doctoratului la Atașatul Cultural al Franței la București. Am și făcut asta, discutând cu domnul Salles, cu ambele scrisori în mână. El mi-a explicat că bursele la care făcea aluzie Vidal nu cădeau în competența lui, iar Moisil mi-a spus ulterior că nu mă încadram nici la bursele de studii științifice, stabilite prin convenții guvernamentale, întrucât „nu lucrăm în mediu academic”, dar și pentru că aici era înghesuială mare și cozi lungi. Moisil sugera intervenția Universității din Lille. După ce, în aprilie 1970, i-am comunicat toate acestea lui Vidal, profesorul mi-a explicat că, din păcate, universitatea nu are fonduri, trimițându-mă să merg din nou la atașatul cultural, ceea ce, evident, nu am mai făcut.

Istoria de lângă noi

De aici, drumul se bifurca: o direcție spre nord, trecând prin localitățile Turpan, Kuche, Samarkand, până la Maru; a doua cale, spre sud, prin orașele Minteng, Hetian și Shache, traversa Pamirul și, prin Wazirabad, ajungea tot la Maru. De aici, drumul continua spre Damghan, Teheran, Bagdad, Palmyra, de unde o bifurcație trecea prin Damasc și Beirut, iar alta continua spre Antalya, până la Istanbul. Există, deci, o legătură directă, pe uscat, între China și Europa, respectiv, din capitala Changan (Xian), până la coasta de răsărit a Mării Mediterane. Timp de 15 secole, începând cu secolul II î.Hr. și până în secolul XIV, drumul mătăsii a făcut legătura între cele mai vechi civilizații ale lumii: China, India, valea Tigrului și Eufratului, Egipt, Grecia, Bizanț și Roma. Se înțelege că drumul mai potrivit, de la Istanbul spre Roma, era cel maritim, iar de la Roma, mătasea ajungea în alte orașe ale Italiei și Franței, în mod special, la Lyon.

Între anii 206 î.Hr. și sfârșitul mileniului I al erei noastre, Drumul mătăsii străbătea sud-vestul Chinei, între orașele Chengdu (provincia Sichuan) și Dali, din vestul provinciei Yunnan, de unde se îndrepta spre Birmania și India.

În anul 122 î.Hr., în timpul dinastiei Han (140-87 î.Hr.), mătasea produsă în Sichuan era adusă, din India, pe piețele din Afghanistan, prin intermediul negustorilor chinezi din Sichuan, ceea ce presupune că între Sichuan și India exista, în vremea aceea, un drum comercial. Împăratul Wudi a deschis un drum comercial în sud-vestul țării, spre India. Așa a început construcția drumului numit „Bonan”, cale prin care mătasea chinezească și alte produse ajungeau în Birmania și India, anticul drum al mătăsii plecând din orașul Changan (Xian), capitala imperiului Tang. La circa 20 km de acest drum, se află muntele Bonan, de la care și-a luat numele și această cale; o porțiune din acest drum se poate vedea și astăzi.

Legăturile comerciale se dezvoltă tot mai mult, astfel încât, în perioada dinastiei Tang, China avea numeroase legături cu țări și regiuni ale lumii, de-a lungul drumului, a cărui lungime depășea 500 km, apărând noi orașe și târguri, cele existente dezvoltându-se și mai mult.

Imperiul Mongol a jucat un rol important în extinderea acestui drum comercial care, în secolul al XIII-lea d.Hr. (dinastia Yuan), a asigurat ordinea și siguranța caravelor. După căderea Imperiului Mongol, începută deja în 1262, doar partea sa răsăriteană, sub conducerea lui Kublai Khan, a rămas stabilă și a protejat, întrucâtva, securitatea acestei căi comerciale.

Dinastia Ming, în anul 1368, printr-o politică agresivă împotriva triburilor mongole, recâștigă teritoriile pierdute și încearcă redolvarea schimburilor comerciale, dar aceasta nu mai atinge nivelul din timpul dinastiei Tang. Mai mult chiar, în timpul dinastiei Song, comerțul terestru scade datorită dezvoltării comerțului maritim din sud-estul Asiei, pe de o parte, și apariției de noi căi comerciale, create de arabi, pe de altă parte.

Apariția ulterioară a puterilor maritime din Europa – Portugalia și Spania – duce la decăderea Drumului Mătăsii. În 1514, portughezii ajung în China, iar, mai târziu, spaniolii, în Asia. Treptat, creșterea interesului Europei față de Lumea Nouă (America de Nord și de Sud) și față de alte zone exotice, Oceania, Australia și Noua Zeelandă, adâncesc și mai mult decăderea acestui traseu comercial.

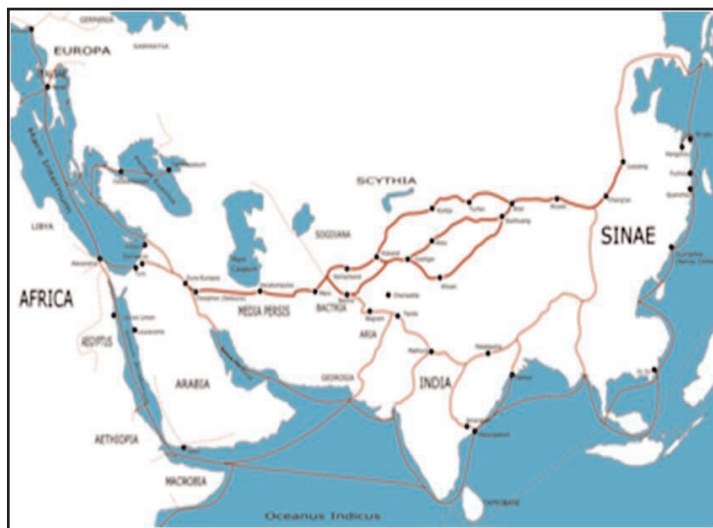
În prezent, Drumul Mătăsii este reactivat prin zăcămintele de țitei, gaz natural, și datorită turismului, în ultimul deceniu, China lansând ideea restabilirii Drumului Mătăsii, prin programul „O centură, un drum”, care să conecteze Europa de China.

În Japonia, secretul sericulturii a fost adus și dezvoltat, spre sfârșitul secolului III d.Hr., de către imigranții coreeni și chinezi, mențiunea fiind făcută de unul dintre istoricii clasici ai Japoniei, Nihongi, care, într-o carte a sa, afirmă că japonezii au dus tratative cu agenți coreeni și i-au trimis în Japonia și China, ca să angajeze meseriași experimentați în țeserea și finisarea țesăturilor de mătase. *Enciclopedia Britanică*, *Nihon shoki*, numit și *Nihon-gi* (japoneză: *Cronicile Japoniei*), text care, împreună cu *Kojiki*, cuprinde cea mai veche istorie oficială a Japoniei, acoperind perioada de la originile sale mitice până în anul 697 d.Hr. *Nihon shoki*, scris în chineză, reflectă influența civilizației chineze asupra Japoniei. A fost

întocmit în anul 720, din ordinul curții imperiale, pentru a oferi curții nou-sinuzate o istorie care ar putea fi comparată cu analele chinezilor. A fost prima dintre cele șase cronici compilate oficial, care au fost continuate până în 887, prin comandă imperială. *Nihon shoki* este format din 30 de capitole. Prima parte tratează multe mituri și legende ale Japoniei antice și este o sursă importantă pentru gândirea Shintō. Capitolele ulterioare, pentru perioada din aproximativ secolul al V-lea încolo, sunt mai precise din punct de vedere istoric și conțin înregistrări ale mai multor clanuri puternice din punct de vedere politic, precum și ale familiei imperiale. Printre evenimintele descrise, se numără introducerea budismului și reformele Taika din secolul al VII-lea.

În memoria celor patru imigranți chinezi care au trecut clandestin în Japonia, riscându-și viața pentru a instrui curtea japoneză și nobilimea în arta fabricării țesăturilor de mătase naturală, în provincia Settsu, a fost ridicat un templu.

Japonia a oferit nu numai condiții socio-economice favorabile dezvoltării sericulturii, dar și o forță de muncă ideală, țărâna japoneză, specializată și preocupată de agricultură, caracterizată printr-o inegalabilă hărnicie, fiind determinantă pentru o dezvoltare deosebită a industriei mătăsii.

În vremea împăratului Iustinian (527-565), odată cu mutarea capitalei Imperiului Roman la Constantinopol, a fost impus monopol personal asupra meșteșugurilor, aducându-se, din Persia, prin Abisinia, diferite meserii, inclusiv secretul elaborării mătăsii naturale. În anul 555, doi călugări persani, care au trăit mult timp în China, au adus, în taină, ouă de vierme de mătase și semințe de dud ascuse în scobiturile unor bastoane de bambus.

Începând cu acest moment, în Imperiul Roman de răsărit, în fiecare cetate bizantină, sericultura și atelierelor proprii de țesut, producând țesături de mătase pură, semi-mătase și bumbac, au transformat Bizanțul în cel mai rafinat producător pe plan mondial.

Dacă, inițial, prelații creștini purtau veșminte și țesături bisericești confecționate din mătăsuri scumpe, feudali bogăți, după modelul luxului preoților, au preluat monopolul, folosind mătasea pentru ei, pentru doamnele lor și pentru curțile lor.

Răspândirea sericulturii a continuat, de la romani ajungând în Grecia, iar de aici, la arabi, de unde, în secolul VIII, s-a extins în Caucaz, în Spania și în zona de nord a Africii. O dezvoltare extraordinară a avut-o în Andaluzia, prima regiune din Europa, unde sericultura a atins apogeul.

La începutul secolului al XII-lea (1130), sericultura a pătruns în Sicilia, unde erau deja filaturi, încă din secolul X, și de unde a pătruns în sudul Italiei, în Calabria și, apoi, în alte regiuni, răspândindu-se în toată peninsula italică, cruciadele generalizând, în Occident, gustul pentru articolele de mătase.

„Ca și în alte țări, creșterea viermilor de mătase a fost încurajată la noi (în România, n.n.), din îndemnul domnițelor și al boierilor, care s-au ocupat de aproape cu ea. Creșterea viermilor de mătase a avut un timp de înflorire în țara românească, prin comerțul ce s-a făcut, atât cu mătasea, cât și cu sămânța care se exporta în țările din Occident. În anul 1861, s-au trimis în afară, numai din Muntenia, mătase și sămânță pentru 3 684 263 lei vechi, iar, în 1863, pentru 11 300 260 lei vechi.” (A. Simionescu, *op. cit.*, p. 6-7)

Negoțul acesta se făcea nu numai în Muntenia, ci și în Moldova și Transilvania secolului al XIX-lea, recolta anuală de gogoși de mătase atingând cantitatea de 500 000 kg, considerabilă, dar mult prea

mică față de cea a Italiei (50 000 000 kg). După această înflorire, pentru sericultură a urmat o perioadă de decădere, generată de o molimă devastatoare a viermelui de mătase, *Pebrina*, continuată de apariția mătásurilor artificiale, care au invadat piețele comerciale. (A. Simionescu, *ibidem*)

Cert este că această veche ocupație din România, creșterea viermilor de mătase și producerea firelor de mătase naturală, dacă ar fi fost valorificată la potențialul maxim, ar fi devenit o „mină de aur” inepuizabilă. Specialiștii apreciază că, în acest sens, condițiile pedoclimatice ale țării, deosebit de favorabile dezvoltării sericulturii, dar și reactualizarea tradiției borangicului românesc ar însemna o reproiectare, în plan internațional, a creativității naționale.

Istoria noastră consemnează că primele preocupări privind creșterea viermilor de mătase și cultivarea duzilor ar fi început, întâi, în Transilvania, în secolul al XIV-lea, apoi, în Banat, sub influența vestului, îndeosebi a Italiei, pentru ca, în secolul al XVIII-lea, să se extindă în Muntenia și în Moldova, prin intermediul otomanilor, însăși denumirea dată mătásii naturale, *borangic* (de la termenul turcesc *huriincuk*), însemnând „fir nerăsucit”, rezultat prin tragerea de pe gogoșile viermilor de mătase.

În Transilvania și Banat, sericultura a fost favorizată nu doar de clima mai blândă, adecvată creșterii viermilor de mătase și cultivării plantațiilor de duzi, ci și de legislația dată de împărăteasa Maria Tereza (1740-1780) care, între anii 1764-1765, a impus plantarea duzilor pe marginile tuturor șoselelor.

Spre deosebire de țările în care sericultura se practica organizat, pe scară largă, pe teritoriul românesc, această preocupare s-a desfășurat, o lungă perioadă, în sistem familial, individual, ceea ce aducea o producție nesemnificativă, suficientă doar pentru nevoile casnice.

Începând cu secolul al XIX-lea, pentru o mai bună informare pe această temă, au început să apară publicații, al căror conținut oferea nu doar sfaturi utile, ci și argumente privitoare la avantajele materiale pe care le poate oferi o economie în care sericultura ocupă un rol important. Dintre acestea, menționăm:

- Traducerea, din 1823, cărții lui Ludovic Mitterpacher (1734, Bilje – 1814, agronom și entomolog ungar, specializat în botanică și zoologie), *Învățătura despre cultura sau creșterea duzilor și a viermilor de mătase*.

- În același an, Ioan Tomici (3 decembrie 1771, Vărădia, jud. Caraș-Severin – d. 18 aprilie 1839, Caransebeș, profesor și protopop român care a reorganizat școli naționale românești din Banat) a publicat câteva lucrări pentru îndrumarea țărânimii și a tineretului: *Cultura albinelor sau învățătura despre ținerea stupilor*, Buda, 1823; *Cultura bombitelor sau învățătura despre ținerea și creșterea omidelor sau goangelor de mătăsă*, Buda, 1823; *Scurte învățături pentru creșterea și buna purtare tinerimei*, Buda, 1827.

- Între anii 1845 – 1846, a apărut gazeta *Învățătorul satului pentru județele din Țara Românească*, în care se publicau articole care ofereau informații și sfaturi pentru practicarea sericulturii.

- În 1849, Petrache Poenaru (inginer, om politic, membru al Academiei de științe din Paris, membru al Academiei Române, 1870, inventator al stiloului, numit *condei portăreț, fără sfârșit, alimentându-se însuși cu cerneală*, ctitor de școli și biblioteci, primul român care a călătorit cu trenul, între Liverpool și Manchester, la 27 octombrie 1831; n. 10 ian. 1799, Benești, Vâlcea – d. 2 oct. 1875, București) a publicat cartea *Învățături pentru propășirea duzilor și creșterea gândacilor de mătase adunate și întocmite pe clima Țării Românești*, el fiind și redactor la gazeta *Învățătorul satului*.

Totodată, în 1845, s-au luat și alte importante măsuri de răspândire a sericulturii în Moldova, unde statul a distribuit gratuit, în vederea plantării în satele din sudul provinciei, 60 000 de duzi. De asemenea, încă din anii 1860-1864, au existat preocupări de alocare a unor loturi de teren, în vederea înființării de pepiniere de duzi, în Pantelimon, Giurgiu, Bărăgan, Iași, precum și de importare de ouă de viermi de mătase, din specia *Bombyx mori*, din țări recunoscute prin performanțe sericicole, așa cum erau Franța, Japonia, Italia. Începând cu secolul XX, au fost create primele mici stațiuni, profilate pe obținerea și selecționarea semințelor de viermi de mătase, după Primul Război Mondial sericultura luând un însemnat avânt prin înființarea și dezvoltarea acestora.

Traian Vuia: Gândirea și activitatea socio-politică și diplomatică (III)

Radu HOMESCU

În 1925 îi scrie lui G. Dorin despre destinele țării aflate sub spectrul virusului politicianismului și al fanarismului, aducând critici neiertătoare fruntașilor ardeleni care și-au abandonat deviza luptei împlinite pentru Unire și au dat lumii spectacolul urât că patriotismul lor nu se ridică deasupra politicianismului și chiar în fața morții Ardealului și Banatului ei nu au fost capabili de a se ridica deasupra patimilor lor. La ce servește toată știința lor, dacă ea nu poate produce nici atâta cultură intelectuală și sufletească, ca ei să poată renunța la slăbiciuni, cari îi pun mai jos decât animalele? Apreciind elogios activitatea publicistului Valeriu Braniște, face trimitere la solidaritatea dinaintea de Unire, arătând: Am rezistat unurilor pentru că am luptat cu toții sub un drapel unic pe care era scris Idealul Național. Grație acestei uniri am triumfat. Iar acum dăm spectacolul unui popor dezbinat în zece partide. Să-și facă toți bărbații politici examenul conștiinței, să revină la tradițiunea veche, să se inspire de principiul vecinic în putere al bărbaților de stat adevărați: „veritatem colere, patriam diligere” (cultivă adevărul și iubește-ți patria). Dacă nu sunt în stare a face acest examen sincer și cu pocăința omului care dorește să se îndrepte, vom asista la falimentul moral al intelectualității. Aceluiași destinatar, la 16 ianuarie 1926, Traian Vuia îi scrie că lucrurile nu se aranjează în țară și că păstorii ei răi și rapaci o duc înainte pe calea rătăcirii, cu obstinație, care mă face să cred că ne aflăm în prezența unei nebunii colective, iar răul făcut de guvernanți e așa de mare, fiind date o serie de legi despotice care au dezorganizat tot ce a fost bine întemeiat, încât semnatarul scrisorii își exprimă neîncrederea că o echipă de patrioți ar putea îmbunătăți starea de lucruri. Orientarea vieții politice din România spre dreapta îl determină pe Vuia să facă referiri la democrație, semnaland și pericolul instaurării unei dictaturi. Prin educațiunea poporului, prin formarea morală a cetățeanului, pe toate scările sociale, democrația trebuie să constituie elite și să urmeze sfaturile acestor elite cari o vor împiedica de a se infunda în „mediocrație”. Și deoarece democrația la noi nu există decât în stare embrionară, trebuie să o organizăm. Aceasta este opera care așteaptă la muncă generațiile noastre intelectuale. Dacă această cale nu va fi urmată, atunci – afirmă T. Vuia – se va ajunge în prezența unei crize grave care poate provoca dictatura unui om sau a unei fracțiuni, cari vor lăsa după ele pagube enorme. Prin lozinci de „democrație spre dreapta”, democrație ciocoiască sau fanarotă, putem pierde încrederea poporului. Să ținem cont de faptul că poporul nostru așteaptă asanarea tuturor relelor de la Partidul Național încarnat în mintea lui în persoana integră și înțelepciunea lui Maniu. Să nu ne jucăm în cărți această încredere, pentru că pierderea jocului înseamnă căderea conducerii din mâinile intelectualilor. Tot el semnaleză și alte pericole care amenință România: bolșevismul și revizionismul.

Cu timpul, Traian Vuia constată că nici reprezentanții Partidului Național nu s-au ridicat la înălțimea aspirațiilor cetățenilor țării. Înainte de fuzionarea acestui partid cu Partidul Țărănesc, Vuia mărturisește, anticipând, că am temeri – cuget că sunt întemeiate – că ajungerea la putere a prietenilor noștri cu balasturile lor actuale ne vor aduce deziluzii. Venirea la putere, așadar, a național-țărăniștilor a înrăutățit și mai mult situația țării, agravată și de criza economică generală a anilor '29 și '30.

În prima decadă a lunii martie 1918, Vuia participă la o conferință organizată de reprezentanții cehilor, slovacilor, iugoslavilor și polonezilor, împreună cu Comisia de Afaceri Străine a Senatului Franței. Intervenind, Traian Vuia a subliniat insistent asupra singurei soluții menite să rezolve problema națională din imperiu, exprimându-se astfel: Autonomia preconizată de unii pe seama popoarelor oprimate din Imperiul habsburgic este o imposibilitate,

că federalizarea propusă de alții este irealizabilă și că unica soluție acceptabilă și ducătoare la scop este independența tuturor acestor popoare.

La 8 iulie 1918, printr-o notă a Ministerului francez al Afacerilor Externe cu privire la proiectul realizării legiunii, sunt abordate aspecte care-l interesau pe Vuia. Așa, de pildă, sunt prezentate sintetic acțiunile românilor din Franța, Italia și Statele Unite ale Americii, precum și portretele personalităților românești implicate în organizarea și coordonarea acțiunilor acestor legiuni. În Franța sunt prezentați filosoful, sociologul și diplomatul Dumitru Drăghicescu, cunoscut promotor al neoliberalismului, generalul Dumitru Iliescu, cel care a condus delegația României în iulie 1917 la lucrările Conferinței interaliate la Paris, și Traian Vuia despre care semnatarul notei Ministerului francez al Afacerilor Externe remarca că dl Vuia

are avantajul că este transilvănean; el este un bărbat capabil și serios. În Italia se remarcă ca organizator al legiunii ardeleanului Simion Mândrescu, lingvist și folclorist, iar în SUA preotul și politicianul Vasile Lucaciu. În nota menționată sunt aduse și critici la adresa neînțelegerilor dintre membrii emigrației române, propunându-se sprijinul pentru constituirea unui comitet pur transilvănean care să reunească pe domni Mândrescu, Vuia, Lalescu, Ursu, Stoica și părintele Lucaci într-un organism unic.

În toamna lui 1918, Imperiul Austro-Ungar intră în starea de dezintegrare datorită luptei îndârjite a popoarelor oprimate, iar, pe de altă parte, la 11 noiembrie 1918 are loc armistițiul între Germania și Puterile Aliate, evenimente care au condus la imposibilitatea intrării în teatru de război a unităților militare (legiunilor) preconizate de Traian Vuia.

La inițiativa lui, Comitetul Național din Transilvania și Bucovina editează, începând cu 15 mai 1918, revista de propagandă bilunară intitulată *La Transilvanie* care apare la Paris sub patronajul unor importante personalități franceze progresiste din sfera politică, militară și din cea a științei și tehnicii. Sunt edificatoare numele următorilor: academician Paul Deschanel, președintele Camerei Deputaților, devenit președinte al Franței în 1920, Edouard Herriot, scriitor, șef al partidului radical-socialist, primar al Lyon-ului, D. Kerguezec, deputat, Jean Cruppi, deputat, fost ministru, Henri Michel, senator, H. Franklin-Bouillon, deputat, Georges Lacour Gayer, academician, președintele Comitetului franco-român, R. Georges Lévy, academician, profesor la Școala de Științe Politice, Emmanuel de Martonne, profesor de geografie la Sorbona, Étienne Fomoul, secretar general al Parlamentului interaliat, Mario Roques de Martonne, G. Herve și Albert Thomas, șeful mișcării socialiste. De-a lungul apariției revistei, ideile ce o străbat vizează cu obstinație necesitatea eliberării popoarelor opresate din Imperiul Austro-Ungar, dreptul la autodeterminare și, astfel, la constituirea statelor naționale. În paginile revistei, Traian Vuia susține cu tărie că provinciile românești aflate sub dominația Austro-Ungariei trebuie mai întâi să-și declare independența, iar apoi să consimtă liber

la unirea lor cu Țara-Mamă. Unirea – sublinia Vuia – poate avea loc doar în virtutea a două acte: prin anexiune (adică încorporare prin violență) sau printr-un act de unire. Actul de anexiune nu poate fi acceptat deoarece reprezintă un act unilateral și nu necesită consimțământul părților anexate, în timp ce uniunea (unirea, n.n.) este un act bilateral și are două faze. Pentru ca o țară să se poată uni cu alta, ea trebuie să aibă posibilitatea să-și exprime în mod liber voința sa, așa cum sună principiile președintelui Th.W. Wilson.

În tribuna emigrației române din Franța, *La Transilvanie*, prin articolul *Un Oubli (O uitare, n.n.)* Traian Vuia adresează o notă președintelui Comisiei parlamentare a Afacerilor Străine din Franța prin care semnaleză că presa franceză a publicat două tabele care enumerau popoarele aliate, precum și cele oprimate, dar în niciunul nu figurează românii. În intervenția sa, Vuia își exprimă regretul, arătând injustețea omisiunii și motivând că România poate actualmente să ia loc între națiunile cele mai oprimate și ultimul *Tratat de la București n-a ușurat cu nimic jugul românilor din Transilvania.*

Într-un alt număr al revistei *La Transilvanie*, Traian Vuia precizează că nu poate concepe ca Antanta să nu ducă până la capăt nimicirea totală a militarismului prusac, arătând că să învingi militarismul, dar să-i lași mijloacele pentru a se reface este o întreprindere așa de monstruoasă, că noi nu credem că aceasta ar putea să fie scopul războiului Antantei.

Sosirea la Paris, la 22 iulie 1918, a lui Take Ionescu, adept fervent al alianței cu Antanta, a impulsionat serios activitatea emigrației române. Împreună cu Nicolae Titulescu și alți colaboratori, se deplasează din capitala Franței la Londra pentru întrevederi cu premierul David Lloyd George și cu emigrația românilor din Transilvania, cu George Moroianu care lucra la Foreign Office în domeniul problemelor românești. La 3 octombrie 1918, ia ființă la Paris Consiliul Național al Unității Române, prin reorganizarea Consiliului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, avându-l ca președinte pe Take Ionescu, iar ca vicepreședinți pe Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. C. Angelescu și Jean Th. Florescu. Din Comitetul Consiliului făceau parte dr. I. Cantacuzino, N. Titulescu, P. Brătășanu, Thoma Ionescu, T. Vuia, D. Drăghicescu, C. Diamandi, G. Mironescu, S. Mândrescu, G. Moroianu, I. Ursu, C. Mille, I. Găvănescu, Sever Bocu, Partenie Cosma, V. Stroescu și alții. Recunoașterea oficială a Consiliului Național al Unității Române are loc după cum urmează: la 12 octombrie 1918 de către Stéphen-Jean-Marie Pichon, ministrul francez de Externe; la 5 noiembrie de către Robert Lansing, secretarul de stat al Statelor Unite ale Americii; la 11 noiembrie de către contele Arthur James Balfour, ministrul britanic de Externe; la 22 noiembrie de către baronul Giorgio Sydney Sonnino, ministrul de Externe al Italiei. Consiliul a desfășurat ofensive serioase în plan politic pentru contracararea tentativelor de federalizare ale Imperiului Austro-Ungar, respectiv de păstrare a Ungariei Mari.

Deși în nou înființatul Consiliu Traian Vuia a acceptat să fie membru, Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina și-a continuat în paralel activitatea, fără promovarea unor hotărâri disjuncte cu acest recent comitet provizoriu, așa cum îl considera pionierul aviației mondiale. Statutul Consiliului Național al Unității Române a fost recunoscut de Prefectura de Poliție franceză, iar Comitetul Consiliului a obținut autorizația de la Ministerul de Război al Franței de a recruta voluntari pentru legiunile care să combată alături de armatele aliaților – menționează Vuia. Totodată, Comitetul a vizitat, împreună cu patru ofițeri din România, lagărele prizonierilor români iredenți, izbutind să le amelioreze situația, precum și să recruteze voluntari pentru legiuni, aceștia urmând a fi instruiți într-un lagăr separat.

Istoria de lângă noi

Constituirea Consiliului a avut loc la 1 august 1918, în cadrul unei adunări generale prezidate de Louis Marin, deputat de Nancy, însoțit de câte un reprezentant al Ministerului de Război și al Ministerului Afacerilor Străine din Franța, cu propunerea ca președintele, după formarea Consiliului din români de pe ambele versante ale Carpaților, să fie dr. Ion Cantacuzino. Într-o scrisoare adresată lui Take Ionescu, Traian Vuia propune ca majoritatea membrilor Consiliului să fie românii *iredenți*, din provinciile subjugate, iar membrii acestui Consiliu Național al Unității Române să formeze un început de guvern care să mobilizeze populația civilă românească din provinciile oprimate. În același timp, Vuia precizează că acest Consiliu nu se poate substitui Consiliului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina.

Activitatea lui Traian Vuia în anul 1918 este în totalitate dedicată, ca a întregii emigrații române din Franța, aceluiași scop, în acele momente decisive pentru Unire, mai ales prin convingerea opiniei publice europene privind cauza dreaptă a națiunii noastre. După cum menționează istoricul Elena Borugă, opiniile lui Traian Vuia *s-au situat pe pozițiile cele mai înaintate ale vremii. El a militat pentru înfăptuiri radicale, democratice. În problema națională, Traian Vuia preconiza eliberarea tuturor popoarelor oprimate, acordarea dreptului acestor popoare de a-și hotărî singure soarta, iar în ceea ce privește pe românii din Transilvania, a căror năzuință o cunoștea foarte bine, cerea să se unească cu România, însă noua Românie trebuie democratizată.*

Sunt semnificative acțiunile întreprinse de președintele Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina. Printre ele, una reține atenția. Astfel, în articolul intitulat *Comemorarea revoluției românilor din Transilvania din 1848*, publicat în *La Transylvanie* în iunie 1918, T. Vuia scrie: *Cu ocazia aniversării revoluției românilor din Transilvania (la 70 de ani, n.n.) care s-au ridicat în 1848 împotriva tiraniei ungurești... Comitetul Național al Românilor din Transilvania, precum și numeroși membri ai coloniei românești, au depus la 29 mai (1918, n.n.), la statuia din Piața Concorde din Strasbourg, o coroană de flori „ca un omagiu adus Alsaciei și Lorenei martire, și Franței care duce neobosită luptă pentru triumful dreptății între națiuni”... Alsaciei și Lorenei pentru că sunt simbolul popoarelor oprimate de o dominație străină și tiranică... și Franței pentru că Franța a fost pentru noi o educatoare, ea ne-a inițiat în secretele civilizației moderne. Atașamentul nostru față de ea a devenit un instinct național... Astăzi de la ea și de la martirii săi aliați, Anglia și America, ne așteptăm salvarea.*

Sub titlul *Notre politique national*, din 15 decembrie 1918, publicația *La Transylvanie* expune principiile Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina: 1. *Românii sunt un popor indivizibil*; 2. *Nicio parte a poporului român nu trebuie să rămână sub o dominație străină*; 3. *Românii nu pot să conceapă decât o pace bazată pe dreptul poporului de a se conduce singur*; 4. *Conform acestui principiu, românii din Austro-Ungaria și-au exprimat voința de nestăvilire de a trăi uniți cu frații lor din România și cu cei din Basarabia, într-o Românie nouă guvernată de principii democratice. În România nouă trebuie să se stabilească egalitatea politică a locuitorilor, fără a se ține cont de originea națională și credința lor. Trebuie acordate drepturi politice femeilor. Trebuie stabilit votul universal: cu vot secret obligatoriu și reprezentarea minorităților.*

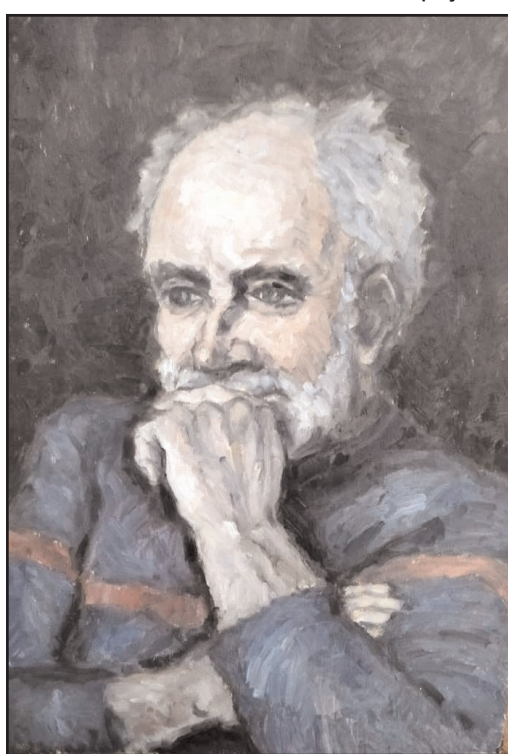
După un an de zile de existență, la 9 aprilie 1919, Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina s-a întrunit într-o ultimă ședință. Președintele Traian Vuia, neistovitul luptător în slujba intereselor națiunii române, a prezentat raportul final de activitate, precizând următoarele: *Românii din Transilvania, în acest timp, au declarat independență și unirea lor cu Regatul. Comitetul a considerat rolul său politic terminat și a arătat aceasta într-o scrisoare adresată la 24 decembrie ministrului României la Paris (ministrul plenipotențiar al Legației României, n.n.), rugându-l să ia românii transilvăneni sub protecția sa.*

Guvernul maghiar nu recunoaște actul unirii Transilvaniei cu România. Drept consecință, trupele

bolșevice, sub conducerea lui Béla Kun, au atacat la data de 16 aprilie 1919 armata română aflată în zona Munților Apuseni. Evenimentele care au urmat sunt bine cunoscute, mai cu seamă riposta română, soldată la 4 august 1919 cu ocuparea Budapestei. Toate aceste fapte se petreceau sub lupa Conferinței de Pace de la Paris care și-a început lucrările la 18 ianuarie 1919. Scopul acestei istorice Conferințe a fost recunoașterea *de jure* a noului statut teritorial al României, hotărât de poporul român prin plebiscitele pronunțate în provinciile lui istorice la 9 aprilie (Chișinău), 28 noiembrie (Cernăuți) și 1 decembrie 1918 (Alba Iulia) și care au fost acceptate de puterile Antantei, pe baza recunoașterii principiului autodeterminării națiunilor. În urma conflictului armat româno-ungar, lucrurile s-au complicat la nivelul deciziilor Consiliului celor Zece (șefii de guvern și miniștri de Externe ai SUA, Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei), dar mai ales în organul esențial de decizie și anume, Consiliul celor Patru, format din președintele american Thomas Woodrow Wilson, premierul britanic David Lloyd George, premierul italian Vittorio Emanuele Orlando și prim-ministrul francez Georges Clemenceau, președintele Conferinței de Pace. Participarea la acest înalt forum de la Paris a delegației române, în fruntea căruia s-a aflat inițial Ion I.C. Brătianu, a fost un *calvar al păcii* deoarece României i se reproșa semnarea păcii cu Puterile Centrale (Pacea de la București, 7 mai 1918), considerându-se astfel că țara noastră nu are drept la toate revendicările ei formulate anterior începerii Conferinței. Miniștrii Antantei și secretarul de stat al SUA considerau *nule și neavenite toate clauzele acestei păci, acestui veritabil faliment al Dreptului internațional*. Mai mult, au apărut acuzații din partea președintelui Wilson și a premierului Lloyd George conform cărora România ar fi contribuit *prin acțiunea sa la instituirea bolșevismului în Ungaria*. În afara acestor nedrepte afirmații, care ar fi putut avea consecințe dramatice asupra recunoașterii internaționale a Unirii și stabilirii noilor frontiere ale României Reîntregite, dar care au fost evitate spectaculos prin acțiuni diplomatice energice și inteligente, prim-ministrul I.I.C. Brătianu, care deținea și portofoliul afacerilor străine, nu a fost invitat la întrunirea Consiliului de Miniștri de Externe, la Quai d'Orsay, din 11 iunie 1919, pentru discutarea granițelor de nord-vest ale României.

In paralel cu acțiunile politico-diplomatice ale delegației române la Paris, condusă de I.I.C. Brătianu, Alexandru Vaida-Voevod a avut un rol deosebit în afilierea colegilor săi din delegație la una din cele mai influente loji masonice din Franța. Astfel, înainte ca Ionel I.C. Brătianu să părăsească Parisul, după conflictul dintre el și Consiliul celor Patru și în urma refuzului său de a semna Tratatul de Pace cu Austria, Alexandru Vaida-Voevod a purtat un dialog constructiv cu premierul român. În interesul major al României, s-a antamat posibila apartenență a membrilor delegației la Ordinul Masonic al Marelui Orient al Franței. Premierul Brătianu și-a dat fără rezerve acordul, considerând util sprijinul masonic în demersurile românești. În acest context, Vaida-Voevod, la 21 mai 1919, printr-o epistolă, solicită și acordul lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent transilvan, argumentând că Serbia a beneficiat de protecția unui general francez, mason cu mari influențe, sprijin care a avantajat țara respectivă în problema Banatului. Iuliu Maniu agreează propunerea. Legăturile cu masoneria au fost realizate prin Samuel Silvan Krainik, originar din București, avocat la Curtea de Apel pariziană

și angajat în calitate de avocat-consilier al Legației României la Paris, fiind desemnat să efectueze *călătoria în diferite țări ale Antantei pentru a îndeplini misiuni*. Încă din 1917, Krainik era membru al influentei Loji Ernest Renan, care cuprindea 100 de membri. Dintre aceștia 11 erau jurnaliști și publiciști de notorietate. Venerabilul lojii era Marcel Maximilien Huart, membru al Consiliului Ordinului Marelui Orient al Franței, cunoscut jurnalist la *Le Temps*, una din publicațiile franceze de mare tiraj și credibilitate. La intervenția lui Krainik, M.M. Huart obține de la autoritățile Ordinului dispensele necesare pentru reducerea termenelor de investigații procedurale, astfel că la 4 august 1919 are loc *inițierea* celor 7 membri ai delegației române la Conferința de Pace, și anume: Alexandru Vaida-Voevod, Caius Brediceanu, Traian Vuia, Ion Pillat, Mihail Șerban, George Crișan și Voicu Nițescu. La 23 ianuarie 1920, cei șapte obțin gradul de maestru. Marcel M. Huart a sprijinit întreaga delegație română, în frunte cu

Vaida-Voevod, în toate acțiunile politico-diplomatice întreprinse, stabilindu-le, de la început, puternice legături cu senatorul mason Macurand, președintele Comitetului republican pentru comerț, industrie și agricultură, precum și cu un alt *frate*, Gilles Marcel Cachin, deputat, directorul ziarului *L'Humanité*. Prin intermediul acestor *frați*, membrii delegației române reușesc să contacteze și să obțină sprijin necondiționat de la înaltele personalități ale Conferinței de Pace, inclusiv formarea unei puternice opinii în rândul populației franceze și internaționale în favoarea României prin intermediul presei. Asaltat de poziția favorabilă a unor politicieni de marcă masoni, precum socialistul Aristide Briand, viitor premier, Guvernul francez a sprijinit masiv cauza română. Lobby-ul masonic al delegației române transcende grupul personalităților franceze și își câștigă noi protectori în rândul masonilor din delegațiile engleză, americană, belgiană, italiană și germană, inclusiv pe Ed. Beneș și președintele

Th.G. Masaryk, printre participanții la Conferința de Pace regăsindu-se consilieri de rang superior, miniștri de Externe și premieri masoni. Rezultatele au început să se arate. Astfel, la 12 iunie 1919, Georges Clemenceau a solicitat înțelegere din partea participanților pentru propunerile părții române.

La 20 aprilie 1920, Nicolae Titulescu este numit șef al delegației române la Conferința de Pace. În această calitate va colabora cu Traian Vuia, care fusese numit, la recomandarea lui Caius Brediceanu, consilier tehnic al Delegației transilvane la Conferința de Pace de la Paris. Traian Vuia a desfășurat o remarcabilă și neobosită activitate dedicată succesului delegației române. Folosind presa, el publică memoriile și articole destinate forumului de pace pentru recunoașterea de către acesta a cauzei românești. Declarația lui Caius Brediceanu, membru al delegației, în presa timișoreană de mai târziu, este edificatoare: *Din amintirile mele de la Conferința Păcii, una trebuie să încante pe fiecare bănățean: faptul că l-am ales imediat la sosirea mea la Paris de colaborator în calitate de consilier tehnic pe marele inventator român, inginerul bănățean Traian Vuia. El a devenit în delegațiunea noastră prin forța enormă de muncă, prin cunoașterea perfectă a limbii franceze, prin claritatea judecării sale de mare gânditor și filozof, prin maniera sa modestă și discretă, unul din factorii principali ai misiunii noastre... Îl consider pe Traian Vuia ca pe unul din cei mai mari fii ai Neamului.*

La 8 ianuarie 1920, la cererea lui Caius Brediceanu, Legația României la Paris îi eliberează lui Traian Vuia un pașaport diplomatic, pentru efectuarea unei misiuni la Bruxelles în vederea pregătirii evenimentelor politico-diplomatice ulterioare datei mai sus menționate, la care urma să participe delegația României. Trebuie arătat că prim-ministrul Alexandru Vaida-Voevod a fost desemnat, la 10 ianuarie 1920, în calitate de prim delegat al României la Conferință, însărcinat cu puteri depline.

(Va urma.)

Catrenele persane

Anii vin și trec la fel ca ploile de vară, lăsând în urmă visuri, destine și biografii învăluite de uitare. Doar cărțile rămân ca să înfrunte timpurile vitregi precum semeții brazii în vreme de furtună...

Despre viața extrem de agitată a poetului persan Omar Khayyam (1048–1131) se știe destul de puține lucruri. Director al Observatorului din Merv, medic și astronom al Curții regale, Khayyam a fost o personalitate de factură enciclopedică, într-un veac pe cât de aspru, pe atât de bulversant pentru grupul restrâns al învățaților. Avea bogate cunoștințe din fizică, matematică, astronomie, filozofie, dar multe dintre scrierile lui științifice și filozofice s-au pierdut. Omar Khayyam nu era doar un savant ciudat sau un reformator al calendarului musulman, ci și un poet de o sensibilitate aparte. Din păcate, poezia lui a rămas, secole de-a rândul, aproape necunoscută. Abia în anul 1859, Edward Fitzgerald a realizat prima traducere a *Catrenelor*, impresionat de concizia și naturalitatea lor fermecătoare.

În literatura persană, catrenul poartă numele de *robay* sau *robayat* (ceea ce înseamnă „patru”). De aici și denumirea *Robayate* (în original). Numărul catrenelor este controversat și (încă) neelucidat. După unii comentatori, numai 60 dintre ele aparțin lui Khayyam, numeroase alte catrene (de ordinul sutelor) fiind adăugate, ulterior, de admiratorii entuziaști.

Uneori, elegiacă și antidogmatică, poezia semnatarului *Algebrei* se constituie într-un magnific elogiu al iubirii; o iubire văzută ca o sărbătoare mirabilă a verbului a fi: „Cât de sărac e-acela ce nu poate să spună: / Sunt beat mereu de vinul cel tare al iubirii / Cum poate el să simtă în zori uimirea firii / Și noaptea vraja sfântă a clarului de lună?”

Alteori, versurile abundă în interogații retorice, lăsându-se copleșite de o viziune

sceptică și dezabusată. Adevărurile științei se transformă în cuvinte goale, parcă lipsite de noimă, în timp ce viața e ca un fum în care vântul se joacă desenând năluci: „Am venit, de unde? Unde duce drumul? / Care-i rostul vieții? Tainele sugrumu-l. / Câte inimi pure – Roata de Azur / Arde-n scrum și pulberi! Spuneți, unde-i fumul?” Omul însuși este o umbră din abis, iar suferința pare singurul sens al condiției umane: „Cel ce creat-a stele și-ntreaga vastă lume / Când a creat durerea, s-a depășit pe sine”. În fața Creatorului, a „cerului zeflemitor”, tonalitatea versului devine sarcastică: „Viața ce-i? Un bine? Dar eu nu l-am cerut / Păstrează-ți, Doamne, darul. Și inutilitatea”.

Prinipalele coordonate ale liricii lui Omar Khayyam sunt, însă, detașarea, solitudinea, trăirea clipei, respectiv a bucuriilor pe care ni le oferă prezentul (acel epicureic *carpe diem!*) și, mai ales, motivul vinului. Există la poetul persan o adevărată filozofie a intensității, o deschidere a tuturor simțurilor spre Univers. Convingerea lui

Marcel LUCACIU

Khayyam (pseudonim ce s-ar putea traduce drept „fabricant de corturi”) este că înțelepciunea n-o vei dobândi citind Coranul, ci numai trăindu-ți viața cu intensitate: „Viața se grăbește, rapidă caravană / Oprește-te și-ncearcă să-ți faci intensă clipa / Nu mă-ntrista și astăzi, făptură diafană / Mai toarnă-mi vin! Amurgul m-atinge cu aripa”...

Prezent în atâtea catrene, motivul vinului a cunoscut, de-a lungul veacurilor, numeroase interpretări: semn al viciului, emancipare religioasă, antidot al tristeții etc. Cert este că, dincolo de aparențe, vinul nu presupune neapărat *viciul*. Vinul simbolizează extazul, beatitudinea și chiar trăirea cu frenezia a vieții. Cupa însăși se metamorfozează într-o vrăjitoare cu buzele aprinse, căci vinul este elixirul dător de revelații unice și neprețuite: „O sută de religii nu fac cât vinul sacru / O-nghițitură face cât 70 de rugă / Afar’ de vin nu este un singur lucru acru / În stare să plătească un cer de îngeri dulci” sau: „Îneacă-n vin și teama și umbrele tristeții! / N-ai să mai șovăi între nenumărate secte. / Căci vinu-i filtru magic al liniștii perfecte. / E-un alchimist ce schimbă în aur plumbul vieții”.

Incitante și captivante, năvalnice și boeme, pline de vervă și proșteime, *Catrenele* lui Omar Khayyam au păstrat aroma vinului vechi, băut din ulcior, sub razele lunii. În pofida mileniului ce a trecut impasibil ca o duminică, ele atestă deopotrivă un spirit lucid și o sensibilitate poetică modernă, trecute prin filtrul inteligenței creatoare, al enciclopedismului umanist.

Notă: Traducerea catrenelor aparține lui George Popa, conform volumului *Rubaiatele lui Omar Khayyam*, ediție definitivă, întregită, Editura Timpul, Iași, 1999.

Milena MUNTEANU

Jon Fosse, scriitor norvegian, laureat Nobel pentru literatură în 2023, unul dintre cei mai decorati scriitori contemporani, a fost distins cu multe alte premii literare, având în vedere impactul pe care această voce distinctă îl are asupra lumii noastre.

Am început citind niște piese de teatru, aud, foarte jucate, și m-a izbit originalitatea transcrierii gândurilor, așa cum vin în mintea omului, uneori repetitiv. Este, desigur, recurența gândurilor noastre, ce se învârt și ele în cercuri, explicând așadar mersul nostru, repetitiv, nu numai prin gânduri obsesive, ci și încercarea de a găsi răspunsuri la aceleași întrebări, ceea ce ne face pe noi, ca indivizi, și poate chiar ca societate, să ne învârtim într-un cerc de întrebări și răspunsuri care de multe ori nu ne duc la vreun rezultat tangibil. Dimpotrivă.

Dialogurile din piesele pe care le-am citit imită stereotipii obosite și uneori lipsite de logică, ce par să se fi oprit undeva în conveniențe sociale, tabieturi obsesive, pe care le urmărim curios de exact, pierzând în același timp esența. Realitatea ne surprinde, căci fiecare părem prinși în alte protocoale și presupuneri ce ne țin departe de ce se întâmplă. Părem prea ocupați să vedem dincolo de interpretările noastre strâmte, iar comunicarea pleneră cu alții e la voia șanseii, dacă și când punctele de vedere converg. De cele mai multe ori, însă, fiecare continuă pe traiectoria sa, ce uneori duce nicăieri.

Dimineața și Seara

Morning and Evening, Dimineața și Seara, o carte format mic și subțire cât jumătate din grosimea degetului meu mic, cuprinde între copertele sale ce numără nu mai mult de 100 de pagini, de format mic! (să mă repet și eu), viața unui om, Johannes. Începe cu gândurile tatălui său, Olai, la nașterea sa. Cu speranțele înaintașului său pentru el. Cu chinurile mamei să îl aducă pe lume. Vorbim despre dimineața unei vieți. Imediat însă, scriitorul ne aduce în seara vieții, când ne familiarizăm cu tabieturile bătrânului Johannes. Ne învârtim în cercuri în lumea lui, în tabieturile de fiecare dimineață, în felul cum își pregătește țigara sau își face cafeaua, în gândurile sale de fiecare moment.

Ar putea fi gândurile oricui, ne-doctoricite, fără să fie altceva decât ce sunt: gânduri aparent neînsemnate, care ne umplu viața. Căci ele ne domină, mai degrabă decât evenimentele semnificative, care de multe ori sunt rare și irepetabile. Aici penetrăm în repetabilul gândurilor noastre, în circularitatea lor. Ca cititor te întrebă, așa cum mi s-a întâmplat cu alte lecturi Jon Fosse, dacă nu cumva eram la pagina greșită, căci parcă citisem mai devreme paragraful respectiv... De cele mai multe ori eram la pagina corectă, dar cum informația îmi era deja cunoscută, m-am întrebat dacă era poate mai bine să citesc pe sărite decât rând cu rând, să-mi fac doar o idee... constat însă că în miriada detaliilor se întrezărește profilul caracterului, află și câte ceva ce îl definește, ca de exemplu că Johannes a avut o nevastă, care a murit.

Că au avut 7 copii, fiecare împlinit în felul său. Că mezina îi este și cea mai apropiată, ea vine zilnic să îl viziteze. Că Johannes s-a lăsat de pescuit (fusesse pescar, așa cum sperase tatăl sau, care îi profetise același mod de subzistență, perpetuat de generații...). Chiar dacă Johannes pusese undița în cui, el era încă atras de pescuit, de apă, de magia ei. Doar acolo, în preajma ei, își petrecuse el viața. Astfel, îl descoperim pe Johannes, la asfințit. Aflăm că avusese o viață plină, satisfăcând speranțele multora, și poate și unele dintre speranțele sale. Că a intrat pe traiectoria ce îi fusese hărăzită dinainte de naștere, pe care fusese pus de alții, fără ca el să-și fi dat seama.

Otraiectorie ca o mișcare continuă pe care se înscriu repetițiile niciodată identice, cu o mică variație ce dă culoare momentului, în care înțelesurile apar și dispar, ca un clipocit de apă. Johannes probabil crezuse că și-a trăit propria viață, când de fapt era similară cu a altora. Destine determinate de condițiile în care s-au desfășurat, de duritatea mediului și proximitatea oceanului. Gândurile lui Johannes sunt guvernate de un protocol de a se angaja într-un joc social fără a spune, practic, nimic despre sine. Despre visele sale. Despre ceea ce a devenit. O devenire predictibilă, care probabil l-ar fi umplut de mândrie pe Olai. Ce păcat că nu mai era în viață să vadă apusul apoteotic al lui Johannes, care la rândul lui, l-a numit pe unul dintre băieții săi, Olai... oare cine și-ar putea dori mai mult de-atât?

Cărți și autori

Rodica LĂZĂRESCU

În 2024, când s-au împlinit două veacuri de la nașterea Crăișorului munților, Societatea Cultural-Patriotică „Avram Iancu” din Cluj-Napoca a facilitat

publicarea volumului *Patimile după Iancu* (aceasta fiind cea de-a treia sa ediție) – „elegie, litanie sau bocet popular”, cum îi zicea, la prima apariție, Ion Buzași, „icoană a Crăișorului pe care, de când mă știu, o port în suflet”, după cum îmi scrie în dedicație autorul.

„Sărutând urmele sale” prin Munții-de-Apus, celălalt Crăișor al moșilor, poetul Teofil Răchițeanu (el însuși marcat de destinul tragic al tatei, ucis mișelește, și de viața de martir a mamei), „cu jalea Iancului în suflet, amară, / Fără istov, pe vechi drumuri” hălăduind, uneori adăstând *Lângă Apa Obârșiei*, în ipostaza psalmistului („Pe-un țărnuț stam de apă”), îi ridică un monument liric (69 de poeme) ce trimite, nu doar prin titlu, la celebrul oratoriu sacru al lui Bach, *Patimile după Matei*. Ambele „oratorii” deplâng destinele unor personaje excepționale, victime ale răutății umane.

Inspirat din cântecele despre Iancu (publicate de Monica Anton și Ion Mărgineanu), „oratoriul” teofilin (structurat în trei părți: *Elegii și balade*, *Patimile după Iancu* și *Catrene cu Iancu*) începe cu o invocație, asemenea marilor epopei, dar nu către muză ori divinitate, ci către însuși eroul Ardealului ce-și doarme somnul de veci „sub brazi cărunți” („Închinare-aș și n-am cui, / Închinare-aș Iancului, / Dar mi-i Iancu jos în vale / Și doarme-mpietrit în jale”) și se încheie cu o rugă, un catren cu subtile adieri de Eminescu și al său „Țepeș doamne” („Scoală-te, Iancule Crai, / Mântuie această țară...”).

În prima parte, *Elegii și balade*, Avram Iancu e văzut în ipostază de erou folcloric – melanj de personaj de baladă – împletire de mit și istorie, îndeplinind fapte fixate în memoria, în conștiința colectivă (înfrățit cu codrul, cântând din „fluierul de fag” și din cel „de os”, apărătorul celor oropsiți, spaima tiranilor – „Steaua Iancului / De domn / Să n-aibă / Împăratul somn”), și personaj de basm, „tânăr crai”, „fiu împărătesc”, căruia-i „luce-n frunte-i mândră steaună”. Asemenea lui Făt-Frumos, Iancu umblă prin „Codrii-de-Argint” și prin „Codrii-de-Aramă”, „fântâni din veac vrăjite” îl stropesc cu „apă vie”, „visul frânt să îl învie”, înfruntă „duhul rău” („Era, viclean, Împăratul”), e ajutat de „înariatul” său cal „de neaună”, „ca de foc iscând văpăi”, „cu copitele-i de-aramă”, având puteri supranaturale („Calul hohotă. De spaimă / Nouri cad. Cad sure stânce – / Se desface Detunata / Prăvălita-n văi adânce”) și menire vindicativă („de sus, din nori, îl va zvârli în hău pe-mpăratul”).

În al doilea ciclu, *Patimile după Iancu*, se manifestă ipostaza orfică a Crăișorului: „Sus în Munții / De Apus / Cântă Iancu / Din cobuz / Și-așa cântă / De frumos / De adarmă / Frunza jos / Și-așa

cântă / De cu jale / De adarmă / Frunza-n vale...” La cântecul Iancului, codrul „huie”, munții „sună” și-și „pleacă [alteori își „clatin”] frunțile”, cerul „lacrimă [...] cu stele”. Cântecele lui reverberază „până-n lună” și „până-n soare”, determină ritmurile cosmice: „Iancu sună, / Sună iară / Și se face-n / Lume seară; / Iancu sună / Văi plâng toate / Și se face-n / Lume noapte...”

Partea a treia, *Catrene cu Iancu*, sugerează ipostaza *christică* a eroului: „Răstignit, al lui Hristos, / Pe lemn dușman, trup frumos / Ca sufletul Iancului / Pe Crucea Ardealului...” Asemenea Mântuitorului care a luat asupra-i păcatele lumii, „șede Iancu și suspină / Și cere mai multă vină...” Jertfa lui binecuvântă și sfințește trupul rănit al Ardealului: „În Tărâmul cel de Rouă, / Sub streșini de munți, / Fântâna / Unde Iancu, frânt, / Căzuse / Preasfințind sub el țărâna...”

Laitmotivul, tema „oratoriului” teofilin pare a veni direct din lirica lui Goga (să ne amintim poezia rășinăreanului: „La noi de jale povestesc / A codrilor desișuri, / Și jale duce Murășul, / Și duc tustrele Crișuri”). *Jalea* (probabil cuvântul cu ocurența cea mai mare din volum), pe care Iancu o duce cu carul, acaparează nu numai teluricul (umple „dealuri / Văi, vâlcele”, răsună „pe pământ, pe sub pământ”), ci și celestul (face să lucească „triste-n ceruri stele”), pentru ca, în cele din urmă, să se materializeze în elemente lichide – lacrimi („umple / De plâns Ardealul”), rouă, fântâni, pâraie, râuri năvalnice (cărora le revine misiunea vindicativă: „De-a lungul Ardealului / Curge jalea Iancului / Și de-a lungul și de-a latul / Să se-n ea-nece Împăratul...”), până la marea cea mare.

Două sunt motivele prin care se concretizează tema: motivul *sonor* și cel *acvatic*. Primului, V. Fanache îi zicea sunet, căci nu e doar muzică, e și susurul apelor ori foșnetul frunzelor, e vuietul munților, e cântecul „cerurilor”, e glasul mitice Dochiana. E însuși Crăișorul care „în cântec / Se destramă...” E și sunetul produs de un instrument (de suflat) – tulnic, cobuz (un fel de fluier sau caval), fluier de fag ori de os, dar, mai ales, de corn, cel mai adesea al Iancului („cornu-i de argint”, mai apoi cornul „cel de lună”). De-a lungul întregului volum „cornul Iancului mai sună” și „mai doare”, amintind când de cornul cavalerului Roland

din medievalul cântec de gesta *La Chanson de Roland* („Cornu-i, îndelung, / Sună, sună, sună...”), când de melancolicul corn eminescian („Munți-de-Apus de umbră grei, / Cornul Iancului prin ei, / Parcă din străfund de gând, / Fără somn, sunând, sunând...”).

Cel de-al doilea, care „curge” nu doar din temă (jalea se manifestă prin plâns), ci și din primul motiv (cornul lui Iancu „mai rouă”), ține de acvatic. De la rouă, la fântâni, la râuri (Arieșu, Târnavă), la marea cea mare, „apele” teofiline au ca unică sursă lacrimile Iancului. Ici, lacrimile se fac rouă („Lacrimi vechi / Și lacrimi nouă – / Măine-n zori / Le-a face rouă...”), colo, „părău de jale”, „părău de dor”, apoi, „suspînând, / Cu tâmpla-n mână”, însuși Iancu „s-a făcut / De-amar fântână”, dincolo, „râu mă fac de lacrimi prin mijloc curgând de-Ardeal”, râurile ducându-i jalea în mare, iar mării revenindu-i misiunea de a menține viu sentimentul de jale („Și marea o nouri face / Și-o aduce iar încoace...”).

Alternând doina de jale („Cântă Iancu / De-al lui dor – / Munții-și pleacă / Fruntea lor. / Cântă Iancu / De-alui jale – / Lacrimă cerul / Cu stele. / Cântă Iancu-n / Munții lui / Patima / Ardealului...”) când cu balada („Merg Iancu / Sus în munți / La podini / Cu brazi cărunți / La rariști / Cu fagi roași / Care-i sunt / În lume frați.”), cu bocetul („Sună, sună / Codrul sfânt / Și nu bate / Pic de vânt / Crengi se frâng / Ca de-o durere / Și nu-i pic / De adiere / Iancu sună / Și străbate / Marea / De Singurătate...”), descântecul („Linele, fântânele, / Să îi spele mâinele / Lămurate, stelele / Să îi spele genele, / Să îl leri-leruie, / Să se curme umbletu, / Să se-aline sufletu...”), când cu amarnicul blestem („Bată-te, Mpărate, bată / Boala cea îngândurată, / Jalea neagră fără mal / Și lacrima din Ardeal [...] / Să-ți fie strigătul rană / Să bei urâtul din cană / Și amarul cu paharul // Și s-auzi cum plânge-Ardealul...”), colindul („În înaltul cerului, / Steaua Lerui Lerului / Și în naltul naltului, / Sfântă, Steaua Iancului”), cu ruga ori cu duiosul cântec de leagăn („Doamne-al îndurării, / Îl în sân primește, / Hodine-l și-alină / Și-l înveșnicește!...”), Teofil Răchițeanu oficiază la altarul liricii populare, „o «recrează» cu virtuți poetice remarcabile” (Ion Buzași). Apoi, asemenea moșilor săi care de milenii scormonesc măruntaiele pământului în căutarea filonului de aur, poetul Munților Apusului, după ce scoate la lumină metalul prețios al creației populare, îl intarsiază cu ecouri, cadențe, adieri, „cioburi” venind din cultura majoră, dinspre marea poezie, cititorului revelându-i-se, pe dedesubt, și un fel de arbore genealogic liric, de la Dosoftei, Goga, el însuși poet „al pătimirii” Ardealului, *poeta vates*, Coșbuc, Cotruș, culminând cu Domnul Eminescu („În mijloc / De codru des”, „ca de-o vrăjită gură”, „vremea trece”, „vremea vine” ș.a.m.d.), astfel încât *Patimile lui Iancu* se dovedesc *summum* fericitei întâlniri dintre tradiție (prin formă) și modernitate (prin conținut), dintre idee și expresie artistică, dintre un „subiect mereu inepuizabil” – tragedia Iancului, și sihastrul de la Răchițele, poet ajuns la deplina maturitate creatoare, unic în peisajul nostru liric actual. Și atât de ignorat...

Între două evenimente certe, între dimineața și seara destinului, decurge o întreagă viață de om. Cu tabieturi de fiecare dimineață și fiecare seară. O repetiție de fiecare zi, până devine o ceremonie, viața scurgându-se cu fiecare iterație zilnică. Johannes își dă seama că a îmbătrânit abia când se uită la prietenul apropiat și realizează că neputințele lui sunt o imagine în oglindă a neputințelor sale.

Și vine o vreme, o zi din viață, când, deși totul e la fel, pare să fie altfel decât cum fusese înainte. Când oceanul nu îl mai vrea pe Johannes. Când lui nu-i mai rămâne decât pământul. Când percepe realitatea cu altă acuitate, cu alți ochi, cu altă rezoluție, iar această percepție se amestecă cu amintirile. E vizitat de soția Erna, decedată de mult. E podidit de amintiri, ca la un bilanț final.

O cărțuie ce include între copertele sale o viață de om. Ar putea fi a fiecăruia dintre noi, chiar dacă ceremonialul dimineților noastre este, poate, altfel. Căci fiecare ne scriem viața, fie în protocoale ancestrale, fie în unele pe care ni le-am

creat singuri. Johannes și-a scris viața cu fiecare pește prins și cu fiecare privire spre mare, până ce i-au devenit destin. Aflăm despre impactul pe care el l-a avut asupra celor din jur prin prisma percepțiilor și gândurilor sale, precum și a celor ce l-au precedat sau i-au urmat. Este vocea a trei generații ca reacție la o viață de om, ce, inevitabil, se încheie. Este întâlnirea cu cei dragi și dispăruți, cărora în realitate le dusesese lipsa. Este întrepătrunderea destinului celor vii cu a celor plecați, într-o halucinație aducătoare de alinare. Presărată cu nume biblice (Johannes, Anna – mama protagonistului, Peter – un prieten), cartea poate sugera semnificații religioase, ce par să fie abundente în Septologia Fossiană, despre care vom vorbi altă dată.

În *Dimineața și Seara* aflăm despre un Johannes care se naște și un Johannes ce moare. Un început și un sfârșit? Sau două începuturi? Fără să înțelegem prea mult și doar pentru că nu știm mai bine, le numim simplu: viață și moarte.

Restituiri: Tunetul din munți

Dumitru SÎRGHIE

Tunetul din munți de Pan. M. Vizirescu, reprezintă o creație care poartă amprenta specifică vieții și gândirii acestui autor aflat într-un „Exil de taină”, o perioadă de aproape un sfert de secol. Vizirescu a fost unul dintre ultimii reprezentanți ai curentului gândirist, influențat de naționalismul tradiționalist și ortodoxismul promovat de Nichifor Crainic, maestrul său spiritual.

Titlul piesei, *Tunetul din munți*, sugerează o tensiune latentă și o forță care mocnește în tăcere, pentru ca apoi să se dezlănțuie cu intensitate. Tunetul face trimitere la un fenomen natural imprevizibil și puternic, dar, în esență, acest simbol servește drept metaforă pentru o explozie a conflictelor interne, fie că vorbim despre tensiuni sociale, politice sau personale. Munții ar putea reprezenta atât un loc de refugiu, un simbol al izolării și al libertății, cât și o formă de rezistență la prigoana ideologică și la presiunile regimului comunist, o temă des întâlnită în literatura de exil și de rezistență.

Într-un context mai larg, putem considera că Vizirescu urmărește să portretizeze „furiile oarbe ale raționamentului uman”, așa cum menționează el însuși, printr-un set de personaje care se confruntă

cu limitele propriilor rațiuni și care, în încercarea de a atinge un ideal sau de a-și afirma autoritatea, cedează în fața orgoliului și a iluziei infailibilității. Acest conflict psihologic și existențial reflectă una dintre temele majore ale literaturii gândiriste: opoziția între rațiune și credință, între uman și divin, între material și spiritual.

Drama poate fi interpretată ca o meditație asupra naturii umane, asupra felului în care puterea, fie ea politică sau morală, devine un pericol atunci când se sprijină pe un raționament autosuficient. Totodată, piesa surprinde vulnerabilitatea umană în fața unor forțe mai mari decât individul, fie ele de natură socială, istorică sau cosmică, înrădăcinate într-o perspectivă gândiristă care pune în prim-plan o relație tensionată între om și destinul său.

Cadrul istoric al scrierii piesei nu poate fi ignorat. Ascuns de prigoana Securității, Vizirescu trăia într-o epocă dominată de dictatură, teroare și cenzură, toate aceste experiențe influențând inevitabil viziunea sa artistică. După 1989, manuscrisul este recuperat, oferindu-ne o imagine despre cât de periculoasă era considerată, de către regimul comunist, opera sa

literară. Referințele la dosarele de securitate confirmă faptul că *Tunetul din munți* nu este doar o piesă de teatru, ci un document al rezistenței culturale.

Publicarea în „ediție princeps” a acestei opere de sertar va marca un moment important pentru literatura română, aducând în lumină o piesă pierdută a unui autor aproape uitat, dar care a fost un martor tăcut al unei perioade dramatice din istoria României. Probabil că această operă dramatică va aduce în discuție teme universale, dar și teme specifice epocii, precum conflictul dintre individ și autoritate, între spirit și materie, dintre valorile tradiționale și noile ideologii, toate filtrate prin sensibilitatea unui scriitor care a trăit o viață între exilul fizic și cel spiritual.

În concluzie, *Tunetul din munți* pare a fi o piesă profund simbolică, în care Vizirescu își pune la încercare atât convingerile personale, cât și pe cele ale personajelor sale, oferind o dramă complexă, ce merită cu siguranță atenția criticilor și cititorilor contemporani.

Iubitorul de neam, Costel Neacșu

Mihai CĂLUGĂRIȚOIU

Prin volumul *Istoria reală a Ardealului*, ediția a II-a, apărut în Sebeș, la Editura Emma Books, în 2024, profesorul și teologul Costel Neacșu face o amplă incursiune în istoriografia Ardealului,

punând, față în față, adevărul istoric cu interpretările subiective, părtinitoare ori „teze speculative” ale unor „eseiști”, care se cred istorici și își dau cu părerea despre istorie.

Cartea este, mai degrabă, un apel disperat al autorului către istoricii români, solicitându-le ajutorul în contracararea unor teorii ontice și cronologice asupra toposului și etnosului românesc, îngemănate în „Țara de dincolo de Pădure (Transilvania)” (p. 32).

Încă de la început, remarcăm, ca și prof. univ. Corvin Lupu, faptul că istoria prezentată de Costel Neacșu este „bine documentată” (p. 4).

Veritabil cercetător, Costel Neacșu își începe incursiunea în istorie, cum era și firesc, de la cele mai vechi scrieri istorice, legate de aceste meleaguri, ale celor care au fost supranumiți titanii și părinții istoriei, geografiei, filosofiei, poeziei ori astronomiei: Herodot, Tucidide, Diodor, Cassius Dio, Strabon, Dio Chrysostomos, Ptolemeu, Homer și alții.

Toate aceste scrieri vin în sprijinul ideilor că aceste meleaguri au găzduit o „străveche civilizație europeană” (apud Maija Gimbutas, p. 8) și că: „Poporul român s-a născut din mai multe elemente etnice... un element autohton, traco-dacic... elementul cuceritor, latinofonii (romanii)... cel... migrator, cu elementul slav preponderent” (apud Ioan-Aurel Pop, p. 11).

Aceste argumente, scrise sau arheologice, combat „teoria spațiului gol” ori a „mileniului întunecat”, idei fără justificare ale „eseistului” Lucian Boia sau ale geografului austriac Robert Rosler, „autorul teoriei imigraționiste” (p. 19).

„Necazurile” populației stabile din Ardeal au început după ce: „În 896, șapte triburi maghiare și trei triburi de turci khazari... se stabilesc în Panonia” (apud Stanojevici, p. 27) și au pornit, aproape în toate direcțiile, acțiuni de cucerire. Spre sud-est au întâlnit populația autohtonă, care, parțial, fusese, cu secole în urmă, sub administrație romană.

În sprijinul teoriei că Transilvania trebuie să aparțină Ungariei Mari, susținută de istoricii și oamenii politici maghiari, pretendenții vin cu două argumente. Unul ar fi acela că la sosirea lor în Ardeal, n-au găsit pe nimeni, deoarece populația autohtonă s-ar fi retras odată cu administrația romană, în anul 271, în sudul Dunării. Existența majoritară a românilor cu care au

conviețuit ulterior s-ar datora transhumanței și plăcerii de a fi asupriți de maghiari. Cel de-al doilea argument, „dreptul istoric” („al cuceririi”) și al superiorității civilizatoare: „de cuceritor cu sabia și violența calului față de blândețea boului și a oii...” (apud David Prodan, p. 26).

„Transilvania nu a făcut parte niciodată din regatul ungar, fiind întotdeauna voitodată autonom. Înfrângerea de la Mohacs din 1526 în fața turcilor și cucerirea capitalei Buda au ca urmare dispariția de pe harta Europei a regatului ungar, în 1541. Partea occidentală a Ungariei este anexată de Imperiul habsburgic, iar restul, inclusiv Buda, devine pašalâc turcesc. Transilvania rămâne principat independent sub suzeranitate otomană” (apud Stanojevici, p. 28).

Din 1699, Transilvania devine provincie austriacă și va aparține, până în 1918, Imperiului Habsburgic, ca și Ungaria, cu precizarea că, din 1867, provincia Transilvania va fi administrată de Ungaria.

Autonom sau nu, Principatul Transilvania a fost administrat, majoritatea acestui timp, de maghiari, cărora li s-au alăturat, mai mult sau mai puțin, sașii și secuii.

Astfel, în 1437 ia naștere *Unio Trium Nationum*, prin care românii, deși majoritari, nu sunt recunoscuți ca națiune, făcându-ni-se, însă, în 1514, marea onoare de a fi „tolerați”. De aici și revoltele românilor, de la Bobâlna (1437) și cea condusă de Gheorghe Doja (1514).

La acestea trebuie adăugate anularea altor drepturi: scoaterea ortodoxiei în afara legii (Ludovic); numai catolicii puteau fi proprietari de pământ (Sigismund); copiii iobagilor români nu aveau voie să participe la sistemul de învățământ; bisericile românești să fie doar din lemn (Sinodul de la Buda, din 1279); s-a interzis românilor să reclame abuzurile maghiarilor (Dieta Transilvaniei, 1541) etc. (p. 34).

Prigoana ortodoxiei trebuie văzută și prin prisma marii schisme, din 1054, dintre Biserica occidentală catolică și cea orientală ortodoxă, mai ales după căderea Constantinopolului, din 1453.

În aceste condiții, se poate pricepe marea speranță, sădită de Mihai Viteazul în sufletele aproape îngenunchiate ale românilor transilvăneni.

Din păcate... n-a fost să fie!

Presiunii spirituale s-a adăugat „«Momeala» unirii cu Roma catolică (1698-1701)” prin care se recunoștea autoritatea Romei, cu condiția să nu „se schimbe absolut nimic din tradiția veche a Bisericii” (p. 43), declanșând, în felul acesta, un „război româno-român, «uniții» (greco-catolicii) cu ortodocșii.

Câți oare dintre greco-catolicii de astăzi, școliți în limba maghiară și învățând o istorie părtinitoare, știu că străbunicii lor, de acum peste trei secole, au fost/erau români?! Spre argument, aducem „critica” adusă românilor lui Horea de către „Episcopia greco-catolică de la Blaj și intelectualii Școlii Ardelene” (apud I. Țene, p. 45).

Și pentru acestea, nu trebuie să uităm vitejia „vajnicilor moți iobagi, Horea, Cloșca și Crișan” și, mai ales, tratamentul aplicat lor de către națiunea „civilizatoare” maghiară.

De asemenea, nu trebuie uitat modul cum a fost tratată îndrăzneala celor 300 de români care s-au dus la Viena, la împărat, în 1892, să-i spună că nu se mai poate, și întreaga perioadă 1867-1918, „Când Ardealul a fost la «mâna» Budapestei” (p. 56).

Până la urmă, după Primul Război Mondial, s-a făcut dreptate. Respectându-se principiul „deplinei libertăți naționale”, cuprins în Rezoluția de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, Transilvania s-a unit cu țara mamă, România.

S-a ajuns astfel, ca „nicio minoritate etnică din Europa nu se bucură de atâtea drepturi pe care le au maghiarii din România” (p. 60).

Din păcate, maghiarii nu s-au împăcat cu ideea și, așteptând ocazia, au instaurat „Barbaria horthystă în Transilvania (1940-1944)” (p. 66), demonstrând, încă o dată, cât de „uman” se pot comporta cu românii, arătând, din nou, rolul lor „civilizator”.

Nu s-a reușit destrămarea statului național român, dar nici ei n-au renunțat la a ne denigra în fața lumii, prin fel de fel de tertipuri, cereri de tot felul, astfel încât, în ziua de azi, au, nu numai drepturi, ci chiar privilegii.

Revenind la afirmația de la început, că această lucrare este „bine documentată”, iar documentele, prezentate ori citate sunt corect interpretate, credem că ea este de recomandat iubitorilor de adevăr, de neam și Țară Românească, chiar dacă, uneori, autorul ei pare subiectiv, accentuând perspectiva creștin-ortodoxă, dar poate fi scuzat, ținând cont de dubla sa licențiere, în Istorie și Teologie.

Cărți și autori

Radu BOTIȘ

Răzvan Ducan este un poet care se distinge printr-o abordare singulară, în care lirismul se împletește cu reflecția socială, iar angajamentul său față de poezie și față de moștenirea culturală

românească este o constantă. Volumul *Tricoul cu Eminescu* nu este doar o colecție de poezii, ci un manifest poetic, un exercițiu de admirație pentru Mihai Eminescu, un protest subtil împotriva superficialității lumii contemporane și o meditație asupra rolului poetului în societate.

Cartea este structurată într-o manieră care evidențiază diferite unghiuri din care își contemplă idolul literar. Ea este alcătuită din poezii ce variază ca tonalitate, de la elegii până la satire și reflecții ironice asupra condiției artistului. Tema centrală este legătura sa spirituală cu Eminescu, transpusă în imagini poetice originale. Volumul poate fi împărțit în mai multe segmente tematice.

Eminescu, figură mitică și inspirație poetică.

Autorul își construiește un Eminescu viu, prezent în viața sa zilnică, fie sub forma unui bust într-un oraș provincial, fie ca un simbol purtat pe piept, imprimat pe un tricou. Poezia *Tricoul cu Eminescu* este definitorie pentru această viziune, în care prezența poetului nu este doar o declarație estetică, ci o formă de apartenență la un ideal:

*Sunt un tânăr bătrân ce umblă vara,
Cu poza lui Eminescu pe tricou,
Pentru că în adâncul poeziei sale am privit,
Și nu mi-a revenit privirea ecou.*

Eminescu nu este doar un simbol cultural, ci un reper moral și estetic, o măsură a valorii autentice într-o lume care tinde să-și uite rădăcinile.

Tricoul cu Eminescu

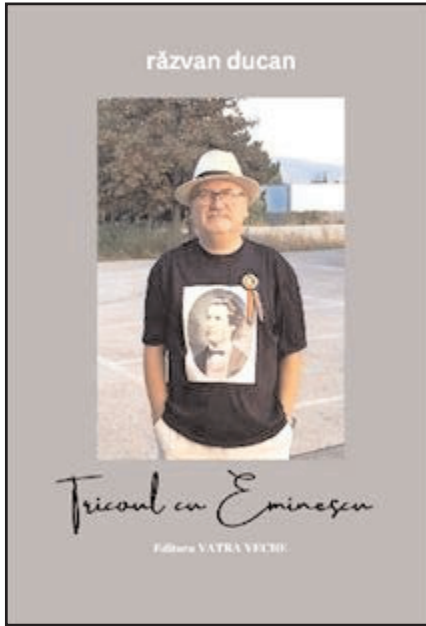
Dialogul cu Eminescu și locurile sale. Mai multe poezii din volum sunt construite sub forma unor dialoguri metaforice între Ducan și Eminescu. În *Umbra lui Eminescu*, poetul își imaginează o întâlnire în parcul din Târnăveni, unde Eminescu îi legitimează prezența și scrisul:

*Cum, eu? De ce?
De ce merit mai mult ca alții, am întrebat copleșit.
Și mi-a răspuns la cald:
Pentru că vii zilnic, ca după pâine, la statuia mea,
Să mă întrebi de înalt.*

Astfel, poetul contemporan caută în Eminescu o validare, dar și o complicitate spirituală. În poezii precum *Cufărul lui Eminescu* și *La Viena, vreau să stau în cameră cu Eminescu*, autorul urmărește urmele fizice ale poetului, vizitând locurile unde acesta a trăit, pentru a se apropia mai mult de esența sa. El nu se limitează la o simplă evocare admirativă, ci semnaleză și degradarea respectului față de cultură. În *Bustul lui Eminescu din oraș*, poetul denunță nepăsarea autorităților și a comunității față de memoria lui Eminescu:

*Crăpături, crăpături, în socul statuii,
De parcă-i Zidul Plângerii de la Ierusalem.
Eu nu vorbesc cu pereții, precum evreii,
Plângerea mea e sub formă de poem.*

Acest tip de poezie angajată transformă volumul într-o operă cu accente de protest cultural.

Reflecții asupra poeziei și destinului poetului. Un segment important al volumului este dedicat poeziei în sine, atât ca act de creație, cât și ca formă de existență. În poezia *Am mai spus-o!* din capitolul *Ce-mi doresc eu mie, dulce Poezie*, poetul își pune problema supraviețuirii artei într-o lume tot mai indiferentă:

*Am mai spus-o!
Singura soluție să-mi salvez poezia
Este s-o injectez în pulpa unui virus,
Ca apoi din pandemie în pandemie,
Aceasta să sară pârleazul
Unui niciunde și nicum în desfășurare.*

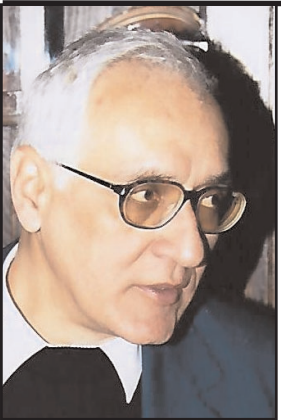
În poezia *Tiraje într-un singur exemplar*, reflectează asupra declinului interesului pentru lectură:

*Pe zi ce trece scad tirajele la cărți,
Și nepăsarea lumii parcă le provoacă.
Cititul lor a devenit ca oina la noi,
Sport național, pe care nimeni nu-l joacă.*

Ironia amară este un element recurent în aceste poezii, poetul fiind conștient că literatura riscă să devină o relicvă a trecutului.

Originalitatea volumului. *Tricoul cu Eminescu* este un volum original prin modul în care reinterpretează figura lui Eminescu într-un context contemporan. Ducan nu se limitează la o simplă glorificare, ci îl integrează activ în viața sa, ca un mentor și un partener de dialog poetic.

Cartea a apărut anul acesta, 2025, la Editura Vatra Veche din Târgu Mureș, și beneficiază de girul domnului Nicolae Băciuș printr-un amplu cuvânt introductiv, intitulat *Poezia, ca act de identitate*. În finalul cărții sunt incluse repere biobibliografice ale autorului, poet și patriot prin excelență.

Nicolae CONSTANTINESCU

În lumea niponologilor, numele profesoarei Angela Hondru are, nu mă îndoiesc, o semnificație aparte, în primul rând, prin calitatea sa de traducător emerit al literaturii de limbă

japoneză în limba română, traduceri care i-au adus o serie de premii internaționale, literatura tradusă de aceasta constituindu-se într-o vastă bibliotecă din care fac parte scrieri vechi, istorice, cu mari dificultăți în procesul de transpunere a lor în limba română (v. de ex. Murasaki Shikibu, *Poveșea lui Genji*, Polirom, 2017, traducere din limba japoneză, note, glosar și legendele ilustrațiilor de Angela Hondru, un roman istoric, dacă putem spune astfel, scris de o scriitoare la începutul sec. al XI-lea și transpus în românește cu convenite adaptări la sensibilitatea cititorului din sec. al XXI-lea).

Aceeași calitate au și celelalte traduceri ale profesoarei Angela Hondru, care îl aduce în atenția cititorilor români de literatură pe Haruki Murakami, unul dintre cei mai populari scriitori japonezi contemporani, laureat al multor premii literare de prestigiu, ale cărui romane au fost traduse deja în peste douăzeci de limbi. „Seria de autor” Haruki Murakami cuprinde romanele *Cronica păsării-arc*, Polirom, 2004; *La capătul lumii și în țara aspră a minunilor*, 2005; *Ascultă cum cântă vântul și Pinball*, 1973, Polirom, 2015. Aceste două ultime romane „prefigurează nu numai fascinația lui Murakami pentru literatura și cultura occidentală, ci și unele dintre temele predilecte ale operei sale, scrie Angela Hondru, singurătatea individului, nevoia de tovarășie sau zădărniciia existenței”.

Paralel cu intensă preocupare pentru traducerea literaturii japoneze în limba română, poate tot atât de acaparantă este pasiunea pentru cultura

populară, folclorul, etnografia celor două popoare, în ciuda, sau poate tocmai de aceea mai acaparantă, datorită marilor deosebiri dintre acestea, situate în arii culturale depărtate una de alta, cu un background istoric diferit, cu puncte de contact firave, la o privire superficială. Angela Hondru ne introduce în lumea culturii populare japoneze prin cercetări intense de teren, precum *Ema – rugă și recunoștință*. Fotografii: Silvia Cercheză, f.a., sau *Kagura, de la mit la realitate prin dans*, 2014, o altă cercetare concretă de teren în lumea fabuloasă a tradițiilor japoneze.

Între inițiativele de prim rang în acest domeniu, trebuie să menționăm seria de conferințe organizate în colaborare cu Universitatea Hyperion și Japan Foundation Seminar on *Comparative Folklore, Universal and particular in Japanese and Romanian Folk Beliefs*, cu comunicări de bună ținută ale specialiștilor români (Nicolae

Constantinescu, Sabina Ispas, Narcisa Știucă, Angela Hondru, Nicolae Panea) și japonezi, ambasadorul acestei țări în România, Excelența Sa dl Hidekata Mitsuhashi, profesor Shunsuke Okakenishi, prof. Atsushi Mashimoto, prof. Takeshinge Takerhara.

Între cele mai recente inițiative luate de doamna profesoară Angela Hondru, o inițiativă care solicită timp și muncă este volumul *888 Proverbe și vorbe înțelepte din bătrâni. Dicționar japonez-român și român-japonez*, Editura Yume, 2024, 362 p., operă de cercetare folclorică, etnologică, de filologie, folclor comparat, care înalță mai sus pedestalul științific pe care îl ocupă prof. Angela Hondru în viața științifică din România și Japonia.

Trebuie să începem cu începutul, adică cu chiar titlul volumului, *888 Proverbe și vorbe înțelepte din bătrâni*, în care 8 semnifică „prosperitatea nemărginită”, 888 fiind o triplă „prosperitate nemărginită”. Tot în legătură cu semnificația titlului, de reținut ar fi că alături de proverbele propriu-zise autoarea adaugă „vorbe înțelepte din bătrâni” care nu sunt proverbe în sensul propriu al cuvântului, spre deosebire de materialul românesc care cuprinde mai sus proverbe, adică niște structuri verbale care susțin anumite adevăruri cu valoare universală.

La studiul acestora din urmă se referă Angela Hondru în generoasa dedicație scrisă de autoare pe prima filă a cărții, „Distinsului profesor univ. dr. Nicolae Constantinescu cu preocupări deosebite în domeniul paremiologiei” și, olograf, „Cu nețărmurită recunoștință, Angela”.

Autoarea trebuie să fi avut în vedere scrierile noastre despre proverb, în special studiile introductive la câteva din cele zece volume ale ediției anastatice a marii colecții a lui Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, una dintre realizările de vârf ale folcloristicii românești de la sfârșitul sec. al XIX-lea – începutul sec. XX, în care reevaluăm cunoștințele noastre despre proverb în lumina studiilor moderne despre acesta, în special din perspectivă contextuală. Pentru că proverbul este produsul unui context genetic sau cultural, care îl generează, și este dependent de contextul său comunicațional, de împrejurarea zicerii, de comunicarea sentinței, zicerii, într-o împrejurare concretă, la care proverbul face aluzie, o comentează, îi atribuie un sens, generat de împrejurarea zicerii.

Nici marea colecție a lui Iuliu Zanne nu cuprinde în totalitate proverbe, în subtitlu fiind înregistrate „specii” înrudite: „zicători, povățuiri, cuvinte adevărate, asemănări, idiotisme și cimilituri”, fiecare din aceste sub-specii meritând o descriere, o reevaluare taxonomică.

În prefața la volumul X consemnam, în numai două pagini și jumătate, „misiunea îndeplinită” prin republicarea, în ediție anastatică, a marelui corpus al proverbelor românești.

Ceea ce a realizat Iuliu Zanne prin culegerea, publicarea, comentarea fiecărui proverb în cele zece volume ale corpusului său, reușește printr-un efort supraomenesc *sensei* Hondru în volumul 888 *Proverbe și vorbe înțelepte din bătrâni. Dicționar japonez-român și român-japonez*, Editura Yume, Constanța, 2024, colaboratori Shunsuke Okunishi,

Mayo Nishiike, redactor Cornelia D. Lupșă, coordonator Luiza Gătan.

Ca să ne dăm seama de munca uriașă depusă de Angela Hondru întru realizarea acestui volum, este suficient să intrăm în „laboratorul de creație al autoarei”, dezvăluind o tehnică evoluată de investigare a repertoriilor paremiologice ale celor două popoare, căutând „cu lumânarea”, ca să zicem așa, proverbe cu un conținut similar în cele două repertorii naționale. Rezultă o selecție extraordinară, din miile, zecile de mii de structuri paremice, a acelor care corespundeau, reciproc, în cele două paradigme naționale.

Să luăm, ca exemplu, la întâmplare, proverbul 65: *le ni nezumi, kuni ni nusubito*, în traducere, „În casă șoarecii, în țară hoții”, cu echivalentul românesc „Unde sunt bucate și pâine, sunt și șoareci”, cu translația din zona figurativului în aceea a realului: „În orice organizație, oricum ar fi ea, există creaturi care provoacă pagube” (p. 28), eu aș zice că „acolo unde este ceva de profitat, apar profitorii” sau că „acolo unde este belșug, apar profitorii”.

Sau, cu proverbul de sub 66: *le wa yowacare*,

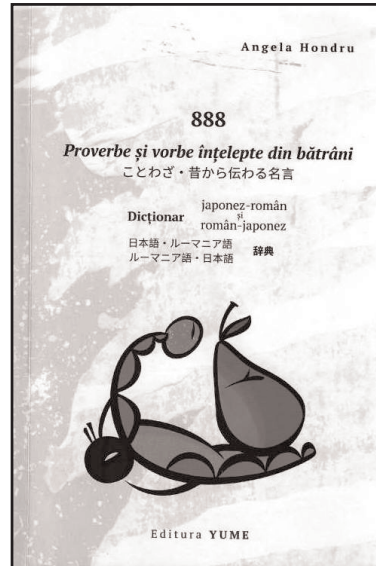
nushi wa tsuyokare, „Casa poate să fie slabă; stăpânul trebuie să fie puternic”, față de „Bărbatul este stălpul casei”, în care se suprasolicită preminența masculinului, „stălp” fiind partea de rezistență a oricărei construcții, punctul central al edificiului, ceea ce dă zicerii românești și o încărcătură mai largă, „casă” indicând nu numai edificiul, construcția, „casa de locuit”, ci și „gospodăria”, avutul, tot ce ține de aceasta, familia.

Selecția și interpretarea proverbelor românești și japoneze aparțin exclusiv Angelei Hondru, care pune la contribuție toate cunoștințele sale din domeniu, oferindu-ne un studiu luminos, original, nou.

Cele 888 de paremii românești sunt inventariate într-un „dicționar de proverbe român-japonez”, de fapt, un repertoriu de proverbe românești, comentate ca atare în studiul comparativ.

Un proiect cultural și științific de mare amploare, pe care *sensei* Hondru îl duce la capăt, cu multă muncă și mult efort, singură, ajutată doar de cărțile care i-au stat la dispoziție, consemnate într-o *Bibliografie* (p. 361) esențială, nouă titluri, din care nu puteau să lipsească unele scrieri fundamentale – Iordache Goleșcu, *Proverbe comentate*, 1973, I.C. Hîntescu, *Proverbele românilor*, 1985, Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. I-X, Editura Scara, București, 2003, toate acestea aduse la zi în ediții critice sau anastatice.

Carte frumoasă, cinste cui te-a scris! Nu numai „frumoasă”, ci și îndelung pilduitoare. Felicitări *Sensei* Hondru!

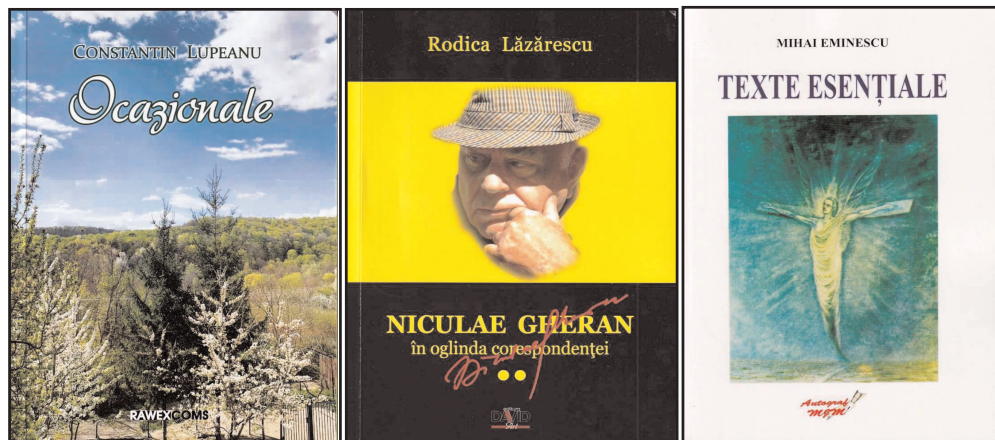
Semn(al) de carte

Constantin Lupeanu, Ocazionale – versuri, Editura RawexComs, București, 2024

Cartea adună versuri scrise de mine de-a-lungul anilor, unele cu adresă exactă, însă cele mai multe pure fantezii, disecând sentimente, trăiri care m-au stăpânit la un moment dat. Ținuta lor de bază este exprimarea simplă, de toate zilele, directă, fără încifrări. Ați observat că cele mai frumoase poezii ale lumii, citate adesea, sunt parcă spovedanii, cuvinte șoptite în taină? (Autorul, în *Destăinuire*, la începutul cărții)

Rodica Lăzărescu, Niculae Gheran în oglinda corespondenței, vol. II, Editura Semne, București, 2024

Acest al doilea volum al corespondenței primite/trimise de Niculae Gheran păstrează structura celui dintâi. În prima parte, cea despre care avertizăm că iese oarecum din canoanele genului, riscând să stârnească nedumeriri, nemulțumiri, critici mai mult sau mai puțin îndreptățite, am adunat câteva „povești”, grupate în trei secțiuni, majoritatea întregindu-le pe cele din volumul anterior, fie cu alți prieteni, rude și paparude, fie cu alte fâșii biografice (pe care Păgubașul le prefera

altor surse, fiind „preluate direct de la mine, nu pocite de alții”), desprinse, de data aceasta, din mesajele electronice trimise în ultimii ani de viață de Niculae Gheran.

În ultima parte, sub genericul *Corespondența ca un seismograf*, am reprodus integral epistolele, cărțile poștale, felicitările, adică înscrisurile primite de Niculae Gheran de la doi dintre cei mai buni prieteni ai săi (și cei mai fecunzi epistolieri) – academicianul Alexandru Zub (cea mai bogată corespondență din întreaga arhivă) și Vlad Mușatescu (cea mai savuroasă dintre toate). (Autoarea, la începutul cărții)

Mihai Eminescu, Texte esențiale, Selecție și prefață de Tudor Nedelcea, ediția anastatică îngrijită de Editura Autograf MJM, Craiova, 2025, după cartea apărută la Scrisul Românesc, Craiova, 1997

Citind și recitind cele aproximativ 15 mii de pagini din proza politică eminesciană, cuprinsă în volumele IX-XIII, precum și corespondența sa aflată în volumul XV al monumentalei ediții academice, gândul ne-a dus la selectarea unor texte scilicet purtând semnătura lui Eminescu spre a introduce publicul larg cititor în gândirea titanului de la Ipotești. Și aceasta dintr-un îndoit scop: în primul rând, de a reliefa vastitatea și varietatea, originalitatea și adâncimea, perenitatea și actualitatea creației sale nonbeletristice; în al doilea rând, dată fiind raritatea

bibliofilă a ediției științifice a operei lui Eminescu, de a reitineră textele eminesciene spre a incita cititorul și a-l îndrepta spre ediția citată.

Cu alte cuvinte, antologia de față se vrea o *introducere în proza politică eminesciană*. (Tudor Nedelcea, în Notă asupra ediției)

Theodor Codreanu, România între Pamfil Șeicaru și Larry L. Watts, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2024

Cărțile lui Theodor Codreanu se ridică una câte una, cu gravitate și grandoare de redută și de *monumentum*. Se pare că așa dictează vremurile în/prin/sub care trăim ori trecem. De aceea autorul s-a decis să rostească adevărul în chip cronicăresc, urmărindu-l aprig și nesmintit până în pânzele albe, cum se spune, până la rădăcinile lui naturale și „organice”. Nu-l atrag jocurile scriitoricești cu puterea, meteahnă generalizată de la comuniști încoace, nu-l amuză cirul, devenit monedă curentă în parlament, în presă, la președinție, printre guvernamentali, după cum nu se lasă amăgit de retorica zgomotoasă a vreunei căpetenii de gașcă politică. (Petru Ursache, pe coperta a patra)

Florentin Popescu, Picătura de rouă, Editura Rawex Coms, București, 2024

Picătura de rouă nu este altceva decât o picătură de suflet. De suflet în care sunt strânse deopotrivă gânduri și sentimente, idei și rostiri și din viața noastră de zi cu zi. Așa cum le trăim, așa cum ne însoțesc pretutindeni. (...)

Tabletele din acest volum au apărut mai întâi în revista *Convorbiri literar-artistice*, în intervalul 2017-2024. (Autorul, la începutul cărții)

Grid Modorcea, Bulgărele. Parabole, pamflete, parodii din ciclul „și nu numai”, Editura Scriitorilor, București, 2025.

Bulgărele este o carte de confesiuni esențiale, testamentară, de sinteză, ca un cristal cu multe fațete, în expresie poetică, narativă, dramatică, polemică, etalând genuri atât de vii, aflate în matca creației populare, ca parodia, pamfletul, parabola!

Este o carte quintesențială pentru cine l-a citit și vrea să-l aprofundeze pe Grid Modorcea.

Și mai ales să înțeleagă *Istoria literaturii neînregimentate*, o mare balanță a timpului, unde se măsoară adevărul nostru destin literar. *Bulgărele* păstrează spiritul polemic al acestei *Istории* și aduce noi dovezi și corecturi necesare. (...)

Cartea este străbătută de spirit ludic, cele mai multe texte fiind aforistice, parabolice, prezentate ca poeme în proză, adevărate perle literare.

O literatură de idei, o sărbătoare a spiritului neînregimentat. (Redacția Editura Scriitorilor)

Vecina mea, Africa

Nicolae MELINESCU

Decizia administrației americane pornită să facă lumină într-o groapă financiară fără fund, respectiv în modul în care Statele Unite au participat oficial și au coordonat programe de asistență

umanitară în peste o sută de țări timp de șaiszeci și patru de ani, a provocat vaiete și suspine printre cei care au considerat că operațiunile de asistență le erau convenite și aveau să acționeze la nesfârșit, indiferent de cât de (in)eficiente s-ar fi dovedit. În zonele cu autocrații consolidate, în care fondurile donatorilor au fost deturnate de oligarhiile locale pentru propria înavușire, retragerea USAID a fost primită, în mod neașteptat, cu satisfacție și entuziasm. Guvernanții din Rusia, Salvador, Belarus, Nicaragua, Venezuela sau Azerbaidjan au respirat ușurați că nu le mai suflă nimeni în ceafă și nu-i mai ceartă că nu respectă drepturile omului, libera exprimare și presa independentă. Agenții, grupuri științifice și culturale, ONG-uri și voci antisistem s-au văzut reduce la tăcere odată suspendate finanțările americane. Autocrații s-au simțit eliberați de presiunea monitorizărilor care insistau în favoarea respectării valorilor democrației reale. Consecințele s-au manifestat la fel de prompt ca și gestul închiderii unui robinet universal prin care curgeau banii contribuabililor americani. La o zi după anunțul președintelui Trump, a fost blocată agenția independentă Cestnâi Liudi (Oameni cinstiți) din Belarus înființată în 2020, pentru că activa ca să contracareze propaganda oficială pro-rusă. Tatiana Khomici, sora unuia dintre cei mai proeminenți prizonieri politici ai regimului Lukașenko, Maria Kolesnikova, și-a manifestat îngrijorarea pentru soarta opozanților președintelui belarus în condiție în care, în anii trecuți, „vechea strategie de exercitare a unei presiuni politice și morale nu a reușit să producă eliberarea deținuților politici, eliminarea opresiunii sau modificarea comportamentului guvernului” (1).

Îngrijorat nu atât de soarta supușilor, cât mai ales de secarea mecanismelor prin care banii pentru disidență erau sifonați spre clienții politici, președintele Ugandei, eternul Kaguta Museveni Tibuhaburwa, 82 de ani, l-a invitat pe ambasadorul american la o consultare al cărei obiectiv oficial l-a constituit soarta celor cinci sute de milioane de dolari pe care Statele Unite le-au pompat anual pentru „sprijin care salvează vieți” și pentru care bătrânul politician a dat foarte rar socoteală. Pentru o imagine completă, Museveni este președinte din 1986, nu are contracandidat credibil și este criticat pentru încălcarea drepturilor omului, pentru arestări abuzive și pentru promulgarea unor legi discriminatorii, cum ar fi cea de condamnare la moarte a membrilor minorităților sexuale.

Disperarea în rândul ONG-urilor este de lungă durată și a fost provocată inițial de manevrarea operațiunilor USAID către latura politică, atât în America, cât și în țările beneficiare. „Oficialii USAID, precum și cei asociați cu organizații non-guvernamentale sunt îngrijorați pentru că activitățile lor în scopul dezvoltării sunt tot mai evident încartiruite în operațiuni de securitate și de servicii secrete, așa cum s-a întâmplat în Afganistan și în Irak” (2). Este o reorientare a scopurilor inițiale ale agenției care, la înființare, în 1961, urmarea să combată influența sovietică în Războiul Rece, să pună în practică programe de consolidare a instituțiilor africane, de construire a infrastructurii economice și de susținere a societății civile, atunci când noile state independente căutau resurse ca să-și desăvârșesc arhitectura națională. Între obiectivele de bază ale ajutorării umanitare, guvernanța democratică era penultima țintă, după asistența medicală, intervenții în caz de catastrofe naturale, dezvoltarea socio-economică și protecția mediului, înaintea învățământului. Sub directa îndrumare a secretarului de stat (ministrul de Externe), USAID a virat tot mai vizibil spre zona politică. Potrivit Guvernului de la Washington citat de Biroului Națiunilor Unite pentru Coordonarea Afacerilor

Impas provocator

Umanitare (OCHA, acronim engl.) asistența americană în 2023 (cel mai recent bilanț oficial definitiv) a avut un buget de 43 de miliarde 400 de milioane de dolari din care Africa sub-sahariană a primit douăsprezece miliarde pentru guvernanta democratică, sumă la care au adăugat și vest europenii încă șaptesprezece miliarde. Administrația americană actuală și-a pus întrebarea firească pentru orice gospodar care face cheltuieli în folosul altora: unde s-au dus banii? Pentru că, de exemplu, Etiopia, cel mai important beneficiar, cu un miliard de dolari pe an, continuă să fie angajată în conflictul civil intern, și aproape nouă milioane de locuitori încă mai trăiesc în condiții mizere după seceta prelungită din 2020 – 2023. Prim-ministrul Abiy Ahmed, laureat al Premiului Nobel pentru pace în 2019, a pus capăt războiului secesionist cu Eritreea, dar a mutat armata să lupte împotriva populației minoritare tigrari.

Când președintele Bush junior a simțit o schimbare în paradigma globală, în 2001, a tras adânc aer în piept înaintea celei de-a doua invazii în Irak și a inițiat Alianța pentru Dezvoltarea Globală a Africii, care-și propunea să atragă sprijinul material corporatist și privat în proiecte care primeau și finanțare guvernamentală de maximum 50 la sută.

Chiar și cu o asemenea ofertă generoasă în care finanța particulară este extrem de riguroasă când trebuie să răspundă în fața acționarilor sau a investitorilor, parteneriatul public-privat nu s-a bucurat de o strălucitoare lună de miere. Asistența a fost întreruptă și de unii africani atunci când ansamblul relațiilor bilaterale intrau într-o elipsă politică, diplomatică sau militară. Când americanii s-au manifestat deschis în favoarea unor tabere interne aflate în conflict cu forțele guvernamentale, cum a fost cazul Sudanului, al Republicii Democratice Congo, al Angolei sau al Republicii Zimbabwe, majoritatea s-a simțit atacată, a respins implicarea SUA și a sistat mecanismele de asistență, ca un copil supărat că l-au prins părinții cu minciuna. Nu pentru mult timp, pentru că ajutoarele, în afara celor umanitare, contribuiau și la funcționarea statului. „Susținerea americanilor pentru programe de operațiuni civile-militare, concepute să câștige inimile și cugetele populațiilor locale nu sunt același lucru cu sprijinul USAID pentru consolidarea instituțiilor administrative în Africa și pentru reabilitarea statelor în curs de eșuare” (3).

Musk și Trump au condamnat la suspendare agenția americană de asistență internațională atunci când au considerat-o „organizație penală, care nu mai poate fi reparată” (4). Dură sentință, categorică și controversată. Când, însă, întrebările și condamnările publice invocă patruzeci și ceva de miliarde trimise anual spre obiective extrem de generoase și nu pot fi raportate la ora bilanțului succese sau investiții productive se strecoară dubiul. Oare cei doi decidenți chiar se foiesc în propriile frustrări sau ceva greu de identificat le-a scăpat până acum printre degete precedentelor administrații exagerat de culante cu banii publici? Regretele venite din mulțimea progresistă încearcă să impună ideea că tandemul T&M aruncă acuzații goale doar ca să stârnească icnete și proteste, sau să testeze reacții. Și acestea nu au întârziat. Andrew Natsios, pe care l-am cunoscut la Washington pe când era administratorul USAID în administrația George Bush, declara recent: „Președintele nu

poate să revoce legislația federală. Agenția Internațională de dezvoltare are la bază Legea pentru Asistență Externă, care cred că cuprinde între trei și patru sute de pagini. Acest document legislativ al Congresului nu poate fi ignorat, pur și simplu. Din păcate Congresul nu a reacționat! De unul singur, Președintele a început prin distrugerea imaginii USAID. Cea mai responsabilă agenție de asistență din lume este USAID. Patruzeci la sută dintre angajați sunt contabili sau avocați și toți sunt atenți ca banii să nu fie irosiți. Am creat un asemenea sistem tocmai pentru controlul finanțărilor” (5). Domnul Natsios, înalt funcționar public, știe foarte bine că ambele camere ale Congresului sunt dominate de majoritatea republicană și, chiar dacă unii parlamentari oferă comentarii contradictorii, în timpul lucrărilor se consultă cu whip-ul partidului, biciul sau șeful de grup, unul dintre personajele foarte influente când se face repartizarea fondurilor pentru fiecare stat al federației și pentru fiecare sector public.

Africanii nu și-au permis să adopte o atitudine categorică pro sau contra, în speranța că SUA vor reveni la sentimente mai omenești după primul șoc, și cu teama de a nu agita spiritele din interior – ONG-uri, societate civilă, protestatari – într-un război care nu le aparține, dar îi vizează. Președintele sud-african Cyril Ramaphosa s-a declarat preocupat și a precizat că țara sa a primit din partea asistenței americane 17 la sută din cheltuielile naționale pentru combaterea HIV (6). Guvernul federal al Nigeriei, țara cu cea mai numeroasă populație, peste două sute de milioane de locuitori, a organizat un comitet care să pregătească tranziția către un plan sustenabil pentru sistemul public de sănătate după înghețarea fondurilor din Statele Unite. Scopul noului departament, a anunțat ministrul Sănătății, este să asigure necesarul de medicamente pentru combaterea HIV, a tuberculozei și a malariei. Expertul nigerian pentru sănătate, Ejike Orji, a calificat intențiile oficiale drept un răspuns pro-activ la măsurile administrației Trump. „Specialiștii vor face o evaluare a situației existente ca să-i poată înainta guvernului necesarul material și financiar, dată fiind importanța strategică a combaterii acestor maladii. Poate că a venit vremea să nu mai contăm pe finanțarea americană” (7).

Președintele Zambiei a constatat că mișcarea de înghețare timp de nouăzeci de zile a asistenței externe pentru Africa este un semnal de trezire la realitate pentru ca întreg continentul să-și consolideze capacitatea de administrare a resurselor la nivel local cu maximă eficiență. Hakainde Hichilema a precizat că impactul reducerii fondurilor nu trebuie exagerat și i-a chemat pe africani să aducă în prim-plan eficiența, să reducă risipa și să-și redirecționeze resursele către sănătate, agricultură și învățământ. „La un moment dat, cred că această suspendare devenise inevitabilă și ceea ce avem capacitatea să facem este să repartizăm cu atenție resursele fiecărui stat. Este o operațiune prea mult amânată, care poate acum să evedențieze importanța continentului în dezvoltarea economiilor noastre concentrându-ne pe creștere” (8). Ieșirea SUA din Organizația Mondială a Sănătății și suspendarea asistenței umanitare externe timp de trei luni au fost mișcări șocante cu efecte masive de ordin social și economic. Dincolo de lamentații și nesiguranță, ele cheamă la disciplinarea politicilor interne de administrare în educație, cercetare, protecția mediului sau în dezvoltarea infrastructurii. Nimeni nu cunoaște mai bine decât guvernanții din fiecare țară africană necesitățile, disfuncțiile și punctele de risipire a resurselor naționale. Dacă au ajuns la putere prin mijloace legale sau cu dispensă venită uneori de la donatori în rândul cărora SUA ocupă de departe cel mai important loc, a venit probabil momentul în care conducătorii au posibilitatea să se ridice la nivelul noilor provocări și să-și dovedească abilitățile de lideri cu ținută verticală, pe propriile picioare, gata să umble și fără cârja asistenței externe.

Ca o frunză de arțar Pământul Jurnal de veche Lume Nouă (I)

Paula ROMANESCU

Foarte realul Montreal

Și dacă ar fi să plec, unde-aș ajunge
Când ceru-n cerc mereu egal mă strânge
Eu rămânând miez universului
Și înveliș firav, și adăpost,
Și rost nimicului...

Martți, 28 iunie 2016

Ori de câte ori viața mă surprinde cu o nebanuită bucurie, mă întreb cu ce neștiută ispravă Îl voi fi înduplecat eu pe Preamilostivul să mă aleagă tocmai pe mine spre a-mi dovedi că uluitoarea întâmplare cu numele de viață pare mereu gata de o nouă poveste!

Ce alta este călătoria mea peste „balta” atlantică în ajun de zi sfântă a Petrilor și Pavelilor (zi despre care tata spunea că este a unor „sfînți sărântoci” care n-au fost în stare să-și negocieze la „Poartă” dreptul de a avea fiecare-n parte câte o zi numai a lui!), când, așteptând imbarcarea la poarta 9 (nouă?!) de la Aeroportul Otopeni – Henri Coandă, refac din amintire prima mea mare călătorie cu brișca de la Tuțulești care mi-au fost prag de lume, la Târgul din Vale de la Pitești, unde mergeau ai mei primăvara, înainte de Paști, să vândă pe câțiva gologani miei și ouăle care nu ne prisoseau chiar deloc în vremea aceea de tulburi prefaceri sociale și mai cu seamă politice din obsedantul terifiant deceniu.

Tata pregătea de cu seară brișca pictată în siniliu cu două păsări albe care vor fi uitat de zbor, îi ungea osiile roților cu păcură, așternea pătura pe băncuța pe care urma să ședem noi – mama și cu mine, scotea banca din față spre a face mai larg spațiul pentru mielui care nici nu bănuiau că aveau să facă prima și ultima lor călătorie într-o lume haină, meșteră la cuțit, punea în dricul din spate o trăistuță cu ovăz și fân parfumat încă de florile din pajiștile verii trecute, o țesăla pe Roibuța și-i prindea în coama ei aspră, unduioasă, o fundă roșie ca s-o ferească de deochi, că tare mai era frumoasă!

La rândul ei, mama așeza cu infinită grijă panerul cu ouă în fân, ca într-un cuiabar moale și cald din care să se ivească la Înviere pușorii gălbiori vestitori ai luminii.

Eu dormeam iepurește toată noaptea, ca nu cumva părinții să plece fără mine, cum o mai făcuseră și alte dăți, pretextând că nu s-au îndurat să-mi strice somnul.

A doua zi de cu zori, porneam la târg, mieii plângeau în graiul lor, oile îi jeleau chemându-i precum bocitoarele satului pe cei mutați din viață, eu încercam să-i alint pe micii inocenți cu blăniță cărlionțată, cuprinzându-le gâtul cu brațele-mi fragile. Zadarnică strădanie.

Târziu, când behăitul oilor rămase fără mielui lor nu se mai auzea, „condamnații” păreau a se fi resemnat cu soarta neștiută ce urma să li se pecetuiască la răsăritul soarelui ce-și trimitea peste pământ razele-i de foc sângieru.

Cu banii obținuți din vânzarea odoarelor lor care urmau să înobileze masa de sărbătoare a orașenilor, mama cumpăra mai întâi franzele albe și pufoase cu coajă aurie.

Cine să mai înțeleagă astăzi ce gust dumnezeiesc avea pentru copilul care-am fost pâinea albă – franzela – care se desfăcea în fuioare de miez dulce ca visul frumos dintr-o existență în care pâinea noastră cea de toate zilele ne rămânea doar mămăliga...

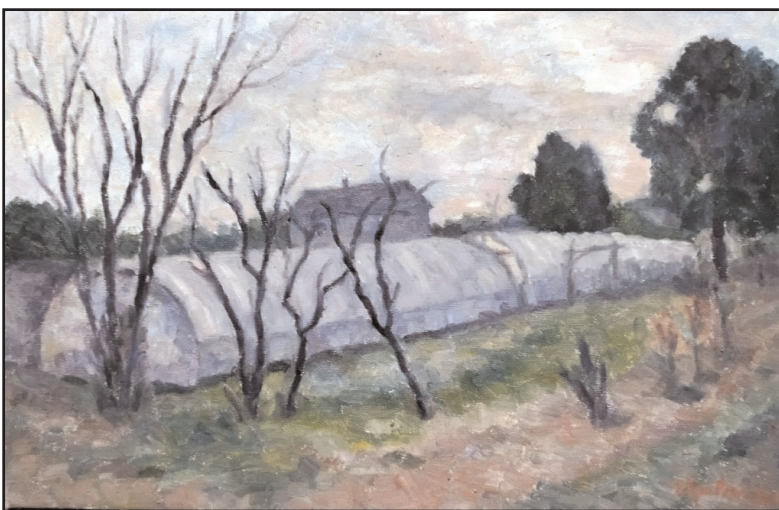
Nu era pentru mine prăjitură mai bună decât franzela pufoasă înveșmântată în coajă arămie pe

care o legumeam cu infinită evlavie, după ritualul frângerii ei de mâinile mamei... Cum mai așteptam codrul acela cu gust de paradis pe care mi-l întindea ea îmbiindu-mă, fără succes, să iau și o feliuță de brânză „înnobilată” cu o ceapă roșie-vineție numai inimă-n ea! Cum să mai fi luat eu în seamă cele două delicatețe când pâinea-regină îmi era prea îndeajuns!

Ce nemaipomenită aventură rămâne o călătorie!
Unde e astăzi freamătul de suflet de pe când...

*Eram copil, o, Doamne, sub cerul Tău, înaltul!
La fel și-acum; doar învelișul altul.*

Călătoria mea de acum ține tot de o minune: Minunea de om care poartă numele de Herman Victorov – inginer (român înainte de toate și evreu din datul sorții, cum o declară el cu seninătate), după ce a bătut coclaurii mioritici pe șantierele hidrocentralelor

de la Lotru-Ciunget, Argeș, Porțile de Fier, într-o cumințire a apelor dătătoare de lumină, a ales prin anii '70 ai veacului încheiat de acum, alte zări în care lumina avea ademenitoare reflexe de libertate și, după un periplu european deloc promițător de liniști, cu trecere prin Orientul Mijlociu, a ajuns în Canada.

Spirit scormonitor, el avea să realizeze după un timp acea simplă invenție (oul lui Columb rămâne încă la dispoziția oricui!) a capsulelor moi din industria farmaceutică, învelișul acela în care se pun otrăvurile cu nume de medicamente pe care medicii și farmaciștii ni le vâra pe gât încercând să ne convingă că fără ele viața n-ar mai avea niciun chichirez.

Odată grijile materiale dispărute în familia fostului emigrant din România devenit cetățean canadian, inginerul inventator ajuns industriașul om de afaceri H.V. și-a descoperit o nouă și mai statornică vocație: întrajutorarea semenilor. A creat locuri de muncă (peste 80% dintre angajații întreprinderilor sale din Canada și România, mai puțin cele din Japonia, sunt români), respectând pe fiecare lucrător, convins că fără aportul fiecăruia în parte nu se poate vorbi de împlinire, de bunăstare.

A scris cărți de proză (evocări ale oamenilor cu care și-a încrucișat drumurile în viață), poezie, a sponsorizat activități și acte culturale de promovare a creației literare și artistice românești atât în țară cât și în noua lui patrie.

În octombrie 2014, la Librăria Eminescu din București, și-a lansat volumul *Însemnări din viața unui om oarecare* cu, invitat special, *Piersicul* nostru național, fostul său coleg de Conservator (fiindcă autorul cărții a urmat în tinerețe, pe când avea o înfățișare de zeu frumos cu ochi de cer și plete de noapte, și un an de artă teatrală), care, spre sfârșitul

lucrurilor de cuvânt, cu un auditoriu năucit de atâtea savante comentarii filologicești, ne-a prezentat un adevărat spectacol de artă colocvială.

Vorbisem și eu atunci (ce poți spune despre o carte pe care n-ai citit-o?) raportându-mă la ce înțelesesem din spusa celorlalți și adăugând de ce, musai, va trebui să citesc opul. Întrebată fiind ce nume port, am preferat să spun o istorioară la care fusesem martoră cu ani în urmă când în foaierea Operei Române, într-un antract, trei interpreți cunoscuți ai scenei noastre lirice discutau între ei, urmăriți discret de privirile admirative ale spectatorilor. Un al patrulea, italian se pare, li se alătură recunoscând pe unul din cei trei autohtoni, iar acesta îi prezintă noului venit pe celălalt doi. În toial străngerilor de mână, un spectator pipiriu s-a apropiat cam mulțșor de grupul celor patru, fericit să audă-i și să-i vadă de aproape pe „marele tenor X, marele bariton Y, marele...” Cum mâna italianului se întinsese deja și spre intrusul anonim – spectatorul – acesta, ceremonios, întinzându-i străinului mâna ferm, s-a recomandat cu o dicție perfectă: *Marele public!*

La acea lansare de carte eu eram chiar marele public, invitată fiind de fosta mea colegă de catedră bucureșteană, scriitoarea română trăitoare și ea în Canada de ani mulți (poate și buni cu toții!), Elena Buică.

Și, după câteva luni – minune! Un glas baritonal de peste mări și țări (nu așa-i și-n poveste?) mă vestește că, dacă mi-ar face plăcere să vizitez Canada, sunt invitată în vară la Windsor. Știu eu de glumă, numai că întâi aprilie nu era și propunerea mi se părea chiar adecvată zilei păcălelilor. Drept e că nu prea știam eu nici pe unde o fi Winsorul acela, nici cu ce inocentă ispravă l-aș fi putut determina pe nevăzutul meu interlocutor să-mi ofere o vacanță peste ocean.

Bref, lucrurile odată clarificate, am accesat (vai, ce repede deprindem termenii cu care lumea virtuală a dat năvală peste bruma noastră de cunoaștere adunată în ani de prin cărți, și hărți, și stampe!) atlasul geografic al Planetei Albastre, am traversat cu privirea Atlanticul și am purces să-mi întregesc cunoștințele pe care le eludasem poate la vremea studiilor liceale de nu cumva memoria selectivă va fi făcut oarece ordine în vraful numelor de țări, orașe, ținuturi, munți, ape curgătoare sau pe loc zbătătoare...

Atrebuie să accept că și în vremea noastră dezarmant de rațională (oare?), minuni încă mai sunt deși, raționali foarte, n-am fi noi prea dispuși să credem în ele, în farmecul lor indicibil.

De mai bine de jumătate de an a fost nevoie ca să punem la punct toate detaliile pentru „expediția” mea. Problema vizelor în S.U.A. & Canada m-a făcut să cred că mai ușor aș fi dat o fugă până-n lună decât să obțin permis de intrare în țara tuturor libertăților care mie mi se lăsau întrezărite doar printre ulucile țarcului-paradis mereu închis (și interzis!) muritorilor aruncați din vârtelnița sferelor... de influență politică pe meleaguri mioritice unde doar stelele și luna ne-au ținut cununa credinței în ne-moarte.

Și totuși, iată-mă în vara anului 2016 la porțile cerului, pe aeroportul Henri Coandă.

Note

1. [nytimes.com/2025/02/15/world/europe/belarus-us-prisoners-diplomacy.html](https://www.nytimes.com/2025/02/15/world/europe/belarus-us-prisoners-diplomacy.html), accesat 23 februarie 2025.

2. Princeton N. Lyman, “The War on Terrorism in Africa”, în John W. Haberson and Donald Rothchild (eds.) *Africa in World Politics*, Westview Press. Boulder, Co. 2009, p. 299.

3. Emily McCabe, “US Agency for International Development. An Overview”, [crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF1026](https://www.crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF1026) accesat 22 februarie 2025.

4. [edition.cnn.com/2025/02/02/politics-usaid-officals-leave-musk-](https://edition.cnn.com/2025/02/02/politics-usaid-officals-leave-musk-dodge/index.html)

[dodge/index.html](https://edition.cnn.com/2025/02/02/politics-usaid-officals-leave-musk-dodge/index.html), accesat februarie 2025.

5. [cbsnews.com/news/usaid-dismantling-trump-60-minutes-transcript](https://www.cbsnews.com/news/usaid-dismantling-trump-60-minutes-transcript), accesat 23 februarie 2025.

6. <https://www.aa.com.tr/en/africa/president-ramaphosa-expresses-concern-about-us-aid-cuts-for-african-nations/3474437>, accesat 23 februarie 2025.

7. [voanews.com/a/nigeria-announces-measures-to-soften-impact-of-usaid-programs-suspension/7962960.html](https://www.voanews.com/a/nigeria-announces-measures-to-soften-impact-of-usaid-programs-suspension/7962960.html), accesat 23 februarie 2025.

8. <https://www.aa.com.tr/en/africa/zambias-president-calls-usaid-funding-freeze-a-wake-up-call-for-africa/3484687>, accesat 23 februarie 2025.

La pas prin satul global

Eufrosina OTLĂCAN

Invitația din Konya (Turcia), de la Selçuk University Engineering – Architecture Faculty, Geology Engineering Faculty, de a

participa la Conferința Internațională dedicată celei de a 80-a aniversări a profesorului Fikret Kurtman, între 19 și 24 septembrie 2006, a fost trimisă pe adresa Universității „Gheorghe Cristea”, unde funcționam pe post de profesor. Rectorul Universității, doamna dr. ing. Lidia Cristea, mi-a propus să scriem două articole științifice, în colaborare, iar eu să merg la Konya.

Lucrările cu care m-am prezentat la Conferință au fost: 1) *A mathematical Pattern of the Relation Man-Environment Represented by Anticipatory Systems*, autori E. Otlăcan și L. Cristea, 2) *The Study of the Crystalline Structure of the Phases in the Al-Ni Alloys Ultrarapid Solidification by the Method of X-Ray Diffraction*, autori L. Cristea, E. Otlăcan, E. Cristea, ambele publicate în *Buletinul științific* al Universității.

Partea dificilă a fost la început, când am primit de la dna rector scrisoarea cu invitația, o citeam și nu înțelegeam când are loc conferința, căci numele lunii era scris în limba turcă. M-am lămurit mergând la Turkish Airlines (de unde am cumpărat biletele de călătorie): era luna septembrie (*eylül*)!

Împreună cu soțul meu, am plecat spre Konya în 19 septembrie, la ora 10:45 de pe Aeroportul București Otopeni; la ora 12 eram la Istanbul.

Din aeroportul Atatürk o sun pe doamna profesor Muazzez Çelik Karakaya, decanul Facultății de Geologie a Universității din Konya, care sosește cu mașina împreună cu soțul său, Necati Karakaya, conferențiar universitar la aceeași facultate. Ei ne vor duce la hotelul din campusul universitar.

Peste noapte am insomnie, îmi fac griji, vorbesc în gând doar englezește, obsedant! Din București îmi cumpărasem un dicționar Român-Turc, Turc-Român. Mă laud cu el, dar îmi va folosi doar cât să găsesc câteva feluri de mâncare pe care românii le-au învățat de la turci, pe vremea otomanilor!

Ajungem la locul conferinței – localul departamentului de geologie din Facultatea de inginerie și arhitectură – invitați în mașina personală de un profesor turc. De fapt, în afara noastră, toți participanții la Conferință sunt din Turcia. Și conferințele și lucrările se țin în limba turcă.

Deschiderea Conferinței, în Aula Universității, se face cu imnul național, după care are loc solemnitatea de aniversare a profesorului Fikret Kurtman. Profesorul este așezat pe un scaun în mijlocul scenei, apoi se ridică în fața celui mai tânăr profesor, care îi

înmânează premiul, sărută mâna Maestrului și o duce la frunte. Sunt multe, multe flori și mari coroane. Imaginile sunt grăitoare, nu este nevoie să înțelegem cuvintele care se spun, urările le bănuim. Sunt prezenți și alți profesori care se pensionează (la 67 de ani!), înmânându-li-se medaliile.

În 20 septembrie expun, cu *power point*, lucrarea doamnei Cristea și scap de o parte din emoții. După-amiază vine cu noi domnul profesor Özgül și ne arată zona. Seara suntem luați toți participanții în două autocare, duși la o grădină–restaurant din centrul Konyei – 25 km depărtare de campusul Selçuk – lângă Rectoratul Universității. Și la întoarcere avem ocazia să mai admirăm orașul – cel vechi, central și cel nou, aproape de campus; multe vile și blocuri sunt în construcție. Șoselele sunt excepționale, multe sunt chiar autostrăzi. Un tramvai leagă centrul și campusul Meran (tot al Universității) cu campusul Selçuk.

21 septembrie. După micul-dejun la hotel, ne plimbăm noi doi prin campus și facem poze. După masa de prânz, expun lucrarea mea, explicând ce e cu sistemele anticipative și cum e omul ca sistem „master” și mediul ca sistem „sclav”.

După ora 16:30 se merge cu autocarele

la Muzeul Mevlana, străbătând din nou orașul, peste 30 km. Muzeul este o comoară de frumusețe și lucruri deosebit de interesante ale culturii vechi islamice. Între altele, într-o vitrină este o casetă în care se află un fir din barba lui Mahomed. Mai vedem o scenă cu călugări derviși dansând (poetul mistic Rûmî este fondatorul Ordinului Dervișilor Rotitori). După vizitarea muzeului, facem o plimbare prin centrul comercial Mevlana, unde sunt bazare de tot felul. Domnul Karakaia, care ne însoțește, ne oferă două amintiri – mici obiecte specifice, reproducând pe cele din moscheea Mevlana.

Cina o avem tot oferită de Universitate, pe o terasă, lângă moscheea Mevlana.

Pe 22 septembrie, asistăm la conferințe și luăm

masa la același restaurant din complexul studentesc. Ședința de închidere are loc la ora 17 în amfiteatrul mare; rulează un film cu minunile naturale ale Planetei Pământ.

23 septembrie. Avem marea șansă a unei excursii de neimaginat! Cu autocarul plecăm din Konya, trecem pe la Ismail Termal Tesisleri (pe un drum lateral), unde vedem un grup de vile unde se utilizează apele termale, se pare că se face și tratament. Ne continuăm drumul pe autostradă până la Karapınar. Mai departe trecem și pe un drum în lucru, ajungem la o depresiune adâncă și mare cât un vapor, rezultată în urma surpării solului. Continuăm drumul cu autocarul prin sate și șosele în lucru, ajungem la un lac pe fundul unei depresiuni; pe malurile înalte sunt zeci de adâncituri ca intrări în peșteri, populate de păsărele. Mai departe vom

fi lângă stâncile sculptate (facem fotografii).

Luăm prânzul într-un restaurant așezat într-un loc mirific: stânci și râuri rapide de munte; băuturile, fără alcool, se răcesc în râu. Mergem și pe jos prin apropiere; sunt izvoare de ape sulfuroase, ieșind dintre pietre și munți de marmură. Apoi autocarul ne duce la *Meke Maar*. Este un monument natural, un lac într-o masă vulcanică, cu apă acidă care nu permite viața. Este lacul „Ochiul Anatoliei”. Apoi *Meke Gölü (Tuzla Göl)*, care este un crater uriaș (800 m x 500 m), 5 m adâncime, cu bioxid de sulf concentrat. La ora 10 seara sosim la hotel. Strângem bagajele și adormim cu grija drumului spre casă de a doua zi.

Pe 24 septembrie, minunatele noastre gazde, doamna și domnul Karakaia, ne așteaptă dimineața la ora 8 la hotel, pentru a ne duce la aeroport. Ne despărțim ca buni și vechi prieteni. Cu Muazzez sunt prietenă pe Facebook, la zilele

de naștere ne felicităm reciproc cu câte un *Happy Birthday!*, când postează fotografii din copilărie, Muazzez îmi răspunde cu un *like*.

Apoi avionul, aeroportul din Istanbul, unde mâncăm și cumpărăm mici amintiri pentru cei de acasă, fără a uita cutiile cu *lokum*. Ne îmbarcăm pentru București. Aici plouă, dar vor urma două zile frumoase, de „vară indiană”.

Închei cu mesajul poetului Rûmî (1207-1273, limba sa maternă era persana), format pe vremea imperiului islamic turco-persan și al cărui Mausoleu, numit Muzeul Mevlana, se află la Konya: „toleranță și iertare”. De aceea, chiar Konya este numit „loc al dragostei și toleranței”.

Toate formalitățile împlinite (scanarea sufletului nu le-a reușit veghetorilor de aici!), așteptam – vițel neprihănit la poarta 9 (nouă?), îmbarcarea spre Paris pentru prima escală. Și-am tot așteptat mult și deloc bine fiindcă, spre a nu uita că suntem încă pe pământul drag al patriei noastre îndelung răbdătoare, ni s-au oferit câteva surprize: s-a schimbat pe tăcute poarta de îmbarcare și, când am înțeles „că ni se pregătește ceva”, am pornit-o în pas săltat spre noua țintă – P.27 – (de trei ori 9 de astă dată!) în vreme ce o suavă voce multilingvă ne sugera să adoptăm un *festina lente*, zborul nostru având o întârziere de o oră... Ce bine, îmi zic, de ce să stăm noi în așteptare pe la porți străine răstimp de patru ceasuri!... Dar nici poarta 27 nu ne rabdă mult și, suntem mânați (măi, hăi, hăi!) spre... o altă întârziere de două ore, la altă poartă... Să tot cugeți la viteza imobilă din secolul vitezei! Adio Montreal, șoptesc cu năduh, transferul de la Paris e ratat! Dar cum speranța a uitat să mai moară, speram și eu într-o minune (alta?!). Mă și vedeam escaladând cordoanele de polițisti-vameși, fluturându-le sub nas tichetul de îmbarcare, ba chiar strigându-le cu grabă să nu-mi stea în cale. Minutele se târau cu greutate, pasagerii cu priviri stătute se mișcau de acolo-acolo cu încetinitorul, totul mi-era împotriva. În locul hotelului imperial care mă aștepta la Montreal cu o cameră super-elegantă de nu știu câte stele (nu toate verzi!), voi fi cazată peste noapte undeva pe la marginea Parisului, aproape de aeroport, foooooarte departe de Champs Elysées și, înfinit mai departe de Carul din cerul înstelat... Mă gândeam la „mica armată” pe care amfitrionul meu o mobilizase să mă apere de toate posibilele eventuale neajunsuri, rămasă în așteptare prin aeroportul acela – Montreal-Trudeau, și care, văzând că sunt de nevăzut, încercată cu, drept arme, două bagaje înțesate de cărți și grele ca... plumbii, se va duce la culcare.

Ca să-mi omor timpul (de ce-om fi făcând asta când ne tot plângem că niciodată timpul nu ni-i de-ajuns!), am prins să mă gândesc la inventatorul avionului cu reacție, românul Henri Coandă, al cărui nume înobilează astăzi cel mai

mare aeroport din România. Mi-l închipuiam tânăr aspirant la glorie în artă, ucenic în atelierul lui Rodin, gata să-l provoace la o rundă de box pe încăpățânatul gorjean sosit și el acolo de la Hobița și, mormăind că „La umbra marilor copaci nici iarba nu crește”... Intervenise pe lângă regele sculpturii franceze chiar regina poetă Carmen Silva convinsă că-i face hobițeanului o mare favoare. Henri Coandă l-a luat din scurt (nu știm dacă i-a plasat și o directă de dreapta): – „Unde pleci, mă, căposule, după ce ai avut norocul să fii admis pe lângă marele Auguste?” – „Spre infinit”, îi va fi răspuns hobițeanul... Cum?! N-o fi spus chiar așa? Se poate. Mie îmi place să cred că așa a gândit și a avut dreptate.

Pe la 24 de ani, Coandă a lăsat sculptura de dragul unei mai aprige chemări - avionul. Atunci a descoperit el „efectul” care-i poartă numele.

Se spune că un mare magnat industrial de prin America l-ar fi contactat pe tânărul inventator Coandă cu intenția de a vedea de nu cumva îl poate momi cu ceva parole cu multe zerouri cât să lucreze pentru compania lui. Revărsat în fotoliu, cu trabucul între degetele-i inelate, acesta îl aștepta pe tânărul inginer ajuns deja celebru, în somptuosul salon al apartamentului în care trăgea de obicei, la hotelul Georges V din inima Parisului, pe Champs Elysées nu departe de Arcul de Triumf.

Când acesta s-a prezentat, frumos, zâmbitor, înalt, suplu și, nepermis de tânăr, așezatul în fotoliu l-a întrebat: – *Cum ai reușit, tinere, să ajungi la invenția dumitale, fiindcă este de presupus că ai avut nevoie de bani, nu glumă!... – Perfect adevărat, a răspuns Coandă cu simplitate. – Și... de unde bani? – Păi... am început prin a scrie... – Oho, ești și scriitor! – Nu, i-am scris tatălui meu, în România...*

Se poate înțelege ușor că oferta americanului a fost ignorată de mândrul tânăr inginer român de atunci, marele Henri Coandă de mai apoi.

N-ai decât să-ți întârzi plecarea, avionule cu reacție care mă vei duce (totuși!) la Paris! (Va urma.)

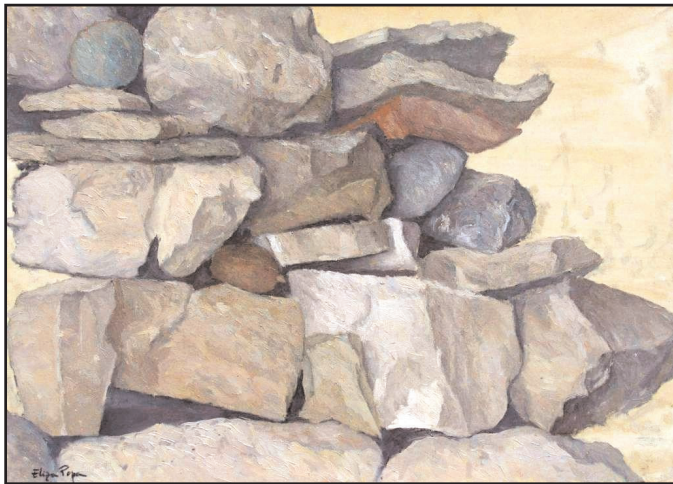
Eliza Popa

S-a născut la 13 august 1967, în București, a absolvit în 1997 Universitatea Națională de Arte din București, secția pictură, clasa profesorului Ion Sălișteanu. Din 1992, a participat la numeroase expoziții de grup și personale, mai ales la București, dar și în alte locuri din țară (Târgoviște, Bușteni) și străinătate (India, Ungaria, Bangladesh), unde a primit și premii. Din 1997 este membru al Uniunii Artiștilor Plastici.

În *Enciclopedia artiștilor români contemporani*, vol. VI, Editura Arc 2000, București, 2009, criticul de artă Alexandru Cebuc scrie:

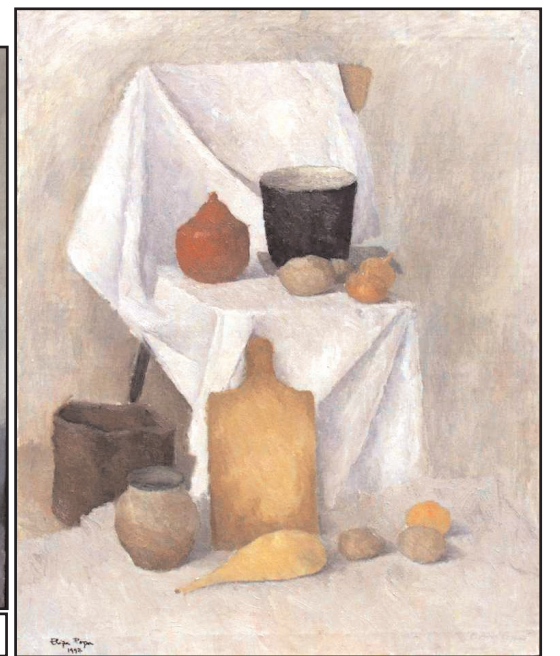

„Peisajul semnat de Eliza Popa, în care își dovedește o adevărată măiestrie, pare a reflecta însăși viața sa interioară, afectivă, o ambianță emoțională de elemente pure, uneori contopite într-un singur plan, alături dominat de un element unic. Peisajul său exprimă un contact spontan într-un moment bine determinat temporar. Contrastul de culoare întărește sensul, simbolul și valoarea

mesajului. Folosind înțelept sinteza motivelor tradiționale, cel mai adesea numai pentru accentuarea atmosferei căutate, artista compune cerul ca o cergă uneori, o năframă pe care o descompune, surprinzându-ne, cu punctele diverse ale unor înfloriri. Eliza Popa este o continuatoare care urmează direcțiile trasate de mentorul său Traian Brădean. Tablourile sale dau sentimentul unei forțe liniștite aparținând unui adevărat maestru al meseriei sale. Peisajele din București ale ultimei perioade mărturisesc talentul său de a armoniza culorile reci, nuanțele de verde și gri cu petele albe de pe pereții caselor. Perspectiva este realizată prin succesiunea și alternarea tonurilor mai deschise și mai întunecate. Naturile moarte din creația Elizei Popa, și în care florile, dar mai ales fructele, pepenii, fructele de grădină, ca și vasele de lut sau metal, devin motive de pictură pentru a cânta încrederea în viață. Tonurile reci și calde își răspund într-o atmosferă senină de sonoritate muzicală. Artista privește realitatea cu un fel de veșnic încântată uimire – de unde și nota de prospețime a pânzelor sale. Eliza Popa evocă lumea din unghiul maximei ei clarități și transparențe. Consecvența cu care își urmează drumul e un semn al creatorului sigur de valabilitatea mesajului său. Un mesaj poetic, închinat vieții.”

pe măsura trecerii timpului, sunt tot mai buni. Fără rezerve, se poate spune că sunt adevărați artiști.”

Revista este ilustrată cu imaginii ale unor lucrări de Eliza Popa.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan ANGHELESCU – scriitor, București
- Alexandru MĂRCHIDAN – publicist, Pitești
- Victor RAVINI – scriitor, Franța
- Florin Radu PINTEA – scriitor, București
- Georgel RUSU – prof. univ., București
- Lilica VOICU-BREY – prof. univ., Spania
- Gabriela CĂLUȚIU SONNENBERG – scriitor, Spania
- Mihaela ALBU – scriitor, Craiova
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Eugenia TOFAN – publicist, Chișinău
- Iulian RUSANOVSKI – avocat, Chișinău
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin

- Radu ȘTEFAN VERGATTI – istoric, București
- Dan D. FARCAȘ – scriitor, București
- Filofteia PALLY – istoric și etnolog, Pitești
- Radu HOMESCU – prof. univ., diplomat, București
- Marcel LUCACIU – scriitor, Zalău
- Milena MUNTEANU – scriitor, Canada
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, București
- Dumitru SÎRGHIE – scriitor, Slatina
- Mihai CĂLUGĂRIȚOIU – istoric, Râmnicu Vâlcea
- Radu BOTIȘ – scriitor, Baia Mare
- Nicolae CONSTANTINESCU – prof. univ, București
- Nicolae MELINESCU – publicist, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., București